

Stichting Pensioenfonds Robeco

Jaarrapport 2023

INHOUDSOPGAVE

Pagina

BESTUURSVERSLAG

A	Bestuursverslag	4
	Kerncijfers	5
	Karakteristieken van het pensioenfonds	8
	Verslag van het bestuur	18
	Verslag compliance officer	26
	Pensioenparagraaf	35
	Beleggingsparagraaf	37
	Financiële paragraaf	41
	Paragraaf Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)	45
	Risicoparagraaf	50
	Toekomstparagraaf	64
B	Verslag Raad van Toezicht	65
C	Verslag Verantwoordingsorgaan	72

JAARREKENING

1	Balans per 31 december	80
2	Staat van baten en lasten	81
3	Kasstroomoverzicht	83
4	Algemene toelichting	85
5	Toelichting op de balans	93
6	Toelichting op de staat van baten en lasten	116

OVERIGE GEGEVENS

7	Actuariële verklaring	126
8	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	128

BIJLAGEN

1	Verloopstaat deelnemers	135
2	ESG-informatie	136

BESTUURSVERSLAG

A BESTUURSVERSLAG

KERNCIJFERS

Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, ultimo jaar

	2023		2022		2021		2020		2019	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Deelnemers	784	26	793	27	728	26	722	26	742	27
Gewezen deelnemers	1.896	62	1.823	62	1.808	63	1.807	64	1.751	63
Pensioengerechtigden	359	12	333	11	310	11	287	10	275	10
Totaal	<u>3.039</u>	<u>100</u>	<u>2.949</u>	<u>100</u>	<u>2.846</u>	<u>100</u>	<u>2.816</u>	<u>100</u>	<u>2.768</u>	<u>100</u>

Premiebijdragen, kostendekkende premie en pensioenuitkeringen

(Bedragen x € 1.000)	2023	2022	2021	2020	2019
Premiebijdragen werkgevers	11.267	16.754	15.167	15.077	15.736
Overige bijdragen werkgevers (*)	174	335	358	305	238
Premiebijdragen werknemers	2.775	2.672	2.420	2.389	2.499
Premie risico deelnemers (**)	<u>1.851</u>	<u>1.514</u>	<u>1.688</u>	<u>1.736</u>	<u>1.712</u>
	16.067	21.275	19.633	19.507	20.185
Kostendekkende premie	16.136	26.296	28.142	23.519	19.564
Pensioenuitkeringen	11.013	9.686	9.296	8.808	8.447

(*) Dit is de bijdrage van de werkgevers aan de herverzekeringspremie Premie Vrijstelling bij Invaliditeit (basisregeling en netto DC-regeling). Vanaf 2020 is hier ook de bijdrage aan de kosten netto regeling opgenomen.

(**) De premiebijdrage risico deelnemers is een gecombineerde bijdrage van zowel werkgevers als werknemers.

Pensioengegevens

(Bedragen x € 1)	2023	2022	2021	2020	2019
Maximum pensioensalaris (***)	87.302	84.883	83.218	83.218	83.218
Franchise	16.322	14.802	14.600	14.600	14.000
Toeslagen boekjaar					
- actieve deelnemers	10,00%	2,00%	0,00%	1,23%	0,85%
- inactieve deelnemers	10,00%	2,00%	0,00%	1,23%	1,70%
- inhaaltoeslag	-	-	-	-	0,10%
<u>Ultimo 2009 = 100 (****)</u>					
<u>ACTIEVEN</u>					
Pensioenontwikkeling actieven	130,97	119,06	116,73	116,73	115,31
Prijsinflatie (*****)	139,91	127,19	123,84	122,25	119,16
Cumulatief gemiste toeslagen	6,9%	6,9%	6,1%	4,8%	3,4%
<u>INACTIEVEN</u>					
Pensioenontwikkeling inactieven	128,63	116,94	114,65	114,65	113,25
Prijsinflatie	143,92	130,83	127,39	125,76	122,57
Cumulatief gemiste toeslagen	12,0%	12,0%	11,3%	9,8%	8,4%

(***) Maximum pensioensalaris en de franchise geldt per 1 april van het betreffende jaar.

Vanaf 2022 wordt de franchise per 1 januari toegepast.

(****) Er wordt tot 2009 terug gekeken.

(*****) Vanaf 2020 wordt voor actieven de prijsontwikkeling gevolgd - daarvoor was dit de loonontwikkeling.

Technische voorzieningen, stichtingskapitaal en reserves, belegd vermogen en dekkingsgraad

(Bedragen x € 1.000)	2023	2022	2021	2020	2019
Technische voorzieningen					
- voor risico pensioenfonds	516.574	444.318	664.557	746.448	626.563
- voor risico deelnemers	76.009	68.038	76.776	67.049	65.506
	592.583	512.356	741.333	813.497	692.069
Algemene Reserve	301.916	297.402	250.349	110.731	144.810
Reserve 'Premiedepot'	1.928	245	1.656	10.653	12.359
Beleggingen					
- voor dekking technische voorziening	821.105	741.397	917.297	857.321	771.195
- voor premiedepot	-	245	1.656	10.653	12.359
- voor risico pensioenfonds	821.105	741.642	918.953	867.974	783.554
- voor risico deelnemers	76.009	68.038	76.776	67.049	65.506
	897.114	809.680	995.729	935.023	849.060
Liquide middelen	4.080	4.822	6.443	5.042	5.933
Saldo overige activa en passiva	-4.767	-4.499	-8.834	-5.184	-5.755
Totaal belegd vermogen	896.427	810.003	993.338	934.881	849.238
Actuele dekkingsgraad	150,9%	158,0%	133,8%	113,6%	120,9%
Vereiste dekkingsgraad	117,4%	123,7%	120,4%	119,7%	121,0%
Beleidsdekkingsgraad	152,5%	146,2%	126,5%	107,5%	119,1%
Gehanteerde gemiddelde rente ultimo boekjaar (*)	2,28%	2,45%	0,43%	-0,09%	0,54%

(*) Voor de rentetermijnstructuur wordt gebruik gemaakt van de door Bloomberg dagelijks gepubliceerde (intraday) Europese swaprentes voor 1 t/m 10 jaar (jaarintervallen), 12, 15, 20, 25, 30, 40 en 50 jaar. Bij deze renteswaps wordt 6-maands EURIBOR uitgeruild tegen een vaste rente. Gekozen is voor de 'London composite rates' (code: CMPL) uit Bloomberg, die een soort marktgemiddelde weerspiegelen. De curve wordt gebaseerd op de bid-rente.

Niet-beschikbare looptijdpunten worden geschat door tussenliggende forward rentes constant te veronderstellen.

De actuele dekkingsgraad op basis van de Ultimate Forward Rate (UFR) - methodiek is 151,0% (2022: 158,7%) en de beleidsdekkingsgraad 152,5% (2022: 147,9%).

De berekening van de dekkingsgraad is exclusief de beleggingen en bestemmingsreserve voor het premiedepot.

Verdeling beleggingsportefeuille voor risico pensioenfonds

(Bedragen x € 1.000)

	2023	2022	2021	2020	2019
Aandelen	335.000	313.801	423.252	362.456	336.755
Vastrentende waarden	461.118	351.888	425.946	435.661	393.242
Derivaten	4.649	11.902	-3.839	2.502	1.543
Overige beleggingen	19.375	63.574	69.282	66.939	51.564
	<u>820.142</u>	<u>741.165</u>	<u>914.641</u>	<u>867.558</u>	<u>783.104</u>
Derivaten met negatieve waarde	963	477	4.312	416	450
Beleggingen risico pensioenfonds	821.105	741.642	918.953	867.974	783.554
Beleggingen 'premie depot'	0	-245	-1.656	-10.653	-12.359
Beleggingen dekking technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	<u>821.105</u>	<u>741.397</u>	<u>917.297</u>	<u>857.321</u>	<u>771.195</u>

Beleggingsrendement risico pensioenfonds

	2023	2022	2021	2020	2019
Beleggingsrendement netto	9,71%	-19,90%	4,80%	9,00%	19,60%

Beleggingsopbrengsten

(Bedragen x € 1.000)

	2023	2022	2021	2020	2019
- risico pensioenfonds	74.617	-185.575	39.594	73.458	127.514
- risico deelnemers	8.036	-8.939	9.695	1.378	9.628

Kostentransparantie

	2023	2022	2021	2020	2019
<u>Zonder Wtp kosten</u>					
Totale pensioenuitvoeringskosten (x € 1.000)	966	882	958	906	913
Uitvoeringskosten per normdeelnemer (x € 1)	845	783	923	897	897
T.o.v. het gemiddeld belegd vermogen	0,13%	0,11%	0,11%	0,11%	0,12%
<u>Met Wtp kosten</u>					
Totale pensioenuitvoeringskosten (x € 1.000)	1.231	1.047			
Uitvoeringskosten per normdeelnemer (x € 1)	1.077	930			
T.o.v. het gemiddeld belegd vermogen	0,16%	0,13%			
Totale vermogensbeheerkosten (x € 1.000)	2.936	2.894	3.339	3.110	3.184
T.o.v. het gemiddeld belegd vermogen	0,39%	0,37%	0,38%	0,39%	0,42%
Totale transactiekosten (x € 1.000)	1.008	868	743	934	652
T.o.v. het gemiddeld belegd vermogen	0,13%	0,11%	0,08%	0,12%	0,09%

KARAKTERISTIEKEN VAN HET PENSIOENFONDS

Algemene informatie

Juridische structuur

Stichting Pensioenfonds Robeco (hierna 'pensioenfonds'), statutair gevestigd te Rotterdam, is opgericht op 13 maart 1972 in Rotterdam. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41126139. De laatste statutenwijziging was op 8 januari 2019. Stichting Pensioenfonds Robeco is een ondernemingspensioenfonds. Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Adresgegevens van het pensioenfonds:

Stichting Pensioenfonds Robeco

Weena 850

3014 DA Rotterdam

Statutaire doelstellingen

Het pensioenfonds draagt de verantwoordelijkheid voor een goede uitvoering van de pensioenregelingen voor actieve deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, nabestaanden en ex-partners van deelnemers met aanspraken bij het pensioenfonds, in overeenstemming met de bestaande wet- en regelgeving. Het pensioenfonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals vastgelegd in de, met de aangesloten ondernemingen overeengekomen, uitvoeringsovereenkomsten.

De rechten en plichten van de bij het pensioenfonds aangesloten ondernemingen staan beschreven in de uitvoeringsovereenkomsten met het pensioenfonds.

Het pensioenfonds heeft tot doel het, binnen de grenzen van zijn middelen, verlenen of doen verlenen van pensioenen, uitkeringen en/of andere tegemoetkomingen aan (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en hun nagelaten betrekkingen, die daarvoor in aanmerking komen krachtens de bepalingen van de statuten en reglementen. Het pensioenfonds voert een beleid dat in overeenstemming is met deze doelstelling. Dit beleid is vastgelegd in beleidsdocumenten, waarvan de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota ('ABTN') de belangrijkste is. Deze ABTN is voor het laatst geactualiseerd in december 2023.

Missie

Stichting Pensioenfonds Robeco is een pensioenfonds van, voor en door (oud-) Robeco-medewerkers. Het belangrijkste doel is het behalen van een zo goed mogelijk pensioenresultaat voor de deelnemers. Dit doen we door optimaal gebruik te maken van kennis binnen Robeco en door een slagvaardige en autonome besluitvorming. We communiceren inzichtelijk en letten uitdrukkelijk op de uitvoeringskosten. We houden bij de uitvoering van de pensioenregeling rekening met de risico's en kansen die duurzame ontwikkelingen bieden voor de beleggingsportefeuille.

Strategie

Het pensioenfonds kiest eenduidig voor een model van uitbesteding aan gespecialiseerde partijen op de kerngebieden pensioenadministratie, vermogensbeheer en communicatie. Het bestuur richt zich op het inrichten en aansturen van deze relaties op een dusdanige manier dat het bestuur in control is over de uitbesteding. Daarnaast bewaakt het bestuur of de doelstellingen worden bereikt.

Ten aanzien van de inhoud van de regeling ligt het primaat bij de sociale partners (werkgevers en ondernemingsraad). Echter, gezien de aard en deskundigheid van het pensioenfonds speelt het bestuur een relevante rol bij het vormgeven van (wijzigingen van) de regeling. Hierbij stuurt het bestuur op eenvoud en uitvoerbaarheid van de regeling (en de hiermee samenhangende beheersing van de kosten). Dit doet het bestuur in volledige transparantie naar beide sociale partners waarbij het bestuur open is over haar afweging en motieven.

Eenvoud- en uitvoerbaarheid

Het bestuur handhaaft de tot nu toe toegepaste strategie om geen overgangsbepalingen en garantieregelingen op te nemen in het pensioenreglement. Ook worden geen zogenaamde 'knippen' in de pensioenregeling opgenomen. Het pensioenreglement gaat uit van één pensioenrichtleeftijd. Er wordt geen onderscheid aangebracht in de regelingen voor de aangesloten werkgevers. Een eenvoudige regeling bevordert de uitvoerbaarheid en draagt bij aan de ambitie om duidelijk te kunnen communiceren.

Kostenbeheersing

Het bestuur stuurt voor wat betreft de out of pocket pensioenbeheerkosten op een totaalbegroting. De kosten per deelnemer zijn een afgeleide maar niet een op zichzelf staande sturingsvariabele.

Communicatie

De strategie ten aanzien van communicatie richt zich dominant op het creëren van bewustzijn voor het onderwerp pensioen via verschillende communicatiekanalen. Daarbij wordt vooral ingezet op online communicatie (website en nieuwsbrieven) en op het digitaal portaal in combinatie met direct contact met de deelnemers via inloopsessies, voorlichting et cetera.

Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)

Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) is een belangrijk onderdeel van de beleggingsovertuigingen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat MVB positief bijdraagt aan het risicorendementsprofiel van de beleggingen van het pensioenfonds en tegelijkertijd aan de maatschappij. Dit omvat ook de risico's voortvloeiend uit klimaatverandering, gebruik van natuurlijke hulpbronnen en uit afwaardering van activa ten gevolge van veranderingen in (onder andere) milieuregelgeving. Het pensioenfonds is van mening dat het integreren van duurzaamheidsinformatie tot betere beleggingsbeslissingen leidt. Ook de dialoog met bedrijven leidt tot duurzame verandering. Beide zijn kernonderdelen van het verantwoord beleggen beleid van het pensioenfonds. Zo genereren we een beter rendement én zorgen we voor de wereld om ons heen.

Op het gebied van informatieverplichtingen over duurzame beleggingen, de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), kwalificeert het pensioenfonds zich vanaf 1 januari 2023 als artikel 8. Het pensioenfonds pleit actief voor duurzaam beleggen door op verschillende manieren milieu-, sociale en governancefactoren te integreren in het beleggingsproces.

Samenstelling van het bestuur

Het pensioenfonds heeft een paritair samengesteld bestuur dat zich terzijde laat staan door een adviserend actuaire, een waarmerkend actuaire, een externe onafhankelijke accountant, enkele commissies, een Verantwoordingsorgaan en een Raad van Toezicht. Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst; alle werkzaamheden (pensioenadministratie, uitbetaling, vermogensbeheer, communicatie, et cetera) zijn uitbesteed.

Het bestuur is samengesteld uit drie werkgeversvertegenwoordigers, twee werknemersvertegenwoordigers en een vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden. Daarnaast zijn er twee plaatsvervangende werknemersvertegenwoordigers en een plaatsvervangende pensioengerechtigdenvertegenwoordiger. Het bestuur kan tijdelijk maximaal twee externe bestuurders aanstellen.

De samenstelling van het bestuur eind 2023 is als volgt:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Margret Smits ¹	Voorzitter	Werkgever	1966	06-11-2018	01-07-2027
Machiel Zwanenburg	Lid	Werkgever	1975	23-12-2016	23-12-2024
Rutger de Wit ²	Lid	Werkgever	1991	16-01-2023	16-01-2027
Wilma de Groot	Lid	Werknemer	1979	10-12-2013	01-06-2025
Hendrik Bulle	Lid en Plv.Voorzitter	Werknemer	1963	20-03-2018	20-03-2026
Roeland Moraal ³	aspirant	Werknemer	1971	07-03-2024	07-03-2027
Marco van Zanten ⁴	Plv. Lid	Werknemer	1977	01-05-2019	01-05-2027
Anton Fiolet	Lid	Pensioengerechtigden	1941	14-03-2017	14-03-2025
Willem van Someren Gréve	Plv. Lid	Pensioengerechtigden	1947	16-11-2021	16-11-2025

¹ Margret Smits is per 1 juli 2023 benoemd als voorzitter. Zij volgde Tom Steenkamp op, die per dezelfde datum is afgetreden vanwege het verlopen van zijn zittingstermijn.

² Rutger de Wit is per 16 januari 2023 benoemd als lid namens de werkgever.

³ De benoeming van Roeland Moraal als bestuurslid is op 7 maart 2024 akkoord bevonden door DNB.

⁴ Marco van Zanten is per 1 mei 2023 herbenoemd.

De bestuursleden zijn voor een periode van vier jaar benoemd. De werkgeversvertegenwoordigers dienen werknemer van één van de aangesloten ondernemingen te zijn en worden voorgedragen door de aangesloten onderneming Robeco Nederland BV. De werknemersvertegenwoordigers worden uit en door de actieve deelnemers gekozen. De vertegenwoordigers namens de pensioengerechtigden worden voorgedragen door de vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan.

Bestuur en bestuursbureau

Het bestuur is verantwoordelijk voor het beheer van het pensioenfonds en het uitvoeren van de door de werkgevers toegezegde pensioenregeling, waaronder het doen van pensioenuitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden van (niet-actieve) deelnemers. Onderdeel van deze verantwoordelijkheid is het uitvoeren van interne controlemaatregelen gericht op de juiste en volledige registratie van de gegevens van het pensioenfonds. Het bestuur heeft bevoegdheden tot het verrichten van betalingen en het aangaan van contractuele verplichtingen met derden krachtens de statuten en reglementen alsmede de hiermee verbonden uitvoeringsbesluiten en uitvoeringsovereenkomsten. Het pensioenfonds wordt daarin vertegenwoordigd door het gezamenlijk handelen van een bestuurslid en de directeur van het bestuursbureau of het gezamenlijk handelen van ten minste twee bestuursleden.

Het pensioenfonds heeft een bestuursbureau. Het bestuur benoemt daarvan de directeur. Het bestuursbureau is eindverantwoordelijk voor alle operationele zaken en is het primaire aanspreekpunt voor de pensioenadministrateur en de fiduciair vermogensbeheerder. Daarnaast is het bestuursbureau verantwoordelijk voor de voorbereiding en de afhandeling van bestuursvergaderingen. Gegeven de formele verantwoordelijkheid blijft het bestuur het aanspreekpunt voor de toezichthouders. Sinds 2015 is Rein Godding statutair directeur van het pensioenfonds. Nicole de Spirt is sinds 2019 medewerkster van het bestuursbureau. Beiden werken parttime en zijn in dienst van de werkgever. Het bestuursbureau geeft op efficiënte wijze invulling aan haar taken.

Pension Fund Governance

Bestuursmodel

Het beleid van het pensioenfonds is gericht op een integere bedrijfsvoering. De verantwoordelijkheid hiervoor is vastgelegd in artikel 143 van de Pensioenwet. Op grond van dit artikel houdt een integere bedrijfsvoering in ieder geval het volgende in:

- het beheersen van bedrijfsprocessen en bedrijfsrisico's;
- integriteit;
- de soliditeit van het pensioenfonds, waaronder wordt verstaan: het beheersen van financiële risico's en het beheersen van andere risico's die de soliditeit van het pensioenfonds kunnen aantasten;
- het beheersen van de financiële positie over de lange termijn door periodiek een haalbaarheidstoets te maken.

Het beleid van het pensioenfonds voldoet aan de herziene IORP II-richtlijn die op 13 januari 2019 geïmplementeerd is in de Nederlandse wetgeving.

Het bestuur heeft op de volgende wijze invulling gegeven aan de governance binnen het pensioenfonds:

- instelling Raad van Toezicht;
- instelling compliance officer;
- instelling Verantwoordingsorgaan;
- instelling sleutelfunctiehouders.

Raad van Toezicht

De samenstelling van de Raad van Toezicht eind 2023 is als volgt:

Naam	Functie	Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde huidige zittingstermijn	Einde laatste zittingstermijn
Peter Priester	Voorzitter	1964	2017	2023	2025
Casper Lötgerink	Lid	1978	2022	2024	2030
Evalinde Eelens ¹	Lid	1981	2023	2025	2029

¹ Evalinde Eelens is, na bindend advies van het Verantwoordingsorgaan, per 1 juli 2023 benoemd als lid van de Raad van Toezicht. Zij vervangt Reiniera van der Feltz, die per die datum is uitgetreden.

De Raad van Toezicht heeft tot taak het functioneren (van het bestuur) van het pensioenfonds kritisch te beoordelen. Dat doet de Raad van Toezicht onder meer door het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen. Daarnaast beoordeelt de Raad de wijze waarop het bestuur de stichting aanstuurt en omgaat met risicobeheer, waarbij de Raad ook kijkt naar de evenwichtige belangenafweging en checks and balances. Tevens heeft de Raad van Toezicht diverse goedkeuringsrechten zoals vastgelegd in de statuten. Ook de naleving van de Code Pensioenfonds en VITP-code rekent de Raad tot zijn taak. Ten slotte fungeert de Raad van Toezicht als klankbord richting het bestuur inzake lopende en toekomstige ontwikkelingen.

De Raad van Toezicht heeft een goedkeuringsrecht voor de besluiten van het bestuur tot vaststelling van:

- a. het bestuursverslag en de jaarrekening;
- b. de profielschets voor bestuursleden inclusief een beoordeling van potentiële kandidaten;
- c. het beloningsbeleid met uitzondering van de beloning van de Raad van Toezicht;
- d. gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van de stichting of overname van verplichtingen door de stichting;
- e. een besluit tot liquidatie, fusie of splitsing van de stichting;
- f. verandering van rechtsvorm.

Een verantwoording van de Raad van Toezicht over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden (artikel 104 lid 2 PW) is opgenomen op pagina 65.

Relevante nevenfuncties ultimo 2023

BESTUUR

Wilma de Groot

- Lid beleggingsadviescommissie Stichting Gak Instituut;
- Bestuurslid Stichting Volkskracht Rotterdam;
- Ad-hoc docent (gastcolleges).

Margret Smits

- Lid van de Raad van Toezicht van Diergaarde Blijdorp in Rotterdam;
- Voorzitter (extern lid) van de Auditcommissie van Stichting Nedlloyd Pensioenfonds (per 1 juli 2023).

Anton Fiolet

- Directeur en enig aandeelhouder van Admetos B.V.;
- Penningmeester (en lid van dagelijks bestuur) van Vereniging Bosch en Duin e.o.;
- Lid van de kascommissie voor jaarrekening 2023 van Belangenvereniging Pensioengerechtigden Pensioenfonds Zorg en Welzijn.

Willem van Someren Gréve

- Lid van de Raad van Commissarissen van Heyligers design +projects (tot 1 maart 2024);
- Voorzitter Diaconie van de Protestantse Gemeente Blaricum (tot 1 april 2024);
- Lid van het bestuur Stichting Pensioenbehoud.

BELEGGINGSCOMMISSIE

Ton Steenkamp

- Hoogleraar VU;
- Voorzitter beleggingscommissie Pensioenfonds Horeca & Catering.

RAAD VAN TOEZICHT

Peter Priester

- Partner van Xudoo Pensioenfonds Bestuur;
- Uitvoerend bestuurder Risk: Stichting Oak Pensioen;
- Uitvoerend bestuurder: Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging;
- Lid van de Raad van Toezicht bij Pensioenfonds Thales;
- Lid van de Raad van Toezicht bij Bpf Levensmiddelen.

Casper Lötgerink

- Eigenaar van CL Risk Consulting;
- Sleutelfunctiehouder RM bij Stichting Oak Pensioen;
- Sleutelfunctiehouder RM bij PWRI;
- Risicomanager bij Bpf Schoonmaak;
- IT manager bij Bpf Levensmiddelen;
- Proces analist bij PGB Pensioendiensten.
- Voorzitter IPM cie - CFA VBA Netherlands;
- Country sponsor GIPS en lid werkgroep Product Governance - CFA Institute
- Docent bij SPO en bij Eurac CPE.

Evalinde Eelens

- Oprichter Ravenna consulting;
- Bestuurder bij BPF Schilders;
- Bestuurder bij BPF Particuliere beveiliging;
- Senior Associate bij Muse Advisory.

BESTUURSBUREAU

Rein Godding

- Voorzitter van de Raad van Toezicht van Stichting Mediahuis Nederland Pensioenfonds;
- Manager van Stichting Pensioenfonds Huntsman Rozenburg.

Compliance officer

Het bestuur van het pensioenfonds heeft Paul Veenhof benoemd als compliance officer. Per 1 januari 2024 is Paul Veenhof opgevolgd door Rosalie Wisse. Beiden zijn in dienst bij de aangesloten werkgever.

De voornaamste taken van de compliance officer zijn:

- onafhankelijk toezicht op de naleving van de gedragscode;
- onafhankelijk toezicht op de naleving van wettelijke regelingen.

De taken leiden onder meer tot het toetsen van de naleving van wet- en regelgeving met betrekking tot onder andere koersgevoelige informatie en privé-effectentransacties door het bestuur en de medewerkers van het bestuursbureau. Het verslag van de compliance officer is opgenomen op pagina 26.

Sleutelfunctiehouders

In verband met de IORP II-richtlijn heeft het bestuur sleutelfunctiehouders benoemd. De sleutelfunctiehouders zijn onderdeel van de tweede en derde beheersingslijn van de risicomanagerorganisatie. Bij het inrichten van de sleutelfuncties heeft het bestuur onderscheid gemaakt tussen:

- 'personen die sleutelfuncties vervullen', dit zijn alle personen die betrokken zijn bij de uitvoering van de sleutelfuncties; en
- 'houders van een sleutelfunctie', dit zijn de personen die eindverantwoordelijk zijn voor de uitoefening van de taken die vallen onder een sleutelfunctie (de leidinggevende van een bepaalde sleutelfunctie).

DNB heeft ingestemd met de inrichting van de sleutelfuncties.

- Bestuurslid Machiel Zwanenburg is sleutelfunctiehouder risicobeheerfunctie. Sander Grootoek werkzaam bij de aangesloten werkgever als risicomanager, is aangesteld als de vervuller van de risicobeheerfunctie.
- Martijn van Hassel werkzaam bij de aangesloten werkgever als hoofd internal audit, is sleutelfunctiehouder van de interne auditfunctie. Medewerkers van de afdeling internal audit van de werkgever kunnen invulling geven aan de rol van vervuller van de interne auditfunctie.
- Mark van de Velde werkzaam bij Aon en de certificerend actuaire van het pensioenfonds, is sleutelfunctiehouder van de actuariële functie.

Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur ten aanzien van het uitgevoerde beleid en over beleidskeuzes voor de toekomst.

Het Verantwoordingsorgaan is eind 2023 als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
Mart Postma	Voorzitter	Werknemer	2019	2026
Arnout van Rijn ¹	Lid	Werknemer	2023	2026
Nico Becx	Plv. voorzitter	Werkgever	2020	2024
Anneriet van Rijn	Lid	Werkgever	2018	2025
Peter Reinders	Lid	Pensioengerechtigden	2016	2024
Anne Zuidema	Lid	Pensioengerechtigden	2020	2024

¹ Arnout van Rijn is gekozen als lid namens de werknemers. Hij heeft in maart 2023 Tjeerd Borrie opgevolgd.

Een bestuursdelegatie heeft frequent overleg met het Verantwoordingsorgaan. Het Verantwoordingsorgaan heeft in het kader van zijn taakuitoefening kennisgenomen van het bestuursverslag en de jaarrekening.

Daarnaast heeft het Verantwoordingsorgaan het wettelijk recht advies uit te brengen over:

- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het wijzigen van het beleid ten aanzien van en het reglement van het Verantwoordingsorgaan;
- de vorm, inrichting en samenstelling (inclusief profielschetsen) van de Raad van Toezicht;
- bindende voordracht van leden van de Raad van Toezicht;
- het vaststellen en wijzigen van de vergoedingsregeling voor bestuursleden;
- het beleid inzake beloningen;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van de stichting of de overname van verplichtingen door de stichting;
- liquidatie, fusie of splitsing van de stichting;
- sluiten, wijziging of beëindigen van de uitvoeringsovereenkomst;
- omzetten van de stichting in een andere rechtsvorm;
- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

In 2023 heeft het Verantwoordingsorgaan positief geadviseerd over de voordracht van RvT-lid Evalinde Eelens. Daarnaast heeft het Verantwoordingsorgaan positief gereageerd op een adviesaanvraag voor interne, collectieve waardeoverdracht van het prepensioen.

De verantwoording van het Verantwoordingsorgaan over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden is opgenomen op pagina 72.

Commissies

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie (BC) adviseert het bestuur over het te voeren beleggings- en balansbeheerbeleid en ook over de aan lange termijn studies ten grondslag liggende uitgangspunten. De advisering behelst niet het niveau van ALM risico dat het bestuur wenst te lopen en evenmin de invulling van aspecten van market timing of tactisch beleggingsbeleid. De BC is in 2023 zeven keer bijeengekomen.

De BC bestaat eind 2023 uit vijf leden: twee bestuursleden en drie externe leden (waarvan twee in dienst van de aangesloten ondernemingen), De BC wordt bijgestaan door de directeur van het bestuursbureau:

Naam	Functie		Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Tom Steenkamp ¹	Lid	Extern	1958	15-12-2014	01-07-2027
Roeland Moraal ²	Lid	Bestuurslid	1971	30-06-2020	07-03-2028
Laurens Swinkels	Lid	Extern, in dienst van Robeco	1976	16-12-2016	16-12-2024
Wilma de Groot	Voorzitter	Bestuurslid	1979	15-12-2014	01-06-2025
Rikkert Scholten ²	Lid	Extern	1972	19-09-2023	19-09-2027

¹ Tom Steenkamp is per 1 juli 2023 benoemd als extern adviseur. Hij vervangt Yvette Hellegers, die per dezelfde datum is afgetreden.

² Roeland Moraal is toegetreden tot het bestuur, in eerste instantie als aspirant. Op 7 maart 2024 heeft DNB ingestemd met zijn benoeming. Hierdoor was een vacature ontstaan voor een extern lid namens Robeco. Deze vacature wordt per 19 september 2023 ingevuld door Rikkert Scholten.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie adviseert het bestuur over het te voeren communicatiebeleid en is tevens verantwoordelijk voor de operationele uitvoering van het door het bestuur vastgestelde communicatiebeleid.

De communicatiecommissie is in 2023 formeel vier keer bijeengekomen met de externe communicatieadviseur. Gezien de relatief kleine omvang van de commissie vonden er ook frequent informele overleggen plaats tussen de betrokken bestuursleden, de directeur van het pensioenfonds en de externe communicatieadviseur.

De communicatiecommissie wordt gevormd door maximaal twee (plaatsvervangend) bestuursleden, bijgestaan door de directeur van het bestuursbureau. Eind 2023 was de communicatiecommissie als volgt samengesteld:

Naam	Functie		Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Margret Smits	Voorzitter		1966	2018	2025
Rutger de Wit	Lid		1991	2023	2027

Pensioencommissie

De pensioencommissie adviseert het bestuur over pensioenbeleid, waaronder wordt begrepen het pensioenreglement en de uitvoering van het reglement, de statuten en het indexatiebeleid. De commissie monitort wettelijke ontwikkelingen en de mogelijke impact daarvan voor het pensioenfonds.

De pensioencommissie is in 2023 vijf keer bijeengekomen.

De pensioencommissie wordt gevormd door twee (plaatsvervangend) bestuursleden, bijgestaan door de directeur van het bestuursbureau. Eind 2023 was de pensioencommissie als volgt samengesteld:

Naam	Functie		Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Hendrik Bulle	Voorzitter		1963	2018	2026
Anton Fiolet	Lid		1941	2018	2025

Integrale risicomanagement commissie

De integrale risicomanagement commissie signaleert en adviseert over integraal risicomanagement (IRM) aan het bestuur. De commissie is verantwoordelijk voor opvolging van IRM-activiteiten en toezicht op de beheersing van specifieke risico's. Zij wordt geraadpleegd voor de beheersing van de overige risico's. De IRM commissie wordt gevormd door drie (plaatsvervangend) bestuursleden (waarvan één de sleutelfunctiehouder risicobeheer is), de vervuller van de risicobeheerfunctie, de compliance officer en de directeur van het bestuursbureau. De houder van de sleutelfunctie interne audit heeft een standing invitation voor de vergaderingen. De IRM commissie is in 2023 zes keer bijeengekomen.

Eind 2023 was de IRM commissie als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Machiel Zwanenburg	Voorzitter	1975	27-09-2018	23-12-2024
Marco van Zanten	Lid	1977	01-05-2019	01-12-2027
Sander Grootoonk	Lid	1974	27-09-2018	27-09-2026
Rein Godding	Lid	1970	27-09-2018	27-09-2025
Paul Veenhof	Lid	1960	27-09-2018	27-09-2026
Rutger de Wit ¹	Lid	1991	16-01-2023	16-01-2027

¹ Rutger de Wit is in 2023 toetreden tot het bestuur van het pensioenfonds en uit dien hoofde tot de IRM commissie.

Beloningsbeleid

Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. In het beloningsbeleid is geen sprake van integratie van duurzaamheidsrisico's. Het pensioenfonds heeft het beleid geëvalueerd en kent per 1 januari 2023 de volgende financiële vergoedingen:

- (Plaatsvervangend) bestuurslid namens de pensioengerechtigden: € 8.800 per jaar.
- Lid van de Raad van Toezicht: € 16.500 per jaar.
- Voorzitter van de Raad van Toezicht: € 19.250 per jaar.
- Lid namens de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan: € 2.200 per jaar.
- Externe deskundige in de beleggingscommissie: € 3.300 per jaar plus € 1.650 per vergadering.

De bedragen zijn te vermeerderen met btw door de externe deskundige in de beleggingscommissie.

(Plaatsvervangende) bestuursleden namens de werkgever of werknemers ontvangen geen vergoeding voor hun bestuurslidmaatschap, dit vanuit de gedachte dat de uitvoering van hun bestuurstaken met instemming van de werkgever in werktijd kan plaatsvinden. Dit geldt ook voor leden namens werkgever en werknemers in het Verantwoordingsorgaan.

Uitvoeringsorganisaties

Vermogensbeheerders

Het fiduciair vermogensbeheer was in het boekjaar uitbesteed aan Goldman Sachs Asset Management (GSAM). Het vermogensbeheer van de LDI-portefeuille en het premiedepot was in het boekjaar uitbesteed aan Robeco Institutional Asset Management BV (RIAM). RIAM fungeerde ook als adviseur voor de defined contribution (DC-) regelingen.

Custodian

Het bestuur heeft een overeenkomst met Northern Trust voor de uitvoering van de custody- en beleggingsadministratie-werkzaamheden.

De beleggingsadministratie van de premieregelingen werden in het boekjaar uitgevoerd door ABN AMRO Bank B.V. via ABN AMRO Pension Services (AAPS), de uitvoerder van de beleggingsadministratie.

Uitvoering pensioenadministratie en financiële administratie

De deelnemersadministratie van de CDC- (collective defined contribution-) regeling en financiële administratie van het pensioenfonds worden uitgevoerd door Achmea Pensioenservices (APS). APS draagt ook zorg voor de aanlevering van gegevens en rapportages van het pensioenfonds aan het Nationaal Pensioenregister en aan De Nederlandsche Bank (DNB).

Met het oog op de transitie naar de nieuwe pensioenregeling, wordt in 2024 de overgang ingezet naar een andere uitvoerder - Appel - van de pensioenadministratie en financiële administratie.

Actuaris / onafhankelijke accountant

De adviserend actuaire van het pensioenfonds is Kristel Kusters AAG van Mercer (Nederland) B.V.

De externe onafhankelijke accountant van het pensioenfonds is Eelco Briennesse RA van PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (PwC). De externe onafhankelijke accountant is verantwoordelijk voor de certificering van de jaarrekening door middel van een controleverklaring.

De waarmede actuaire van het pensioenfonds is Mark van de Velde AAG van Aon Nederland cv. De waarmede actuaire is verantwoordelijk voor het verstrekken van een actuariële verklaring op basis van de artikelen 126 t/m 140 PW.

Herverzekering

Per 1 januari 2023 heeft het pensioenfonds het overlijdensrisico volledig herverzekerd bij elipsLife. Deze overeenkomst loopt tot 1 januari 2026 met stilzwijgende verlenging. Ook de arbeidsongeschiktheidskapitalen tot 1 januari 2024 zijn met ingang van 1 januari 2023 volledig herverzekerd bij elipsLife. Vanaf 2024 is het pensioenfonds niet meer de uitvoerder van de regeling voor het arbeidsongeschiktheidspensioen. Dit is door de aangesloten werkgevers elders ondergebracht.

Daarnaast is de premievrijstelling bij invaliditeit (PVI) verzekerd bij elipsLife. In geval van arbeidsongeschiktheid (AO) van een deelnemer keert elipsLife het verzekerde bedrag uit. Dit bedrag dient ter financiering van de toekomstige pensioenopbouw van een arbeidsongeschikte deelnemer. De premie van deze verzekering wordt door de aangesloten ondernemingen separaat gedragen.

VERSLAG VAN HET BESTUUR

Bestuursvergaderingen

In 2023 heeft het bestuur twaalf keer vergaderd. Daarnaast zijn er acht themasessies georganiseerd. De belangrijkste behandelde onderwerpen in de bestuursvergaderingen worden in dit hoofdstuk toegelicht.

Realisatie doelstellingen

Het pensioenfonds stelt zich ten doel een zo goed mogelijk pensioenresultaat voor de deelnemers te behalen. Bij de jaarlijkse performance evaluatie geeft het bestuur een oordeel. In 2023 haalde de portefeuille een totaalrendement van 9,71%. De beleggingsresultaten komen ten goede aan onder meer de toeslagen die toegekend worden aan deelnemers. In 2023 is er volledig - over 2022 - voor inflatie gecorrigeerd.

Vermogensbeheer

Duurzaam beleggen

Vanuit de EU is wetgeving in werking getreden op het gebied van informatieverplichtingen over duurzame beleggingen, de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Primair doel van deze wetgeving is het voorkomen van 'greenwashing'. Deze wetgeving stelt verplichtingen waar pensioenfondsen aan moeten voldoen bij het verstrekken van informatie over duurzaamheid van het bestaande beleid. Het pensioenfonds kan hierbij leunen op de informatie van de vermogensbeheerder of dataleverancier, maar de beleidsvorming en monitoring ervan ligt bij het pensioenfonds. SFDR kijkt naar hoe duurzaamheidsrisico's worden meegenomen in eigen beleggingsbeslissingen, hoe dit past binnen de risk appetite van het fonds en welk mogelijk effect duurzaamheidsrisico's op het rendement van de beleggingen hebben. Financiële marktdeelnemers die duurzame producten aanbieden, moeten extra transparant zijn over de manier waarop de duurzaamheidsaspecten in de praktijk worden gebracht. Pensioenfondsen moeten hierbij dus een keuze maken of ze zich classificeren als een 'product dat ecologische of sociale kenmerken promoot' (artikel 8). Het bestuur heeft in 2022 de ambitie uitgesproken om vanaf 1 januari 2023 als artikel 8 te kwalificeren. Dit is ook ingeregeld. De rapportering is belegd bij de fiduciair beheerder. Zie de rapportage in bijlage 2 vanaf pagina 136. Op de website van het pensioenfonds zijn ESG-gerelateerde verduidelijkingen opgenomen.

Tevens is de ambitie vastgelegd om te handelen in lijn met de net zero ambitie van de sponsor van het pensioenfonds. Een belangrijk onderdeel hiervan is het decarboniseren van de CDC return portefeuille, waarbij gestreefd wordt naar een reductie van 30% per 2025 en 50% per 2030, ten opzichte van 2019. Op pagina 45 is een aparte paragraaf over het gewijzigde Maatschappelijk verantwoord beleggen beleid opgenomen.

Portefeuille ontwikkelingen

In 2023 is de Strategische Normportefeuille op een aantal punten gewijzigd. Per 1 maart is de strategische allocatie naar aandelen met 5% verlaagd ten gunste van hoogrentende waarden (High Yield en Emerging Markets Debt). Tegelijkertijd is de allocatie naar de returnportefeuille met 4% verhoogd. Op basis van een SAA-analyse resulteert dit naar verwachting in een hoger rendement op lange termijn, bij een gelijkblijvend risico.

Vervolgens is per 1 oktober de allocatie naar hedgefondsen volledig afgebouwd. Dit naar aanleiding van de constatering, dat de geselecteerde hedgefondsen slechts beperkt gebruik maakten van het beschikbare risicobudget en dat de meerjarige resultaten tegenvielen. Na afweging van verschillende mogelijkheden voor een alternatieve invulling van deze allocatie heeft het bestuur geconstateerd, dat het voor het pensioenfonds moeilijk is om (via uitbesteding) geschikte hedgefondsen tegen redelijke kosten te selecteren. Het gewicht van de allocatie is vervolgens verdeeld over de overige categorieën in de returnportefeuille.

Naar aanleiding van een evaluatie van de aandelenportefeuille is besloten om meer diversificatie over strategieën aan te brengen. Op basis van een advies van het managerselectieteam van de fiduciair beheerder wordt met het oog daarop sinds oktober belegd in het Robeco Sustainable Global Stars aandelenfonds. Deze allocatie is ten koste gegaan van de belegging in het Robeco Developed Conservative aandelenfonds en het Robeco Developed Enhanced Index aandelenfonds.

In 2023 zijn de investment cases voor High Yield en Hedgefondsen besproken en opnieuw vastgesteld en is de bestaande invulling van deze categorieën met managers/strategieën geëvalueerd. Dit heeft geresulteerd in de afbouw van de hedgefondsallocatie. De bestaande invulling van de High Yield allocatie is herbevestigd.

Het bestuur heeft besproken of er aanleiding is voor het nemen van minder beleggingsrisico, met het oog op de voorgenomen overgang naar het Nieuwe Pensioencontract per 1 januari 2026. Het bestuur heeft besloten de renteafdekking van de verplichtingen tijdelijk, tot het moment van invaren, te verhogen van 50% naar 100%. Het bestuur acht dit evenwichtig omdat de ambitie van de sociale partners om op lange termijn 90% van de prijsindex te compenseren haalbaar blijft en omdat het bijdraagt aan de beperking van het risico van een lage invaardekkingsgraad bij de overgang naar het nieuwe stelsel. De eerste stap betrof een verhoging naar 75%, die eind 2023 is geëffectueerd. Begin 2024 is de tweede stap afgerond, waarmee de renteafdekking op 100% uitkwam. En in 2024 wordt het aandelenrisico tijdelijk afgebouwd.

Defined Contribution (DC)-regelingen

Voor deelnemers die naast de basisregeling deelnemen aan de DC-regelingen worden pensioenpremies belegd op hun individuele rekening bij ABN AMRO Pension Services (AAPS).

De beleggingsportefeuille van de DC-regelingen is in 2023 niet gewijzigd. Wel heeft het bestuur in 2022 vanuit haar zorgplicht besloten dat deelnemers die zelf beleggen en niet periodiek hun risicoprofiel updaten, worden omgezet naar het neutrale lifecycle profiel.

Omdat AAPS heeft aangekondigd te zullen stoppen met de beleggings- en deelnemersadministratie van de premieregelingen, is in 2023 gezocht naar een geschikte opvolger. Die is gevonden in Appel Pensioenuitvoering BV (Appel) die medio 2024 de deelnemersadministratie van de bruto UOP-regeling gaat uitvoeren. Het vermogensbeheer gaat in 2024 over naar Robeco. Voor de prepensioenregeling kon geen nieuwe uitvoerder worden gevonden. Het bestuur en de werkgever hebben in 2023 de intentie uitgesproken om de prepensioenregeling middels een interne collectieve waardeoverdracht over te zetten naar de bruto UOP-regeling. Deze moet in 2024 geëffectueerd worden. Verder heeft de werkgever in overleg met de OR besloten om per 1 april 2024 de netto regeling te stoppen. De verzekering van het netto partnerpensioen wordt per die datum overgenomen door a.s.r. Aan het pensioenfonds is gevraagd de opgebouwde netto pensioenkapitalen middels een collectieve waardeoverdracht (CWO) over te brengen naar a.s.r. Het pensioenfonds wil deze CWO in 2024 effectueren.

Beleid en besluitvorming

UVO, premie en opbouwpercentage

Voor 2023 was de CDC-premie inclusief het resultaat van de eind 2022 uitgevoerde premiehedge net niet voldoende om het fiscaal maximale opbouwpercentage te handhaven. Het bestuur had het opbouwpercentage vastgesteld op 1,621%. Het premiedepot werd hiermee nagenoeg nihil.

In 2023 is opnieuw, op verzoek van de sociale partners, een premiehedge uitgevoerd. Dit leverde eind 2023 een positief resultaat op van € 1,918 miljoen, Hiermee kon voor 2024 het fiscaal maximale opbouwpercentage van 1,738% vastgesteld worden door het bestuur.

Update beleidsdocumenten

Op basis van een meerjarenkalender worden periodiek beleidsdocumenten geüpdatet. De volgende beleidsdocumenten zijn in boekjaar 2023 als bijlagen bij de ABTN opgenomen c.q. geüpdatet:

- Het uitbestedingsbeleid is geüpdatet.
- Het beleid Verantwoord Beleggen is geüpdatet;
- Het risicomangement raamwerk is geüpdatet;
- Het datakwaliteitsbeleid is opgesteld;
- De compliance charter is geüpdatet;
- Het BCP-beleid (Business Continuity Plan) is opgesteld;
- Het beloningsbeleid is geüpdatet.

Toeslagenbeleid

Het bestuur van het pensioenfonds heeft besloten om het beleid voor het toekennen van toeslagen in verband met een opgelopen achterstand (inhaalindexatiebeleid) met ingang van 2024 aan te passen, waardoor het pensioenfonds eerder kan overgaan tot inhaalindexatie. Daarvoor was het beleid, dat inhaalindexatie kan worden toegekend wanneer de beleidsdekkingsgraad op marktwaarde 10% hoger is dan de toekomstbestendige bovengrens voor de reguliere toeslagverlening. Er is besloten om deze opslag van 10% te laten vervallen. De reden voor deze aanpassing is gelegen in de reële veronderstelling dat het pensioenfonds gaat invaren in het nieuwe pensioenstelsel. De sociale partners hebben gekozen voor een flexibele regeling. Dat houdt in dat het pensioenfonds in de toekomst veel minder buffers zal aanhouden. Deze buffers gaan uiteindelijk evenwichtig verdeeld worden over alle deelnemers. Het bestuur acht het op basis van de huidige hoge dekkingsgraad evenwichtig en uitlegbaar dat nu reeds een deel van de buffers gebruikt wordt voor extra indexatie.

Diversiteitsbeleid

Bestuurslid Margret Smits is als ambassadeur van het diversiteitsbeleid aangesteld. Zij monitort in hoeverre diversiteit wordt meegenomen bij nieuwe vacatures. Een divers samengesteld bestuur zorgt namelijk voor een bredere blik, voorkomt tunnelvisie en maakt dat het bestuur op verschillende manieren naar hetzelfde vraagstuk kan kijken. We streven ernaar om zoveel mogelijk een afspiegeling te vormen van de belanghebbenden van het pensioenfonds. In 2023 is één bestuurslid jonger dan 40 toegetreden tot het bestuur.

Onderzoeken door en meldingen aan toezichthouders

In het boekjaar heeft het pensioenfonds tijdig aan de informatieverzoeken van DNB voldaan betreffende het sectorbreed onderzoek naar niet-financiële risico's en integriteitsrisico's. Tevens heeft het bestuur informatie aan DNB gestuurd betreffende een sectorbrede uitvraag over regievoering over het nieuwe pensioenstelsel. Het pensioenfonds heeft een self assessment over ESG aangeleverd aan DNB. Over beiden is ook overleg geweest met DNB.

In het boekjaar heeft het pensioenfonds tijdig aan het sector brede informatieverzoek van de AFM voldaan aangaande inzicht in de tweedepijlerpensioenmarkt.

Begin 2023 heeft de AFM het bestuur geïnformeerd over SFDR middels een norminformerende brief. Het pensioenfonds heeft naar aanleiding daarvan een aantal ESG-gerelateerde verduidelijkingen op de website doorgevoerd.

In het boekjaar heeft het pensioenfonds self assessments aan de AFM aangeleverd over SFDR en duurzaamheid.

Klachten

De geschillen- en klachtenregeling is ongewijzigd ten opzichte van 2022.

Met ingang van 2024 is het pensioenfonds verplicht aangesloten bij de Geschilleninstantie Pensioenen (GIP). Deze instantie gaat individuele geschillen behandelen over de uitvoering van het pensioenreglement door pensioenfondsen.

Achmea Pensioenservices heeft in 2023 zes klachten van deelnemers ontvangen.

- Een klacht betrof een bezwaarbrief voor het invaren. Er is tijdig een reactie verstuurd conform de aanbeveling van de Pensioenfederatie.
- Een klacht betrof het behaalde rendement op het kapitaal van een prepensioenkapitaal van een deelnemer. Toegelicht is dat er conform de lifecycle belegd wordt.
- Een deelnemer had een klacht over de datum waarop het risicoprefentieonderzoek was gesloten. Dit was een dag eerder dan eerder gecommuniceerd. Wij hebben excuses aangeboden.
- Een klacht betrof een flexibiliseringsberekening waarop een deelnemer al lang wachtte. Deze is alsnog binnen een week aangeleverd.
- Een deelnemer had een klacht over de pensioenbetalingen die niet waren ontvangen. Uitgezocht is dat de bank van de betreffende deelnemer de betalingen had geweigerd. Dit is opgelost middels een handmatige betaling.
- Een deelnemer heeft aangegeven dat de geslachtsaanduiding van de partner onjuist was weergegeven in een brief. Excuses zijn aangeboden en de brief is gecorrigeerd.

ABN AMRO Pension Services (AAPS) heeft in 2023 zeven klachten ontvangen:

- Er zijn in het eerste kwartaal twee klachten van deelnemers behandeld. Beide zijn gerelateerd aan een te late verwerking van een switch opdracht. Deelnemers zijn geïnformeerd dat de opdrachten alsnog zijn opgepakt en dat eventueel financieel nadeel door AAPS is gecompenseerd.
- Er is in het tweede kwartaal een klacht van een deelnemer behandeld. De klacht ging over de incorrecte opvoer van een opdracht om de beleggingsmix aan te passen. De deelnemer is gecompenseerd.
- Er zijn in het derde kwartaal drie klachten van deelnemers behandeld. Twee van deze drie klachten waren afkomstig van dezelfde deelnemer. Alle klachten betroffen onjuiste weergaves van standen op het webportaal. Dit is snel verholpen en direct teruggekoppeld aan deze deelnemers.
- Er is in het vierde kwartaal één klacht van een deelnemer behandeld. De klacht betrof een volgens deelnemer foutieve uitvoer van een switchopdracht. Gebleken is dat deelnemer meerdere switchopdrachten in een korte periode heeft uitgestuurd. Ons beleid is om dan de meest recente opdracht uit te voeren. De opdracht waarnaar deelnemer refereerde betrof niet de meest recente opdracht.

Het bestuursbureau ontving van twee gepensioneerden een klacht over het achterwege blijven van inhaalindexatie ondanks de hoge dekkingsgraad. Een delegatie van het bestuur is in overleg gegaan met hen. Reeds op de bestuurlijke kalender 2023 stond de evaluatie van het inhaaltoeslagenbeleid. Dit is toegelicht, waarmee de klacht is afgedaan.

Ombudsman Pensioenen

Er zijn in 2023 geen geschillen aan de Ombudsman Pensioenen voorgelegd.

Wijzigingen in de pensioenregeling

De voornaamste wijzigingen in het pensioenreglement in 2023 waartoe het bestuur heeft besloten, zijn de volgende:

- Het opbouwpercentage is aangepast naar 1,621%;
- Het maximum pensioengevend salaris in de basisregeling is verhoogd naar € 87.302.

Nieuw pensioensysteem

In 2023 is door de Eerste Kamer de Wet toekomst pensioenen (Wtp) aangenomen. De voorbereidingen op deze - ingrijpende - wijziging van de pensioenregeling waren al in 2022 begonnen en zijn in 2023 voortgezet. Een afvaardiging van het bestuur van het pensioenfonds overlegt frequent met de werkgever en OR in een tripartite samenstelling. Werkgever en OR hebben hun voorkeur uitgesproken voor een flexibele regeling en invaren. De al in 2022 uitgesproken wens om te onderzoeken welke uitvoerder het beste is voor de nieuwe regeling, heeft geleid tot het besluit om in 2024 over te gaan van Achmea Pensioenservices (APS) naar Appel. Kostenoverwegingen speelden daarbij een voorname rol.

Het pensioenfonds heeft een externe projectmanager aangesteld om de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel te begeleiden. Om de overgang goed te laten verlopen, is in 2023 in overleg met de sociale partners besloten de transitiedatum uit te stellen van 1 januari 2025 naar 1 januari 2026. Bij dit besluit hebben meerdere factoren een rol gespeeld, onder meer de keuze van het pensioenfonds om van administrateur te wijzigen.

Actuariële uitgangspunten

Per 31 december 2022 is de Prognosetafel AG2020 aangepast naar de Prognosetafel AG2022.

De algemene sterftekansen die volgen uit de Prognosetafel AG2022 worden voor het pensioenfonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Voor deze correctiefactoren wordt sinds ultimo 2023 gebruik gemaakt van Mercer ervaringssterfte ES2023 Hoog.

Communicatie

Website

De website vormt de basis van de communicatie met de deelnemers. Er zijn diverse nieuwsberichten op de website geplaatst zoals over wijzigingen in de pensioenregeling, de (wederom uitgestelde) mogelijkheid voor het opnemen van een bedrag ineens bij pensionering en de aanstaande wijzigingen van uitvoerders van de excedentregeling en de pensioenadministratie. Via de website worden de deelnemers ook op de hoogte gehouden over de (inhaal)indexatie en de dekkingsgraad van het pensioenfonds.

Op de landingspagina van het pensioenfonds staat een kader 'Nieuw pensioenstelsel'. Wie hierop klikt, komt op een pagina met overzichtelijk alle informatie over de Wet toekomst pensioenen, de planning en de gevolgen voor de pensioenregeling van het pensioenfonds.

Het verkorte jaarverslag over 2022 is wederom aan de hand van een interactieve 'one-pager' gepresenteerd op de website.

De communicatiecommissie bespreekt ook ieder kwartaal het aantal clicks op nieuwsbrieven, paginaweergaven op de website en de gemiddelde tijd dat lezers op een pagina zijn geweest. De nieuwsbrief die 4 keer per jaar wordt uitgebracht, heeft 700 abonnees.

Meerdere Nederlandstalige brochures zijn dit jaar vertaald naar het Engels.

Evaluatie dienstverlening

Het bestuur doet periodiek op basis van een meerjarenkalender een uitgebreide evaluatie van de dienstverleners. Op jaarlijkse basis worden wel de belangrijkste partijen minder uitgebreid geëvalueerd. De jaarlijkse evaluatie van de voornaamste dienstverleners heeft niet tot bijzonderheden geleid.

Geschiktheidsbevordering

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. Hiertoe is per bestuursfunctie een profielschets opgesteld. Het opleidingsplan bestuursleden waarborgt dat de geschiktheid van de bestuursleden op peil blijft en waar nodig wordt verbreed of ontwikkeld. In het afgelopen jaar is aandacht besteed aan de deskundigheidsbevordering van het bestuur door gevolgde individuele opleidingen door bestuursleden en collectieve themadagen, waarvoor ook de leden van het Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht uitgenodigd waren. In 2023 stond de Wtp centraal in alle bijeenkomsten.

De geschiktheid van het bestuur wordt jaarlijks getoetst via een collectieve zelfevaluatie en/of via individuele gesprekken. Voor individuele bestuursleden en het bestuur als geheel. De uitkomsten zijn vastgelegd in de geschiktheidsmatrix. Op basis van de toegewezen aandachtsgebieden wordt jaarlijks bepaald welke acties moeten worden ondernomen om de vereiste deskundigheid te halen respectievelijk te behouden. Het niveau van de toetsing ligt vast in de eindtermen, zoals die door de Pensioenfederatie zijn opgesteld. De geschiktheidseisen zijn ook van toepassing op de leden van de Raad van Toezicht.

De Collectieve zelfevaluatie heeft in het eerste kwartaal van 2023 plaatsgevonden onder leiding van een extern bureau.

Haalbaarheidstoets

Het Financieel Toetsingskader (FTK) schrijft voor dat pensioenfondsen jaarlijks een haalbaarheidstoets uitvoeren. De haalbaarheidstoets behelst een aanvangstoets en een jaarlijkse toets. Voor uitvoering van de haalbaarheidstoets stelt De Nederlandsche Bank (DNB) economische scenariosets beschikbaar. Om DNB (nog meer) in staat te stellen te beoordelen dat de reële ambities haalbaar zijn, moeten pensioenfondsen verder nog jaarlijks de reële dekkingsgraad melden aan DNB. De haalbaarheidstoets bevordert de vergelijkbaarheid tussen pensioenfondsen. In de berekeningen kan het pensioenfonds echter haar eigen visie, ambitie en beleid niet kwijt. De cijfers van de haalbaarheidstoets zijn dus geen goede maatstaf voor uitkomsten van het beleid van het pensioenfonds. Dat is ook de reden waarom het pensioenfonds ervoor kiest om de haalbaarheidstoets niet als primair beleidsinstrument te gebruiken.

Naar aanleiding van de jaarlijkse haalbaarheidstoets die het pensioenfonds heeft uitgevoerd, heeft het bestuur geconcludeerd dat de 60-jaars prognose binnen de vooraf vastgestelde grenzen blijft, op basis van het huidige beleid. Het verwachte pensioenresultaat zoals gemeten in de jaarlijkse haalbaarheidstoets in 2023 is 97,9% en ligt 4,6%-punt lager dan in 2022. Het pensioenfonds zit ook boven de gestelde ondergrens van 90%. De maximale afwijking in het slecht weer scenario is gelijk aan 16,3% en blijft daarmee ook binnen de vastgestelde grens van 45%. Het pensioenfonds voldoet hiermee aan de normering van de pensioenresultaten die is vastgesteld op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets. Als gevolg van de invoering van Wtp zal het pensioenfonds in 2024 geen haalbaarheidstoets meer uitvoeren.

Audit

In 2023 heeft de afdeling Internal Audit van Robeco onder leiding van de sleutelfunctiehouder interne audit de voortgang gemonitord van de acties die met de uitvoering van de DC-regelingen door ABN AMRO Pension Services (AAPS) waren overeengekomen naar aanleiding van de uitgevoerde audit in 2022. Dit vergde veel capaciteit en daarom is besloten daarnaast niet nog een extra audit te doen.

Code Pensioenfondsen

Op 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen in werking getreden als document van zelfregulering. De Code gaat over het besturen van een pensioenfonds, het intern toezicht daarop en over het afleggen van verantwoording over wat het pensioenfonds doet, wat een pensioenfonds gepland en gerealiseerd heeft. Per 1 juli 2014 is de Code ook wettelijk verankerd in de Pensioenwet. In 2018 is de Code aangepast. De Code is gebaseerd op het 'pas toe, of leg uit'-beginsel. Het volledig volgen van alle normen uit de Code is dus niet verplicht. Wel wordt ieder pensioenfonds geacht aan te geven waarom ze bepaalde afwijkende keuzes hebben gemaakt. Hieronder worden de afwijkingen bij het pensioenfonds toegelicht.

Norm 34.

De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het belanghebbenden orgaan (BO) en de RvT is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.

- **Toelichting:**
Herbenoeming van een lid van het VO is een verantwoordelijkheid van de benoemende partijen of vloeit voort uit (her)verkiezing. Een eventueel maximaal aantal herbenoemingen wordt door het VO reglementair vastgelegd.
- **Pensioenfonds Robeco:**
In de statuten (artikel 5c) staat opgenomen dat de benoeming van een RvT-lid voor 2 jaar geldt en er maximaal 3 keer een herbenoeming kan plaatsvinden. Hoewel niet letterlijk conform de Code is de totale maximale termijn gelijk.

Norm 33.

In zowel het bestuur, RvT als in het VO of het BO is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in de verschillende gremia. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.

- **Toelichting:**
Het bestuur vindt diversiteit belangrijk en bestuurslid Margret Smits heeft op verzoek van het bestuur de taak van 'ambassadeur diversiteit' op zich genomen. De RvT en het VO hebben geen leden die jonger zijn dan 40. In het bestuur zitten twee vrouwen. In het VO zit een vrouw, dat geldt ook voor de RvT.
- **Pensioenfonds Robeco:**
Bestuurslid Rutger de Wit is jonger dan 40 jaar. DNB heeft begin 2023 ingestemd met zijn benoeming, waarmee het pensioenfonds in 2023 een bestuurslid heeft jonger dan 40 jaar.

Conform de Code wordt over onderstaande normen specifiek gerapporteerd in het bestuursverslag:

Rapportage norm	Voldoet het pensioenfonds aan de norm	Vindplaats toelichting jaarverslag of website
<p>Norm 5 Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.</p>	Ja	Het bestuur rapporteert in het bestuursverslag over het beleid dat het in 2023 voerde, de gerealiseerde uitkomsten van dat beleid en de beleidskeuzes die het bestuur maakte.
<p>Norm 31 De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.</p>	Ja	Het pensioenfonds kent een geschiktheidsbeleid en diversiteitsbeleid. Ook in reglementen van de RvT en VO zijn bepalingen hierover opgenomen.
<p>Norm 47 Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.</p>	Ja	De Raad van Toezicht betreft de Code bij de uitoefening van zijn taak en rapporteert hierover in zijn rapportage intern toezicht.
<p>Norm 58 Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.</p>	Ja	In het bestuursverslag beschrijft het bestuur de missie en strategie van het pensioenfonds.
<p>Norm 62 Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.</p>	Ja	Het bestuur licht in het bestuursverslag overwegingen toe om maatschappelijk verantwoord te beleggen.
<p>Norm 64 Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.</p>	Ja	In het bestuursverslag rapporteert het bestuur over de naleving van de integriteitregeling en in het hoofdstuk 'Pensioenfondsbestuur' over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.
<p>Norm 65 Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.</p>	Ja	In het bestuursverslag wordt gerapporteerd over de behandeling van klachten en geschillen.

Boetes en dwangsommen

In het boekjaar zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Door DNB zijn geen aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

VERSLAG COMPLIANCE OFFICER

De compliance officer heeft op 9 april 2024 aan het bestuur de bevindingen over het jaar 2023 gerapporteerd.

Inleiding

Dit verslag bevat een overzicht van de belangrijkste verrichte activiteiten door de compliance officer van de Stichting Pensioenfonds Robeco (hierna SPR) over 2023.

Personalia

De afdeling Compliance van Robeco voorziet in de compliance functie van SPR. Gedurende 2023 vervulde Paul Veenhof part-time de rol van compliance officer SPR. In 2024 wordt deze rol overgenomen door Rosalie Wisse, compliance officer bij Robeco.

Compliance programma

In 2023 zijn de geplande periodieke compliance werkzaamheden en enkele ad-hoc werkzaamheden uitgevoerd. De uitkomsten zijn in de periodieke gesprekken met de directeur van SPR en gedurende de bestuursvergaderingen van SPR gedeeld. Hierna is een samenvatting van enkele relevante werkzaamheden weergegeven.

SIRA

De Systematische Risico Analyse is in 2023 in samenwerking met de directeur van SPR en de sleutelfunctionaris risicobeheer geactualiseerd. De geactualiseerde versie is in de IRMC vergadering van 2 september 2023 besproken en goedgekeurd. De compliance officer heeft een bijdrage geleverd aan de beantwoording van de door De Nederlandsche Bank jaarlijks uitgevoerde Integriteitsrisico Rapportage (IRAP).

Inventarisatie belangentegenstellingen 2023

In maart en april 2023 is het jaarlijkse onderzoek naar belangenverstremgeling uitgevoerd bij de bestuursleden, de directeur van het bestuursbureau, de leden van de Raad van Toezicht, de leden van de Beleggingscommissie, en de leden van het Verantwoordingsorgaan (tezamen de betrokkenen).

Belangrijkste conclusies waren dat de betrokkenen zich voldoende bewust zijn van de risico's verbonden aan mogelijke conflicterende belangen. Er zijn geen ontoelaatbare belangenverstremgelingen geconstateerd en waar de mogelijkheid tot belangenverstremgeling bestaat zijn adequate beheersingsmaatregelen getroffen.

Policy Handboek SPR

De betrokkenen bij SPR hebben in april 2023 desgevraagd een schriftelijke akkoordverklaring met het Policy handboek van SPR opgeleverd waar de gedragscode en de integriteitsregeling onderdeel van uitmaken. Zij verklaren onder meer dat zij een exemplaar van het Policy handboek hebben ontvangen en de daarin opgenomen bepalingen hebben begrepen en zullen naleven.

Privé beleggingstransacties

Over 2023 is voor betrokkenen geen overtreding geconstateerd van de Robeco Regeling privé beleggingstransacties (waarnaar verwezen wordt in het policy handboek van SPR).

Advisering

De compliance officer is in 2023 bij diverse gelegenheden in staat geweest om de directeur/het bestuur van SPR gevraagd en ongevraagd van advies te voorzien.

Toezichthouders

In 2023 hebben geen gesprekken met de toezichthouders plaatsgevonden waarbij de compliance officer betrokken is geweest.

FINANCIËLE INFORMATIE 2023

Het bestuur heeft vastgesteld dat de berekening van de voorziening en liquiditeiten ten behoeve van de beleidsdekkingsgraad is opgenomen in de 'ISAE3402 type 2'- rapportage van Achmea Pensioenservices. De berekening van de marktwaarde van de beleggingen wordt door Northern Trust gedaan en valt onder haar 'SOC 1'- verklaring, met uitzondering van het niet-liquide deel van de portefeuille (minder dan 1%).

De risico's en onzekerheden die van invloed zijn op de betrouwbaarheid van de financiële verslaglegging, zoals waarderingsvraagstukken en de inrichting van het financiële verslagleggingssysteem worden als volgt beheerst:

- Er is een beschrijving van de financiële verslaglegging met marktwaardering voor liquide beleggingen en andersoortige waarderingsmethoden voor niet liquide beleggingen.
- Kwaliteitskeurmerken worden nageleefd om tot een betrouwbare vaststelling te komen van waarderungen.
- De onderliggende processen en beheersmaatregelen die ten grondslag liggen aan de waardering van de pensioenverplichtingen valt onder de ISAE3402 type 2-rapportage van Achmea Pensioenservices.

IBNR

Vanaf 2024 heeft de werkgever het arbeidsongeschiktheidspensioen verzekerd bij Nationale-Nederlanden. De verzekering via het pensioenfonds bij elipsLife is per 31 december 2023 beëindigt. Het inloopriscio, voor deelnemers die in 2022 of 2023 ziek zijn geworden, is door het pensioenfonds bij Nationale Nederlanden ingekocht.

Tot en met 2023 liep het pensioenfonds het risico dat voor deelnemers die in 2022 of 2023 ziek zijn geworden een arbeidsongeschiktheidspensioen moet worden uitgekeerd.

Onder IBNR (incurred but not reported) werd hiervoor een voorziening getroffen. Doordat dit inloopriscio is ingekocht, is de IBNR ultimo 2023 niet meer nodig.

Eind 2023 is de IBNR bijgesteld naar € 0 miljoen (2022: € 1,168 miljoen), dit is een onttrekking van € 0,303 miljoen vanwege één arbeidsongeschikte in 2023, een onttrekking van € 0,633 miljoen vanwege de inkoop van het inloopriscio bij Nationale Nederlanden en een vrijval van € 0,232 miljoen.

Beleggingen Premiedepot

Als onderdeel van de financieringsafspraken met de werkgevers is een premiedepot gevormd dat kan worden gebruikt om de opbouw van actieve deelnemers aan te vullen indien de van de werkgevers ontvangen premie niet voldoende is. Indien er meer premie wordt ontvangen dan nodig is voor de opbouw van de actieve deelnemers (de kostendekkende premie) dan wordt het meerdere toegevoegd aan het premiedepot.

Het beleggingsbeleid van het premiedepot is gebaseerd op het zoveel mogelijk afdekken van het renterisico dat wordt gelopen bij de bepaling van de premie. Dit renterisico wordt veroorzaakt door het feit dat de rentetermijnstructuur (RTS) per 31 december van een gegeven jaar bepalend is bij de bepaling van de kostendekkende premie. Kort gezegd: een daling van de rente resulteert in een stijging van de benodigde premie en vice versa.

Het premiedepot wordt niet meegenomen in de berekening van de dekkingsgraad. Op grond daarvan kan het premiedepot ook niet worden aangewend ter algemene verbetering van de dekkingsgraad.

De stand van het premiedepot was eind 2022 € 0,245 miljoen. Over 2023 is € 0,236 miljoen premietekort aan het premiedepot onttrokken. Het behaalde beleggingsrendement bedraagt € 1,919 miljoen in 2023 (waarvan € 1,918 miljoen premiehedge). De stand van het premiedepot is eind 2023 € 1,928 miljoen.

Toeslagverlening / indexatie

De toeslagverlening is afhankelijk van de financiële situatie van het pensioenfonds. De toeslagverlening is voorwaardelijk. Het bestuur besluit jaarlijks in januari of de pensioenen per 1 februari geïndexeerd kunnen worden. Voor actieve, gewezen en pensioengerechtigde deelnemers wordt vanaf 2020 gerefereerd aan de niet geschoonde CBS-consumenten-prijsindex alle huishoudens, waarbij het voortschrijdend gemiddelde inflatiecijfer van de laatste 12 maanden van het afgelopen kalenderjaar als uitgangspunt dient. Uitgaande van het toeslagbeleid, waarbij gekeken wordt naar de marktwaarde van de verplichtingen, was de dekkingsgraad voldoende om per 1 februari 2023 een volledige toeslag toe te kennen. Het inflatiecijfer was 10,0%. De toegekende toeslag was 10,0%. Er was geen ruimte om inhaalindexatie toe te kennen.

Kosten

Kostentransparantie

De aandacht voor kosten is de laatste jaren sterk toegenomen. Het sturen op kosten per deelnemer acht het bestuur niet reëel gezien de beperkte omvang van de deelnemerspopulatie en de hoge mate van vaste kosten die gepaard gaan met het 'vehikel' ondernemingspensioenfondsen. Het bestuur streeft naar stabilisering van de out of pocket pensioenbeheerkosten van het pensioenfonds, gecorrigeerd voor inflatie. Het huidige kostenniveau acht het bestuur acceptabel en in lijn met de begroting en de aard van de werkzaamheden. De kosten voor de Wet toekomst pensioenen (Wtp) worden apart getoond. Deze zijn hoog en zullen de komende jaren nog toenemen. Het bestuur onderzoekt of deze kosten verlaagd kunnen worden, bijvoorbeeld door keuzes te maken voor vereenvoudiging of selectie van dienstverleners. Het bestuur heeft besloten dat de kosten voor Wtp ten laste gaan van het vermogen van het pensioenfonds. Het bestuur acht dit evenwichtig omdat de nieuwe pensioenwet als default heeft om over te gaan naar het nieuwe stelsel en deze overgang voor alle actieve, gewezen en gepensioneerd deelnemers doorgevoerd wordt. Het uiteindelijke oordeel over de hoogte van de kosten ligt bij de premiebetalers, waarbij hier ook de bijzondere situatie aan de orde is dat het pensioenfonds gelieerd is aan een asset manager. Het percentage kosten uitgedrukt als percentage van de premie is een belangrijke factor gezien de relevantie voor de premiebetalers. Het bestuur heeft verder in haar missie opgenomen dat uitdrukkelijk op de uitvoeringskosten gelet wordt en kiest expliciet voor eenvoud en beheersbaarheid door wijzigingen in regelingen zoveel mogelijk voor eenieder te laten gelden. Het bestuur beziet de kosten van het vermogensbeheer in relatie tot de netto performance.

Het uiteindelijke pensioenresultaat voor de deelnemer is leidend voor het bestuur. Dit resultaat is afhankelijk van kosten, de netto beleggingsopbrengsten en de omvang van de premie. Het percentage pensioenbeheerkosten van de totale kostendeckende premie in 2023 was 5,99% (excl. Wtp kosten) en 7,63% (incl. Wtp kosten) (2022: excl. Wtp 3,35% en inclusief Wtp 3,98%).

De premiedekkingsgraad van het pensioenfonds in 2023, rekening houdend met toevoegingen en onttrekkingen aan het premiedepot, was 131% (2022: 111%).

Het pensioenfonds rapporteert op jaarbasis aan DNB gedetailleerd welke kosten het pensioenfonds heeft gemaakt voor de verschillende onderdelen. Tevens adviseert de Pensioenfederatie over de wijze waarop kosten op een inzichtelijke wijze in het jaarverslag kunnen worden gepresenteerd. In deze paragraaf worden de belangrijkste kostencomponenten toegelicht. De Richtlijn van de Pensioenfederatie adviseert om de kosten op te breken in verschillende categorieën waarvan de opdeling in kosten van pensioenbeheer en vermogensbeheer de meest relevante scheiding is. Kosten van pensioenbeheer representeren alle kosten voor het voeren van een adequate deelnemersadministratie inclusief advies- en bestuurskosten. Deze kosten zijn vrijwel allemaal direct te herleiden uit de financiële administratie van het pensioenfonds. De gepresenteerde kosten van het vermogensbeheer zijn deels gebaseerd op kosten die rechtstreeks aan het pensioenfonds worden doorbelast maar hierin zitten ook kosten die indirect aan vermogensbeheer kunnen worden toegerekend omdat ze door een beleggingsfonds zijn betaald.

Onderstaand overzicht geeft de relevante kengetallen weer over de jaren 2021 tot en met 2023:

Kengetallen Kosten	2023	2022	2021
<i>x € 1.000 tenzij anders aangegeven</i>			
Totale pensioenuitvoeringskosten inclusief Wtp kosten	1.231	1.047	958
Totale pensioenuitvoeringskosten exclusief Wtp kosten	966	882	
Aantal normdeelnemers (actieve deelnemers en pensioengerechtigden)	1.143	1.126	1.038
Uitvoeringskosten per normdeelnemer (x € 1) - incl. Wtp kosten	1.077	930	923
Uitvoeringskosten per normdeelnemer (x € 1) - excl. Wtp kosten	845	783	
Uitvoeringskosten in % van het gemiddeld belegd vermogen (incl. Wtp kstn)	0,16%	0,13%	
Uitvoeringskosten in % van het gemiddeld belegd vermogen (excl. Wtp kstn)	0,13%	0,11%	0,11%
Uitvoeringskosten in % van de kostendekkende premie (incl. Wtp kosten)	7,63%	3,98%	
Uitvoeringskosten in % van de kostendekkende premie (excl. Wtp kosten)	5,99%	3,35%	3,50%
Gemiddeld belegd vermogen (12 maands-gemiddelde)	763.936	797.508	878.581
Beheerkosten naar beleggingscategorie en performance gerelateerde kosten	2.234	2.196	2.604
Beheerskosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,30%	0,28%	0,30%
Fiduciaire kosten, bewaarloon en advies	702	698	735
Fiduciaire kosten, bewaarloon en advies in % v.h. gemidd. belegd vermogen	0,09%	0,09%	0,08%
Totale vermogensbeheerskosten	2.936	2.894	3.339
Totale vermogensbeheerskosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,39%	0,37%	0,38%
Transactiekosten	1.008	868	743
Transactiekosten in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,13%	0,11%	0,08%
Portefeuille netto rendement	9,7%	-19,9%	4,8%

Kosten van het pensioenbeheer

Op grond van artikel 45a PW en artikel 10b Besluit uitvoering Pensioenwet worden de kosten van pensioenbeheer opgenomen als totaalbedrag en als bedrag per actieve deelnemer en pensioengerechtigde.

In 2023 bedragen de kosten van de uitvoering van de regeling € 1.077 per deelnemer (2022: € 930), dit is inclusief kosten voor de voorbereiding Wtp (Wet toekomst pensioenen). Zonder de kosten voorbereiding Wtp is dit in 2023 € 845 (2022: € 783).

De pensioenbeheerkosten bestaan voornamelijk uit kosten voor administratieve verrichtingen (pensioentoekenningen, betalen uitkering, verwerken waardeoverdrachten, et cetera.), controle- en advieskosten, bestuurskosten en overige kosten (o.a. heffingen van de toezichthouders, website-kosten, drukwerk UPO's).

De kosten voorbereiding Wtp bestaan uit advies, projectcoördinatie en transitie pensioenadministratie.

Wanneer de pensioenbeheerkosten over het totaal aantal deelnemers verdeeld wordt, inclusief gewezen deelnemers, zijn de uitvoeringskosten in 2023 per deelnemer € 318 excl. Wtp kosten (2022: € 299) en € 405 incl. Wtp kosten (2022: € 355).

Het pensioenfonds deelt geen kosten, zoals bestuurs- of jaarwerkkosten, aan het vermogensbeheer toe. Het pensioenfonds maakt daarentegen wel gebruik van capaciteit van de werkgever, hetgeen niet direct tot uiting komt in de pensioenbeheerkosten. Dit geldt bijvoorbeeld voor het parttime bestuursbureau. Deze kosten zijn wel meegenomen bij de berekening van de kostenvoorziening.

Onderstaand is een tabel opgenomen met daarin de ontwikkeling van de relevante kostensoorten en het aantal deelnemers per jaar. Deze tabel laat de daling/stijging van de kosten per categorie zien. De kosten zijn in 2023 ten opzichte van 2022 met € 184.000 gestegen waarvan € 100.000 Wtp gerelateerde kosten zijn.

De kosten zijn over het geheel gestegen door hogere indexeringen dan gebruikelijk.

- De bestuurskosten zijn voornamelijk gestegen door kennissessies, zelfevaluatie en opleiding. Er was een daling van de vergoeding (vacature).
- De administratiekosten waren hoger dan in 2022. Dit komt naast een indexering met name door wettelijke projecten.
- De controlekosten zijn hoger: naast indexering, stijging vanwege extra werkzaamheden over 2022 die niet gereserveerd waren in de jaarrekening 2022.
- Overige kosten zijn gestegen door een aanzienlijke stijging van de toezichtkosten die DNB in rekening brengt (2023: € 50.277 - 2022: € 37.073). De AFM bijdrage is gestegen van € 3.556 in 2022 naar € 6.382 in 2023.
- Stijging Wtp kosten in 2023 door projectmanagement en adviseurs - deze kosten waren in 2022 nog minimaal.

Overzicht tabel uitvoeringskosten:

Uitvoeringskosten (per deelnemer)	2023	2022	2021
Bestuurskosten (x € 1.000)	98	90	89
Administratiekosten (x € 1.000)	554	505	575
Controle- en advieskosten (x € 1.000)	187	172	161
Communicatiekosten (x € 1.000)	54	58	79
Overige kosten (x € 1.000)	73	57	54
Subtotaal uitvoeringskosten (x € 1.000)	966	882	958
Kosten voorbereiding Wtp	265	165	
Totale uitvoeringskosten (x € 1.000)	1.231	1.047	
Aantal deelnemers (actieve en pensioengerechtigde deelnemers)	1.143	1.126	1.038
Kosten per deelnemer (zonder Wtp kosten)	€ 845	€ 783	€ 923
Kosten per deelnemer (met Wtp kosten)	€ 1.077	€ 930	

Verklaring bestuurskosten

Verreweg de meeste bestuursleden staan op de loonlijst van de aangesloten ondernemingen. Zolang kosten niet ten laste gaan van het pensioenfondsrendement maar betaald worden door de werkgevers, worden die niet als kosten meegenomen in deze vergelijking. Het bestuurslid namens de pensioengerechtigden en zijn plaatsvervanger staan niet op de loonlijst van de aangesloten ondernemingen. Zij ontvangen van het pensioenfonds elk een vergoeding. Deze kosten zijn meegenomen onder bestuurskosten evenals de vergoeding die aan de leden van de Raad van Toezicht en aan de vertegenwoordigers namens de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan wordt betaald.

Kosten vermogensbeheer

Het pensioenfonds volgt de adviezen van de Pensioenfederatie bij het transparant maken van de kosten voor vermogensbeheer en de transactiekosten. Indien aanwezig en tegen redelijke inspanning te verkrijgen wordt gebruik gemaakt van de werkelijke kosten. Anders worden schattingen gebruikt op basis van ervaringscijfers of adviezen van de Pensioenfederatie. Ieder jaar wordt een volledige uitsplitsing gemaakt naar de verschillende beleggingscategorieën zoals voorgeschreven door DNB.

De vermogensbeheerkosten van het pensioenfonds bedragen 0,39% (2022: 0,37%) van het gemiddeld belegd vermogen. Deze totale kosten zijn te splitsen in:

- beheerskosten, kosten voor de belegging in de beleggingsportefeuilles 0,30% (2022: 0,28%) en
- de kosten voor bewaring, fiduciair management en advies 0,09% (2022: 0,09%).

De directe en indirecte transactiekosten zijn 0,13% (2022: 0,11%) van het gemiddeld belegd vermogen.

De hoogte van de vermogensbeheerkosten wordt voor een groot deel bepaald door de spreiding van het vermogen, de zogenaamde asset allocatie, over de verschillende beleggingscategorieën. Bij het vaststellen van de kosten is gebruik gemaakt van de contractuele afspraken, prospectussen en facturen om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de vermogensbeheerkosten per asset categorie.

	2023			2022	2021
	Beheer- vergoeding (%)	Performance gerelateerde kosten (%)	Totaal (%)	Totaal (%)	Totaal (%)
Vermogensbeheerkosten per beleggingscategorie					
Aandelen	0,20	-	0,20	0,19	0,17
Vastrentende waarden (inclusief duration overlay)	0,29	-	0,29	0,25	0,33
Private Equity	1,68	-	1,68	2,81	3,17
Hedgefonds	0,87	0,43	1,30	1,15	1,05
<i>gewogen gemiddelde</i>			0,30	0,28	0,30
Overige vermogensbeheerkosten					
- Fiduciaire kosten			0,07	0,07	0,07
- Bewaarloon en advies			0,02	0,02	0,01
			0,09	0,09	0,08
Totale vermogensbeheerkosten			0,39	0,37	0,38
Transactiekosten			0,13	0,11	0,08

Verklaring dalingen / stijgingen 2023-2022

De totale vergoeding in percentage van het beheerd vermogen is in 2023 2 basispunt hoger dan in het voorgaande jaar. Beheervergoedingen zijn met 2 basispunten gestegen naar 30 basispunten. De grotere strategische allocatie naar High Yield en EMD en de switch naar een fundamenteel beheerd aandelenfonds (Sustainable Global Stars) hebben bijgedragen aan hogere beheerkosten. Op basis van goede resultaten is aan GMO een performance fee betaald, die zorgt voor een hogere gerapporteerde vergoeding voor de categorie hedgefondsen.

De gerapporteerde transactiekosten zijn met 2 basispunten gestegen ten opzichte van 2022, wat mede het gevolg was van aanpassingen in de strategische normportefeuille en de renteafdekking.

Het feit dat de kosten uit hoofde van beleggingen in Private Equity en hedgefondsen in termen van het percentage van het beheerd vermogen hoger zijn dan de andere categorieën, heeft een beperkte invloed op de totale kosten. Dit zijn relatief beperkte beleggingen qua omvang die op jaareinde bijna (Private Equity) of volledig (Hedgefondsen) zijn afgebouwd.

Aansluiting kosten bestuursverslag en jaarrekening

De kosten van het pensioenbeheer zijn rechtstreeks te relateren aan de verantwoorde kosten in de jaarrekening op pagina 119 onder de rubriek "15. Uitvoeringskosten" .

De kosten van vermogensbeheer zijn niet rechtstreeks uit de jaarrekening te halen omdat het pensioenfonds grotendeels gebruik maakt van fondsen waarin de management fee rechtstreeks uit de NAV (net asset value) wordt betaald. Onderstaande tabel toont de verbijzondering van de totale vermogensbeheer- en transactiekosten ad € 3,944 miljoen. Tevens worden de in de jaarrekening verantwoorde kosten vermogensbeheer ad € 1,875 miljoen gespecificeerd. Deze kosten zijn verantwoord op pagina 117 onder de rubriek "11. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds". De kolommen verschillen en verklaringen laten zien waar de verschillen uit bestaan ten opzichte van de kosten verantwoord in het bestuursverslag.

(x € 1.000)	bestuursverslag	jaarrekening	verschil	verklaringen
-------------	-----------------	--------------	----------	--------------

Directe kosten vermogensbeheer

* beheerkosten	2.110	1.049	1.061	# 1 #
* performance gerelateerde kosten	124	124	-	
subtotaal	2.234	1.173	1.061	

Overige vermogensbeheerkosten

* fiduciair beheer	565	565	-	
* bewaarloon	100	100	-	
* advieskosten vermogensbeheer	36	36	-	
* overige kosten	1	1	-	
subtotaal	702	702	-	

Transactiekosten

* transactiekosten	1.008	-	1.008	# 2 #
--------------------	-------	---	-------	-------

Totale kosten vermogensbeheer en transactiekosten	3.944	1.875	2.069	
--	--------------	--------------	--------------	--

1 # Het verschil betreft fondsen die de fee rechtstreeks ten laste van het onderliggende fonds brengen en die niet apart factureren.

2 # Deze kosten zijn direct ten laste van het onderliggende fonds gebracht.

Kosten vermogensbeheer risico deelnemers (DC-regeling)

De kosten voor het portefeuillebeheer voor risico deelnemers zijn sterk afhankelijk van de gekozen beleggingsmix.

Deelnemers hebben ook de keuze om zelf hun eigen portefeuille samen te stellen.

Het merendeel van de deelnemers (89%) kiest voor de leeftijdsafhankelijke adviesmixen die naarmate de leeftijd hoger wordt minder in zakelijke waarden en meer in vastrentende waarden beleggen.

De gemiddelde kosten van de beleggingen in adviesmixen bedragen 0,533%. Het betreft hier dan de zogenaamde total expense ratio (TER) en bevat naast managementvergoedingen ook servicevergoedingen en overige kosten.

PENSIOENPARAGRAAF

Regelingen

Binnen het pensioenfonds bestaan de volgende regelingen:

1. Pensioenregeling (basis);
2. Prepensioenregeling;
3. Individueel aanvullende regeling.

De regeling is een getrapte regeling; tot een bepaald inkomensniveau is er sprake van een uitkeringsregeling en boven dit inkomensniveau stelt de werkgever een individuele premie beschikbaar (DC) voor de bruto of netto opbouw van een pensioenkapitaal.

De volgende kenmerken van de regeling zijn van toepassing:

- Uitkeringsregeling tot een maximum van salarisschaal 100 (2023: € 87.302).
- Boven het maximum van schaal 100 geldt een beschikbare premie die echter ook als loon kan worden uitbetaald.

De werkgever stelt een percentage van het salaris dat uitstijgt boven schaal 100 (de excedentgrondslag) aan premie voor de opbouw van excedentpensioen beschikbaar. De premie kan, voor zover fiscaal toegestaan, worden gestort op een zogenaamde 'bruto DC-rekening' of worden toegevoegd aan het bruto salaris. Voor het salaris boven € 128.810 (2023) kan gestort worden op een zogenaamde 'netto DC-rekening'.

Het volgende heeft betrekking op de basisregeling:

- Pensioenrichtleeftijd: de eerste dag van de maand waarin de 67-jarige leeftijd wordt bereikt. De deelnemer heeft de mogelijkheid om het pensioen eerder of, in overleg met de werkgever, later in te laten gaan.
- Pensioengevend inkomen: 12 maal het vaste maandsalaris, vermeerderd met de vakantietoeslag tot het gemaximeerde bedrag van einde schaal berekend op full time basis. Een eventueel van toepassing zijnde 13de maand is met ingang van 2014 onderdeel van het pensioengevend inkomen.
- Franchise: € 16.322 (2023).
- Opbouwpercentage ouderdompensioen: maximaal 1,621%.
- Partnerpensioen (opbouw) 70% van het ouderdompensioen.
- Wezenpensioen (risico) 14% van het ouderdompensioen.
- Het pensioenfonds kent een voorwaardelijke toeslagambitie van 90% van de inflatiemaatstaf op langere termijn.
- De financiering is sinds 2014 gebaseerd op CDC (Collective Defined Contribution). De premie wordt telkens voor een bepaalde periode gefixeerd.

In de opbouwfase ligt bij de DC-regelingen het beleggingsrisico geheel bij de individuele (gewezen) deelnemer. Door het aanbieden van life-cycles kan de deelnemer het beleggingsbeleid laten invullen door het pensioenfonds. Er wordt dan deelgenomen in het beleggingsbeleid zoals dat door het pensioenfonds wordt geadviseerd. Hierbij wordt het beleggingsrisico voor de deelnemer teruggebracht naarmate zijn resterende beleggingshorizon korter wordt. De deelnemer kan ervoor kiezen om zelf het beleggingsbeleid in te vullen. In dit geval draagt de deelnemer de verantwoordelijkheid voor de gemaakte beleggingskeuzes. De deelnemer dient dan wel een doelrisicoprofiel in te vullen. AAPS zal dan de portefeuille monitoren en namens het pensioenfonds de deelnemer informeren.

Beleid ten aanzien van toeslagverlening/indexatie

Het toeslagbeleid is gebaseerd op toekomstbestendige toeslagverlening. De hoogte van de toeslag is afhankelijk van de beleidsdekkingsgraad en de toeslagambitie. Het pensioenfonds waardeert op marktrente en kijkt ook naar de beleidsdekkingsgraad op marktrente bij te nemen besluiten over toeslagen. In de financiële paragraaf (pagina 41) wordt dit nader toegelicht. Voor de actieve deelnemers, de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden is de maatstaf gelijk aan de niet geschoonde CBS-consumenten-prijsindex alle huishoudens, waarbij het voortschrijdend gemiddelde inflatiecijfer van de laatste 12 maanden van het afgelopen kalenderjaar als uitgangspunt dient. Op basis van verschillende studies heeft het bestuur vastgesteld dat een indexatie-ambitie van 90% van de maatstaf realistisch is voor de komende jaren.

De toeslag wordt toegekend volgens de volgende methodiek:

In lijn met het FTK zal in het toeslagbeleid niet vastgehouden worden aan een vaste bovengrens voor volledige indexatie. De achterliggende gedachte is dat de doorgevoerde indexatie onder het FTK naar verwachting toekomstbestendig moet zijn. De ondergrens is een beleidsdekkingsgraad van 110% op marktrente. Bij een hoge inflatie zal de beleidsdekkingsgraad hoger moeten zijn om volledig te kunnen indexeren. Begin van elk jaar wordt berekend bij welke beleidsdekkingsgraad (we noemen dit de indexatiedekkingsgraad) per 1 januari volledig geïndexeerd kan worden. Als de beleidsdekkingsgraad tussen de 110% en de indexatiedekkingsgraad in ligt zal pro rata worden geïndexeerd. De toegekende verhoging kan niet meer zijn dan op basis van de FTK regelgeving toegestaan is. In deze regelgeving wordt gebruik gemaakt van de UFR.

Premiebeleid

Met de aangesloten ondernemingen is voor 2023 een vaste premie overeengekomen, 31,00% van de pensioengrondslag. Hiervan is 2,75% ter dekking van overige elementen zoals de risicokoopsom voor de DC-regeling, de premie voor voortzetting opbouw gedurende de arbeidsongeschiktheid voor de bruto DC-regeling en een opslag voor kosten. De premie is exclusief de DC-regeling, de premie voor voortzetting opbouw gedurende de arbeidsongeschiktheid (elipsLife-premie) en de kosten voor onderhoud van de Netto DC-regeling.

BELEGGINGSPARAGRAAF

Macro-economische ontwikkelingen 2023

Het jaar 2023 werd voor een belangrijk deel gekenmerkt door oorlogen. De oorlog in Oekraïne ging het tweede jaar in en een einde is nog niet in zicht. In oktober werd de wereld daarnaast opgeschrikt door de verschrikkelijke gebeurtenissen in het Midden-Oosten. In de VS en Europa waren op economisch gebied de zorgen van een geheel andere orde. Hier stonden de ontwikkelingen lange tijd vooral in het teken van een hoge inflatie veroorzaakt door hogere grondstoffenprijzen en knelpunten aan de aanbodzijde, beiden veroorzaakt door de eerder ontstane pandemie.

Centrale banken zagen zich genoodzaakt de rente fors te verhogen. De beleidsrente van de ECB bereikte uiteindelijk een niveau van 4%. Hiermee bleven de lange termijn inflatieverwachtingen onder controle, maar de renteverhogingen vertaalden zich in een verdere stijging van de kapitaalmarktrente en in een toenemende vrees voor een recessie. Zorgen over de economische gevolgen van faillissementen in de Amerikaanse bankensector brachten de kapitaalmarktrente in maart eerst echter nog onder het startniveau van het jaar. Pas daarna zette de rentestijging verder door. Door adequaat ingrijpen van de Amerikaanse beleidsmakers bleven de economische gevolgen beperkt.

De Amerikaanse economie werd vooral ondersteund door de consumptie. Dit wordt mogelijk gemaakt door eerder opgebouwde besparingen en omdat het reëel besteedbaar inkomen toenam door hogere lonen en een dalende inflatie. In Europa kon een milde recessie aan het begin van het jaar niet worden voorkomen en daarna bleef de economische groei ook zeer gematigd. Europa is meer gevoelig voor groei afzwakking in China. Mede door dalende energieprijzen nam in Europa de inflatie verder af.

Financiële markten 2023

De economische ontwikkelingen zorgden voor sterk uiteenlopende rendementen op de beleggingen. In Figuur 1 is de rendementsontwikkeling te zien van de MSCI World. In 2023 heeft de MSCI World een positieve performance van circa 19% laten zien. Dit is met name te danken aan aandelen ontwikkelde markten, die duidelijk positief waren. Dit rendement ontstond in de eerste helft van het jaar door gunstige winstcijfers vooral door de grote IT bedrijven. Groeiaandelen deden het hierdoor een stuk beter dan waarde aandelen. Aandelenkoersen werden ook ondersteund door de verwachting voor renteverlagingen.

In de tweede helft van het jaar leken aandelen per saldo meer zijwaarts te bewegen. Beleggers gingen ervan uit dat de beleidsrente van centrale banken voorlopig hoog zou worden gehouden. Tot in november de aandelen plotseling een sterke stijging lieten zien vanwege dalende inflatiecijfers. Dit zorgde bij beleggers voor verwachtingen voor renteverlagingen, waarmee de aandelenkoersen aan het eind van het jaar nog substantieel opliepen. Aandelen in opkomende landen stelden in 2023 wederom teleur. Vooral de bezorgdheid over de vastgoedsector in China en de verdere groeivertraging lagen hieraan ten grondslag. Het rendement op vastrentende waarden en Europese vastgoedportefeuilles was ook negatief door de hogere rentes in 2023.

Figuur 1: Rendementsontwikkeling 2023 - MSCI World

Bron: Bloomberg, GSAM

In Figuur 2 is de renteontwikkeling te zien van de 20-jaars swap. De 20-jaars Euro Swaprente kende een volatiel jaar met een sterke daling in de laatste twee maanden. Ten opzichte van het begin van het jaar staat de 20Y Euro Swaprente aan het einde van het jaar 0,4%-punt lager.

Figuur 2: Renteontwikkeling 2023 – 20Y EU Swaprente

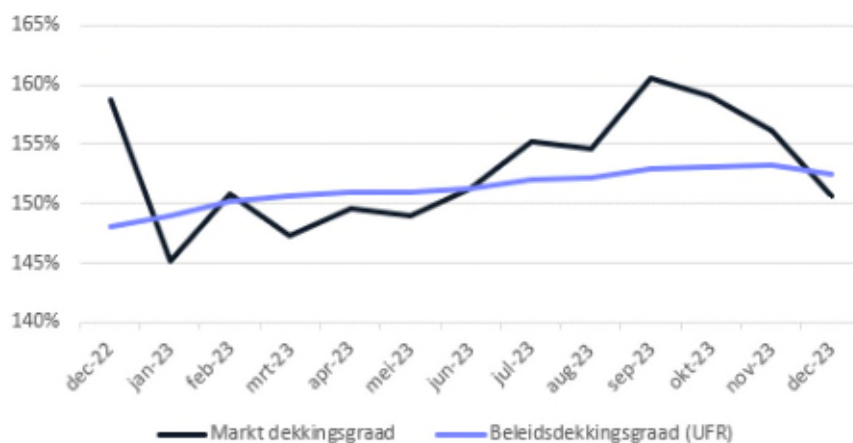

Bron: Bloomberg, GSAM

Ontwikkeling dekkinggraad Pensioenfonds Robeco

In 2023 is de dekkinggraad op marktwaarde gedaald van 158,0% naar 150,9%. De beleidsdekkinggraad (gebaseerd op UFR) steeg nog wel, naar 152,5%. Begin 2023 daalde de dekkinggraad door de toegekende indexatie. In de laatste maanden van het jaar daalde de dekkinggraad door de rentedaling, waardoor de pensioenverplichtingen in waarde zijn toegenomen.

Figuur 3: Ontwikkeling dekkinggraden

Bron: Achmea Pensioenservices

Performance

De hieronder gepresenteerde performancecijfers zijn de netto performancecijfers van de CDC-portefeuille, dat wil zeggen de performance cijfers zijn verminderd met beheervergoedingen en overige kosten (denk aan bewaarloon, accountantskosten en administratie). Met uitzondering van het Customized Liability Driven Fund (Maatwerk LDI-fonds) behaalden alle beleggingen positieve rendementen. De CDC-portefeuille van het pensioenfonds behaalde een rendement van bijna 10%. Daarmee bleef de portefeuille bijna 1,6% achter bij het rendement van de gecombineerde benchmark. Met name binnen de aandelenportefeuille ontwikkelde markten was sprake van underperformance (-3,6%), maar ook de hedgefondsen en Nederlandse woninghypotheken bleven achter bij de benchmark.

	Belegd vermogen (per ultimo in € mio)	Portefeuille- rendement (%)	Benchmark- rendement (%)
2023	819,8	9,7	11,3
2022	716,7	-19,9	-22,1
2021	914,8	4,8	4,2
2020	857,4	9,0	12,4
2019	770,7	19,6	20,3
2018	634,4	-2,9	-0,9
2017	643,6	4,6	4,8
2016	603,7	10,8	10,7
2015	536,0	0,3	0,2
2014	522,4	22,3	21,7

(Bron: Goldman Sachs Asset Management)

Onderstaand is een overzicht opgenomen van de rendementen (na kosten) voor de beleggingen.

Fonds	Rendement	Benchmark	Benchmarknaam
Totaal matching	3,84	3,86	
Robeco Customized Liability Driven Fund II (*)	-4,02		(**)
Nederlandse woninghypotheken	4,41	7,60	Bloomberg Global Treasury Netherlands Index + 125bp
Euro Bedrijfsobligaties	8,53	8,19	
Aberdeen Standard - Euro Corporate Bond SRI Fund D	8,59	8,19	Bloomberg Euro Aggregate Corporates EUR Index
Robeco Euro credit bond fund	8,48	8,19	Bloomberg Euro Aggregate Corporates EUR Index
Liquiditeiten + Netto cash collateral	4,96	3,19	Euro Short-term Rate (ESTR)
Northern Trust Euro Liquidity Fund	6,06	3,19	ESTR
Totaal return	13,42	16,48	
Vastrentende Waarden	10,61	10,05	
Pimco Emerging Markets Local Bond Fund	12,03	8,89	JPM GBI-EM Global Diversified Index
Robeco high yield bond fund	9,20	11,20	Bloomberg US Corporate High Yield & Pan-European High Yield ex Financials 2.5% issuer cap index.
Zakelijke Waarden	14,43	18,06	MSCI All Countries Net TR Index
Aandelen Ontwikkelde Landen	14,76	19,60	MSCI World Net TR Index
Robeco QI Institutional Global Developed Conservative Equity	4,71	19,60	MSCI World Net TR Index
Robeco QI Inst. Global Developed Enhanced Indexing Eq T1	20,57	19,60	MSCI World Net TR Index
Robeco Sustainable Global Stars Equities Fund (***)	3,66	9,80	MSCI World Net TR Index
Stafford - Global Private Equity fund III	-21,57	19,60	MSCI World Net TR Index
Emerging Markets Aandelen	11,82	6,11	MSCI Emerg.Markets Net TR Index
Robeco QI Emerging Markets Conservative Equity	13,85	6,11	MSCI Emerg.Markets Net TR Index
Robeco QI Inst. Emerging Markets Enhanced Index Eq. Fund	10,78	6,11	MSCI Emerg.Markets Net TR Index
Hedge funds (****)	-0,33	4,60	ESTR + 3.33%
GMO Systematic Global Macro	5,09	4,60	ESTR + 3.33%
Aberdeen - Global Abs. Return Strategies	-9,62	4,60	ESTR + 3.33%
(Bijdrage) valuta derivaten	0,92	0,92	

(*) Dit beleggingsfonds belegt in AAA staatsobligaties en Interest Rate Sw aps (IRS). De allocatie is bedoeld ter afdekking van de risico's die het pensioenfonds loopt als gevolg van de marktw aardew aarding van haar verplichtingen.

(**) Het fonds w ordt alleen gebruikt voor rentematching en kent geen benchmark.

(***) Dit fonds is in Q4 aangekocht.

(****) De allocatie naar hedgefondsen is in de loop van 2023 volledig afgebouw d.

Vooruitzichten macro-economisch en markten

Sterke renteverhogingen van centrale banken in combinatie met de verslechtering van financiële condities maken voor de VS een groei afzwakking waarschijnlijk. De kans op een recessie is daarbij hoger dan gemiddeld. Verder renteverhogingen blijven dan achterwege. Tegelijkertijd zijn door de nog altijd hoge inflatie voorlopig ook renteverlagingen nog uit zicht. De vooruitzichten in Europa wijzen op een gematigd blijvende economische groei en een verdere daling van de inflatie. In deze omgeving houdt ook de ECB de rente voorlopig onveranderd. Bij deze vooruitzichten passen eerder rentedalingen in plaats van verdere rentestijgingen wat gunstig is voor vastrentende waarden. Gesteund door goede winstvooruitzichten zouden aandelen juist kunnen profiteren van lagere rentes. Aandelen zijn echter kwetsbaar in een omgeving waarin de groei verder onder druk komt.

FINANCIËLE PARAGRAAF

Samenvatting van de financiële positie van het pensioenfonds en de ontwikkelingen gedurende het jaar (x € 1.000):

Dekkingsgraden

Het pensioenfonds gaat bij de berekening van de dekkingsgraad uit van de marktrente en niet van de UFR. Het pensioenfonds baseert de dekkingsgraad namelijk ook op de marktwaarde van de beleggingen en bezittingen. Het bestuur vindt het daarbij belangrijk dat de beleidsdekkingsgraad op marktrente wordt berekend op basis van juiste tussentijdse financiële informatie.

Pensioenfondsen moeten vanaf 2015 hun beleidsbeslissingen baseren op de zogenaamde beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als een voortschrijdend 12-maands gemiddelde van de actuele dekkingsgraad. Deze beleidsdekkingsgraad is leidend voor besluiten omtrent kortingen, toeslagenbeleid, herstelplan en een tekortsituatie. Bij het vaststellen van de beleidsdekkingsgraad wordt ook gebruik gemaakt van de marktrente. De beleidsdekkingsgraad is in 2023 gestegen van 146,2% naar 152,5%.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op basis van marktrente (152,5%) is eind 2023 hoger dan de vereiste dekkingsgraad (117,4%) gesteld als vereist eigen vermogen. De beleidsdekkingsgraad op basis van de DNB-normen (152,5%) is eind 2023 hoger dan de vereiste dekkingsgraad (117,4%). Eind 2023 is sprake van een toereikende solvabiliteit volgens DNB-normen (2022: toereikende solvabiliteit).

De beleidsdekkingsgraad, de vereiste dekkingsgraad en de actuele dekkingsgraad zijn per jaareinde als volgt:

Ultimo jaar:	2023	2022	2021	2020	2019
	%	%	%	%	%
Beleidsdekkingsgraad RTS	152,5	146,2	126,5	107,5	119,1
Vereiste dekkingsgraad RTS	117,4	123,7	120,4	119,7	121,0
Actuele dekkingsgraad RTS	150,9	158,0	133,8	113,6	120,9
Minimaal vereiste dekkingsgraad	103,8	103,8	103,8	103,9	103,8
Beleidsdekkingsgraad UFR	152,5	147,9	131,9	117,1	126,5
Vereiste dekkingsgraad UFR	117,4	123,6	120,6	119,7	121,1
Actuele dekkingsgraad UFR	151,0	158,7	138,7	123,1	128,8
Reële dekkingsgraad UFR	112,3	108,4	107,5	97,1	102,6

De actuele dekkingsgraad is de verhouding tussen het totaal belegd vermogen (inclusief belegd vermogen risico deelnemers) ten opzichte van de totale technische voorziening (inclusief technische voorziening voor risico deelnemers).

Vanaf 2015 moet de reële dekkingsgraad per jaareinde worden gerapporteerd aan De Nederlandsche Bank. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. De reële dekkingsgraad ultimo 2023 bedraagt 112,3% (2022: 108,4%).

Ontwikkeling dekkinggraad

	Pensioen- vermogen	Technische voorzieningen	Dekkings- graad
Stand 31 december 2022 inclusief beleggingen en voorziening risico deelnemers	809.758	512.356	158,0%
Beleggingsresultaten	82.653	35.584	4,9%
Premiebijdragen	15.667	12.632	-0,8%
Uitkeringen	-11.013	-11.004	1,3%
Overige	-2.566	43.015	-12,5%
Stand 31 december 2023 inclusief beleggingen en voorziening risico deelnemers	894.499	592.583	150,9%

Ultimo 2023 bedraagt de gemiddelde marktrente 2,28% (2022: 2,45%), uitgaande van de looptijd van de verplichtingen van het pensioenfonds. De gehanteerde rekenrente is de actuele marktrente waarbij geen rekening is gehouden met de UFR.

Voor de rentetermijnstructuur wordt gebruik gemaakt van de door Bloomberg dagelijks gepubliceerde (intraday) Europese swaprentes voor 1 t/m 10 jaar (jaarintervallen), 12, 15, 20, 25, 30, 40 en 50 jaar. Bij deze renteswaps wordt 6-maands EURIBOR uitgeruild tegen een vaste rente. Gekozen is voor de 'London composite rates' (code: CMPL) uit Bloomberg, die een soort marktgemiddelde weerspiegelen. De curve wordt gebaseerd op de bid-rente. Niet-beschikbare looptijdpunten worden geschat door tussenliggende forward rentes constant te veronderstellen.

Actuariële analyse van het resultaat

De samenstelling van het resultaat over 2023 en 2022 en de wijzigingen daarin blijken uit het volgende overzicht (x €1.000):

	2023	2022
Resultaat op wijziging rentetermijnstructuur	-11.625	243.281
Resultaat op intrest/beleggingen	58.694	-182.242
Resultaat op premie	1.365	-1.339
Resultaat op kosten	-265	-
Resultaat op uitkeringen	-9	-1
Resultaat op waardeoverdrachten	23	-128
Resultaat op toeslagverlening	-44.299	-13.235
Resultaat op overige kanssystemen	892	3.224
Wijziging actuariële grondslagen	1.429	-3.920
Andere oorzaken	-8	2
Resultaat	6.197	45.642

Het resultaat op kosten was niet nihil omdat de uitvoeringskosten voor de Wtp niet meegenomen worden bij de bepaling van de kostendekkende premie.

Kostendeekkende en feitelijke premie

De kostendeekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Kostendeekkende premie	16.136	26.296
Gedempte kostendeekkende premie	-	17.978
Feitelijke premie	16.067	21.275

De kostendeekkende premie volgens de richtlijnen DNB bedraagt € 15.866.

De Pensioenwet staat toe dat een pensioenfonds een gedempte kostendeekkende premie hanteert. Het pensioenfonds heeft in 2023 geen gebruik gemaakt van deze mogelijkheid.

Bij de bepaling van de gedempte premie werd gebruik gemaakt van een voortschrijdend gemiddelde van de DNB-rentetermijnstructuur van de achterliggende 10 jaareinden.

De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt (x €1.000):

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	12.632	21.341
Uitvoeringskosten	636	756
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	2.868	4.199
	<u>16.136</u>	<u>26.296</u>

De samenstelling van de feitelijke premies is als volgt (x € 1.000):

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	12.632	21.341
Uitvoeringskosten	636	756
Premiemarge	2.799	-822
	<u>16.067</u>	<u>21.275</u>

De samenstelling van de gedempte kostendeekkende premies is als volgt (x € 1.000)":

	2023	2022
Actuarieel benodigde koopsom	-	14.410
Opslag voor uitvoeringskosten	-	756
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	-	2.812
	<u>-</u>	<u>17.978</u>

Premiedepot

In 2023 is een premietekort van € 0,236 miljoen aan het premiedepot onttrokken en is toegevoegd € 1,918 miljoen resultaat van de aankoop en verkoop van renteswaps in het 4de kwartaal 2023. In 2022 is een premietekort van € 0,861 miljoen aan het premiedepot onttrokken.

In de financieringsafspraken met de werkgever, ingegaan op 1 januari 2014 en herbevestigd op 1 januari 2019, is afgesproken;

- Indien de vaste premie van de werkgever onvoldoende is voor de opbouw in een bepaald jaar, zal dit tekort worden aangevuld uit het premiedepot van het pensioenfonds.
- Is er sprake van een premieoverschot dan wordt dit toegevoegd aan het premiedepot.

Oordeel van de waarmerkend actuaris op de financiële positie

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Robeco is voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen hoger is dan het vereist eigen vermogen.

Dit oordeel over de vermogenspositie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

PARAGRAAF MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD BELEGGEN (MVB)

MVB overtuigingen, ambitie en risicobereidheid

Het pensioenfonds heeft onderstaande overtuigingen ten aanzien van het MVB-beleid en past deze zoveel mogelijk toe bij de vormgeving en implementatie van het beleid:

- We houden bij de uitvoering van de pensioenregeling rekening met de risico's en kansen die duurzame ontwikkelingen bieden voor de beleggingsportefeuille. Dit omvat ook de risico's voortvloeiend uit klimaatverandering, gebruik van natuurlijke hulpbronnen en uit afwaardering van activa ten gevolge van veranderingen in (onder andere) milieu regelgeving.
- Het bestuur is van mening dat het integreren van duurzaamheidsinformatie tot betere beleggingsbeslissingen leidt. De dialoog met bedrijven leidt tot duurzame verandering. Beide zijn kernonderdelen van het verantwoord beleggen beleid van het fonds.
- Het pensioenfonds wil niet belegd zijn in bedrijven en landen die actief zijn in controversiële activiteiten.
- Onze ambitie is om met onze beleggingskeuzes bij te dragen aan zowel welvaart als welzijn. Wij kiezen hiermee voor een verantwoord, rendement omdat we ons bewust zijn van onze maatschappelijke positie als pensioenfonds en institutionele belegger. Wij nemen, samen met onze inzet voor een financieel goed pensioen, verantwoordelijkheid te voor de effecten van onze beleggingen op de wereld waarin onze deelnemers met pensioen gaan. We willen negatieve effecten voor de samenleving voorkomen en waar mogelijk via engagement en/of stembeleid een positieve bijdrage leveren. Wij hebben PRI ondertekend. Hiermee willen we voldoen aan marktnormen en op basis van periodieke assessments eventuele acties benoemen en implementeren om ons MVB beleid verder vorm te geven.
- We hebben tevens de ambitie om te handelen in lijn met net zero ambitie van onze sponsor Robeco. Daarnaast ambiëren we vanaf 2023 om voor de CDC regeling om als SFDR artikel 8 geclassificeerd te staan, zijnde een product dat ecologische en/of sociale kenmerken promoot. De risicobereidheid met betrekking tot duurzaamheidsrisico's is als volgt gedefinieerd: Het pensioenfonds wil inzicht hebben in de ESG risico's die gelopen worden, met nadruk op risico's die verband houden met milieu en klimaat.
- Het MVB beleid van het pensioenfonds dient opgevolgd te worden.
- Het is voor het pensioenfonds van belang dat deelnemers op de hoogte zijn van het gevoerde MVB beleid.
- De exposure naar de Robeco uitsluitingen dient waar mogelijk beperkt te worden.

Het pensioenfonds stelt op jaarbasis een duurzaamheidsrapportage op. De belangrijkste observaties worden hieronder gedeeld.

Duurzaamheidsclassificatie SFDR

Voor de duurzaamheidsclassificatie van de beleggingen van het pensioenfonds maken we gebruik van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) classificatie.

De Europese Unie (EU) heeft de SFDR regelgeving ontwikkeld om duurzaam beleggen gericht en veel duidelijker te maken. Dit is van toepassing op beleggers (zoals het Robeco pensioenfonds), vermogensbeheerders en hun fondsen. De SFDR streeft ernaar om het duurzaamheidsprofiel van fondsen beter vergelijkbaar te maken en begrijpelijker voor eindbeleggers. In het beleggingsproces moeten de fondsen daarom gebruikmaken van vastgestelde maatstaven voor eigenschappen op het gebied van milieu, maatschappij en ondernemingsbestuur (environmental, social and governance; ESG). Zoals de naam al suggereert, ligt de nadruk sterk op openheid, met onder meer nieuwe regels voor het vaststellen van schadelijke impact van bedrijven waarin is belegd.

Een heel zichtbaar en invloedrijk element in de nieuwe regelgeving is de indeling van fondsen en mandaten in drie categorieën, zoals beschreven in artikel 6, 8 en 9 van de SFDR.

- Artikel 6-fondsen hebben geen expliciete duurzaamheidsdoelen en kunnen beleggen in aandelen die ESG-fondsen uitsluiten, bijvoorbeeld van tabaksbedrijven of steenkoolproducenten. Deze fondsen mogen verkocht blijven worden in de EU, maar dan moeten ze wel expliciet het label niet-duurzaam dragen.

- Artikel 8 (of 'stimuleren van E&S') is van toepassing "...wanneer een financieel product, naast andere kenmerken, milieu- en maatschappelijke kenmerken stimuleert, of een combinatie van deze kenmerken, mits de bedrijven waarin wordt belegd er goede bestuurspraktijken op na houden."
- Artikel 9 (of 'producten gericht op duurzame beleggingen') geldt voor producten die zich specifiek richten op duurzame beleggingen en is van toepassing "...wanneer een financieel product duurzaam beleggen als doel heeft en er een index is aangeduid als referentiebenchmark."

Vanaf 2023 wordt de CDC regeling geclassificeerd als artikel 8. De hierbij behorende rapportages worden verzorgd door GSAM. Zie bijlage 2 in dit rapport.

Rapportage en observaties

Momenteel is een kleine 90% van de fondsbeleggingen als artikel 8 geclassificeerd door de managers. Vergeleken met vorig jaar is dit met een kleine 10%-punt gestegen als gevolg van de overstap op het SRI fonds van Aberdeen Standard.

ESG score card

De fiduciair beheerder verzorgt jaarlijks een uitvraag bij de managers naar de ESG-karakteristieken van zowel de organisatie als de beleggingsfondsen in portefeuille. De fiduciair beheerder gebruikt de antwoorden op deze vragenlijsten als input voor de jaarlijkse ESG-scorecards, gebaseerd op de jaarlijkse ESG-uitvraag. De scores volgen uit de antwoorden die de asset managers op de uitvraag hebben gegeven. Waar nodig heeft de fiduciair beheerder hier een plausibiliteitscheck op gedaan. De vragenlijst op manager niveau bestaat uit 7 deelonderwerpen: ESG Policy & ESG Staff, Business Ethics, Active Ownership, Board Structure, Compensation, Environmental Policy en Social Policy. Voor individuele strategieën wordt gekeken naar ESG Integration, SFDR classification, Data, Team members, Compensation Policy en Reporting.

Rapportage en observaties

De ESG score van de portefeuille van het pensioenfonds wordt door Altis op basis van deze analyse als bovengemiddeld gezien. Met uitzondering van de PIMCO en de Stafford Capital beleggingsfondsen, scoort de gehele portefeuille gemiddeld tot boven gemiddeld. We vergelijken hier de beleggingsfondsen met hun strategie peers. De twee beleggingsfondsen met 'Sustainable' in de naam krijgen de hoogste scores, waaronder het onlangs aangekochte Robeco Sustainable Global Stars Equities Fund. Door het toevoegen van het Euro Corporate Sustainable Bond Fund dit jaar is de portefeuille verder verduurzaamd. Vermogensbeheerders in de portefeuille van het pensioenfonds hebben allen dezelfde score als in de ESG-uitvraag van vorig jaar. De enige uitzondering is Stafford Capital: de score is teruggezakt van 3,0 naar 2,5. De Stafford Capital fondsen zullen naar verwachting komend jaar afgebouwd zijn.

Uitsluitingen

Het pensioenfonds pleit actief voor duurzaam beleggen door op verschillende manieren milieu-, sociale en governancefactoren te integreren in het beleggingsproces. We zijn ervan overtuigd dat dit leidt tot beter geïnformeerde investeringsbeslissingen en dat dit de samenleving ten goede komt. Het uitvoeren van rentmeesterschapsverantwoordelijkheden is een integraal onderdeel van onze benadering van duurzaam beleggen. We zijn van mening dat sommige producten en zakelijke praktijken schadelijk zijn voor de samenleving en onverenigbaar zijn met duurzame beleggingsstrategieën. Daarom willen we beleggingen vermijden die we niet geschikt achten. Hierbij sluiten we aan bij de criteria van onze sponsor. Hiernaast zijn de diverse Robeco uitsluitingscriteria opgenomen.

Rapportage en observaties

Twee keer per jaar inventariseert Altis exposures naar namen op de Robeco uitsluitingslijst. Ultimo Q2 constateert Altis posities in bedrijven die op de lijst staan in het PIMCO Emerging Markets Local Bond Fund (0,51% van het beleggingsfonds). Als percentage van de totale beleggingen van het pensioenfonds was dit beperkt tot 0,03% (vorig jaar 0,12%).

ESG integratie

Het pensioenfonds streeft er naar dat in haar beleggingen ESG-informatie wordt gebruikt om investeringsbeslissingen te verbeteren. Het is gericht op de integratie van risico's en kansen in het selectieproces en actief aandeelhouderschap (voting & engagement), met als doel het verbeteren van het bedrijfsgedrag en het langetermijnrendement op beleggingen. De kwantitatief beheerde beleggingsfondsen hebben een expliciete doelstelling om een ESG score hoger dan de voetafdruk te bewerkstelligen.

Rapportage en observaties

De Robeco beleggingsfondsen hebben een licht betere ESG risico score dan die van hun benchmark. De grootste winnaar hier is het Robeco Sustainable Global Stars Equities fund met een verbetering van ruim 17% versus de benchmark. Wat opvalt is de duidelijk hogere (= slechtere) score binnen opkomende markten. Dit is in lijn met de verwachting: onderzoeken laten zien dat de ESG-risico's groter zijn in de opkomende markten dan in ontwikkelde landen, bijvoorbeeld als het gaat om klimaatverandering, sociale kwesties of de governance bij bedrijven.

Ecologische voetafdruk

Klimaatverandering is een systeemrisico met mogelijk grote maatschappelijke impact. Vanwege de complexiteit van dit probleem is het niet eenvoudig beleid te ontwikkelen om rekening te houden met de effecten hiervan. Robeco heeft een eigen klimaat veranderingsbeleid ontwikkeld, en heeft ook aangekondigd de ambitie te hebben om net-zero emissies te behalen met haar beleggingen in 2050. In oktober heeft Robeco aangekondigd de geaggregeerde voetafdruk van haar fondsen met 50% teruggebracht te hebben in 2030, met een interim doelstelling van een 30% verlaging in 2025. De kwantitatief beheerde fondsen hebben een expliciete doelstelling om een voetafdruk lager dan de referentie index te bewerkstelligen.

Rapportage en observaties

Het pensioenfonds heeft een duidelijke lagere voetafdruk ten opzichte van de referentie index van het fonds. Geaggregeerd zien we dat de voetafdruk een kleine 30% lager ligt dan de benchmark (53,6 versus 74,9). Dit is een verbetering ten opzichte van voorgaand jaar, toen de voetafdruk 20% lager lag dan de benchmark. We zien daarnaast een duidelijk verschil tussen de voetafdruk in ontwikkelde en opkomende markten.

Merk op dat ecologische voetafdrukken een terugkijkend karakter hebben. Hoewel het een goede indicator is van transitie risico, zegt het niet alles. Eventuele stappen die bedrijven hebben aangekondigd om emissies te verlagen worden hier niet in mee genomen. Vooruitkijkende maatstaven kunnen hier een beter inzicht in geven.

Klimaat scenario's

Waar de eerder genoemde CO2 voetafdruk inzicht geeft in de huidige emissies waar het pensioenfonds verantwoordelijk voor is via haar beleggingen, geeft het niet direct inzicht in de klimaat risico's van het fonds. Hiervoor zijn andere maatstaven geschikt, die een meer vooruitkijkend karakter hebben.

Klimaat risico's zijn onder te verdelen naar:

- Transitierisico's als gevolg van klimaatverandering zullen hoogstwaarschijnlijk de waarde van onze beleggingen beïnvloeden. Maatregelen op het gebied van klimaatbeleid, technologische innovatie en marktvraag kunnen (plotseling) verschuiven, wat kan leiden tot gestrande activa in investerings-portefeuilles of de geleidelijke waardevermindering van fossiele brandstofgerelateerde sectoren.
- Fysieke risico's van klimaatverandering zijn waarschijnlijk van invloed op de waarde van onze beleggingen. Activa (vaak onverzekerd) en toeleveringsketens zullen worden beïnvloed door aan klimaatverandering gerelateerde zware weersomstandigheden en stijgende zeespiegels. Verlies van eigendom, verstoring van de infrastructuur, personeelsproblemen en verlies van voedselproductie zijn slechts enkele voorbeelden.

Rapportage en observaties

We maken hierbij gebruik van diverse maatstaven van de MSCI Climate Value at Risk (CVaR) maatstaf. Op basis van een temperatuur reductie traject geeft Climate VaR een inschatting van het effect op de marktwaardering in relatie tot geaggregeerde transitie- en fysieke kosten- en winst-prognoses op een 15 jaars horizon. We tonen de geaggregeerde Climate VaR, als ook de deelelementen Policy Risk, Opportuniteiten en Physical. Tevens rapporteren we de Implied Temperature Rise maatstaf, welke in kaart We zien in de rapportage dat klimaat ontwikkelingen mogelijk neerwaartse impact op de waarde van de beleggingen hebben met een geaggregeerde Climate VaR van -7,5%. Vertalen we dat terug op een mogelijke impact op een 1-jaars basis dan is dat van beperkte omvang. Een directe daling van de beleggingen met 7,5% is vergelijkbaar met de impact van een rentedaling van 0,5%-0,75% of een daling van aandelen van 10%-15%.

Kijken we een niveau dieper dat is dit toe te wijzen aan fysieke risico's (denk aan kosten die gemaakt dienen te worden als gevolg van extreme weersomstandigheden). De portefeuille als geheel scoort 0,3% beter dan de benchmark. De Climate VaR in de opkomende markten aandelenfondsen is aanzienlijke groter dan in ontwikkelde markten aandelenfondsen.

Betrokkenheidsbeleid

Eén van de instrumenten die het fonds inzet voor de implementatie van het MVB-beleid is het selecteren van vermogensbeheerders die aantoonbaar een betrokkenheidsbeleid voeren en hierover rapporteren. In de selectie van beheerders wordt actief meegenomen of zij in gesprek zijn met bedrijven die achterblijven bij het nemen van stappen om emissies te verlagen.

Rapportage en observaties

Eén van de instrumenten die het pensioenfonds inzet voor de implementatie van het MVB-beleid is het selecteren van vermogensbeheerders die aantoonbaar een betrokkenheidsbeleid voeren en hierover rapporteren. Bij de selectie van beheerders wordt actief meegenomen of zij in gesprek zijn met bedrijven die achterblijven bij het nemen van stappen om emissies te verlagen. De belangrijkste vier beheerders die het pensioenfonds heeft geselecteerd zijn Robeco (aandelen, IG Credits, High Yield en LDI), Abrdn (IG Credits), Pimco (EMD LC) en Northern Trust (geldmarktfonds). Met uitzondering van Pimco hebben deze beheerders recent hun jaarlijkse Active Ownership rapportages gepubliceerd. Naar mening van de fiduciair voldoen de drie managers aan de eisen van het pensioenfonds met betrekking tot active ownership.

PRI rapportages

Sinds november 2019 is het fonds signatory van UN PRI . Als onderdeel daarvan committeert het pensioenfonds zich aan zes principes:

1. We will incorporate ESG issues into investment analysis and decision-making processes.
2. We will be active owners and incorporate ESG issues into our ownership policies and practices.
3. We will seek appropriate disclosure on ESG issues by the entities in which we invest.
4. We will promote acceptance and implementation of the Principles within the investment industry.
5. We will work together to enhance our effectiveness in implementing the Principles.
6. We will each report on our activities and progress towards implementing the Principles.

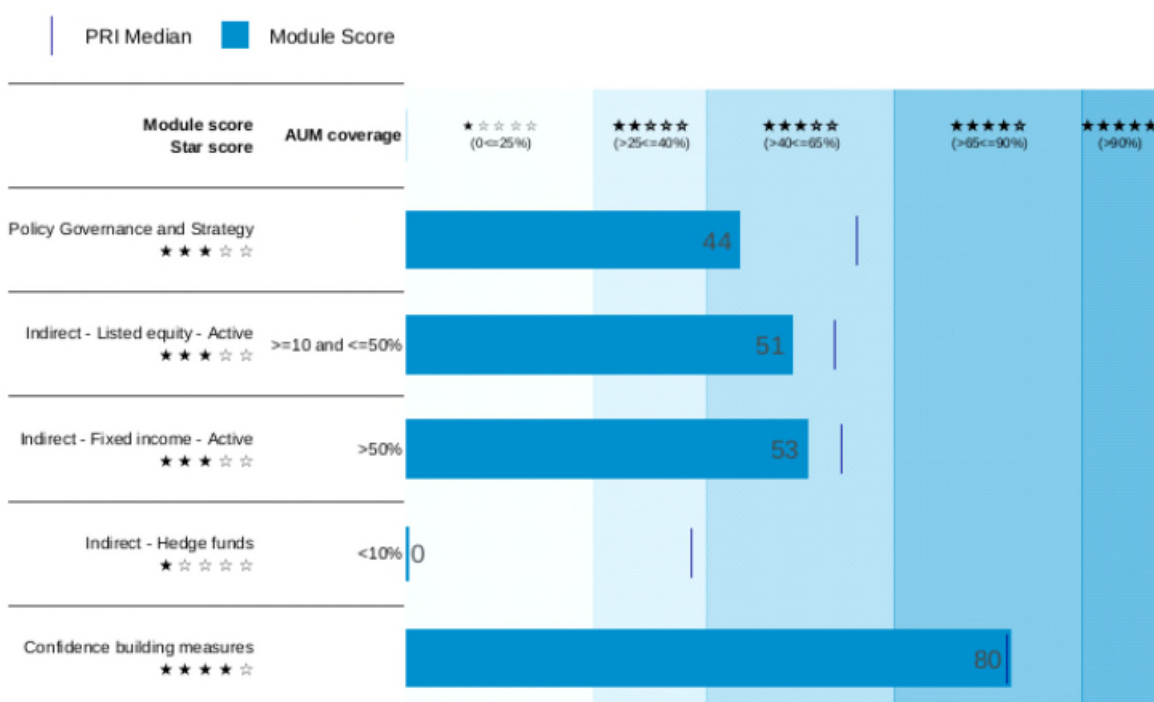
Rapportage en observaties

Alle PRI signatories worden elk jaar beoordeeld. Doel van die beoordeling is om inzicht te geven hoe we onze duurzaamheids beleggingspraktijken kunnen verbeteren en een vergelijking te geven versus peers.

We worden op vijf modules beoordeeld. In onderstaande tabel geven we per module zowel onze score als de mediane score van alle signatories weer van de 2023 assessment. Het pensioenfonds is tevreden met de scores die in lijn zijn met de mediane scores.

Ten opzichte van de voorgaande beoordeling heeft het pensioenfonds op de module "Policy, Governance and Strategy" een ster gewonnen, en op de module "Indirect - Listed Equity - Active" een ster verloren (in lijn met een verlaging van de mediane score binnen deze module). Met de afbouw van de hedge fonds posities in 2023 komt de module "Indirect - Hedge funds" een volgende keer te vervallen.

SUMMARY SCORECARD

RISICOPARAGRAAF

Introductie

Risicobeheersing is van groot belang voor een pensioenfonds. Het pensioenfonds onderkent dit en houdt hier op meerdere manieren rekening mee bij de uitvoering van haar activiteiten. Het feit dat risico's onontbeerlijk zijn voor een goed en betaalbaar pensioen, dwingt tot een hoge mate van risicobewustzijn en een geavanceerde risicobeheersing. Daarbij is risicobeheersing altijd een optimaliseringsvraagstuk: wat is de beste verhouding tussen kosten en opbrengsten van risicobeperking?

In deze risicoparagraaf geven we informatie over risico's door te communiceren over doelstellingen en strategie, risicohouding en -bereidheid, potentiële en opgetreden risico's en het risicomanagement van het pensioenfonds. Achtereenvolgens staan we stil bij de ontwikkelingen van het pensioenfonds op het gebied van risicomanagement en kijken we vooruit naar 2024. Daarnaast geven we een evaluatie van de diverse risicocategorieën.

Terugkijkend

In deze sectie staan we stil bij de belangrijkste ontwikkelingen van het pensioenfonds op het gebied van risicomanagement in 2023.

Verlagen dekkingsgraadvolatiliteit

In 2023 is een eerste stap gezet in het verlagen van de dekkingsgraadvolatiliteit, mede in het licht van de verkorte horizon tot het nieuwe pensioenstelsel. De rentehedge is verhoogd van 50% naar 75% in 2023, en zal begin 2024 verder verhoogd worden naar 100%. Verder wordt onderzocht of ook het aandelenrisico verlaagd kan worden, waarmee getracht wordt de dekkingsgraad verder te stabiliseren tot het moment van overgang op het nieuwe pensioenstelsel.

Risico's gepaard gaande met transitie nieuw pensioenstelsel

Voor de Wet toekomst pensioenen (Wtp) heeft het pensioenfonds een risicoanalyse uitgevoerd, welke periodiek geüpdatet wordt. Voor alle geïdentificeerde risico's is een 'kans en impact' beoordeling gemaakt, en beheersmaatregelen opgesteld. Vooral snog zijn de geïdentificeerde risico's te overzien.

Overstap nieuwe pensioenadministrateur

In 2023 is veel aandacht geweest voor de overstap naar een nieuwe pensioenadministrateur. Het bestuur heeft besloten de bruto DC-regeling onder te brengen bij Appel vanaf medio 2024, waarbij Achmea in dat jaar dan nog de basisadministratie doet. Vanaf 1 januari 2025 wordt ook de CDC basisregeling ondergebracht bij Appel. De analyse op het uitbestedingsrisico's van Appel liet geen onacceptabele risico's zien.

Datakwaliteit

Het pensioenfonds heeft een datakwaliteitsbeleid opgesteld voor pensioenbeheer, vermogensbeheer en het bestuursbureau. Dit biedt een kader voor de eisen waar datakwaliteit aan moet voldoen. Het beleid is één van de inputs voor de datakwaliteits risico analyses die in 2023 gestart zijn op zowel de CDC regeling en de DC regeling. Datakwaliteit is een belangrijk aandachtspunt bij het "invaren", waarbij aanspraken omgezet worden naar persoonlijke vermogens op het moment van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Daarvoor is het cruciaal dat de data in de pensioenadministratie op orde is.

Vooruitkijkend

Wet toekomst pensioenen

2024 zal, net als 2023, in het teken staan van de voorbereiding van de implementatie van de Wet toekomst pensioenen. Dit raakt vele elementen van het pensioenfonds. Vanuit de tweedelijns functie risicomanagement, onderscheiden we binnen het project de volgende activiteiten op het gebied van risico management:

- Identificeren, analyseren, mitigeren en monitoren we de kans, impact en ontwikkeling van de verschillende projectrisico's.
- Uitvoeren van een Eigen Risico Beoordeling (ERB).
- Herijken risicomanagement raamwerk voor de 'to be' situatie.

Tevens zullen onderstaande risicoanalyses uitgevoerd moeten worden:

- operationele en IT-risico's waaronder de continuïteit en betrouwbaarheid van de dienstverlening voor, tijdens en na de transitie en de beheersing van deze risico's;
- de beschikbaarheid van data voor, tijdens en na de transitie en de beheersing van de risico's hierbij;
- de datakwaliteit voor, tijdens en na de transitie en de beheersing van de risico's hierbij;
- de procesbeheersing en de beheersing van de risico's hierbij waarbij tevens de onderbouwing van de risicoanalyse die na inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen is uitgevoerd wordt opgenomen;
- de risico's die samenhangen met de uitbesteding van werkzaamheden en de beheersing van deze risico's;
- de financiële risico's en de beheersing van deze risico's.

DORA

Begin 2025 wordt DORA van toepassing. De Digital Operational Resilience Act is Europese wetgeving die de weerbaarheid van financiële instellingen tegen operationele verstoringen in de IT moet vergroten en daarmee impact heeft op het risicomanagement van elk pensioenfonds.

De exacte impact van DORA gaat deels blijken uit de nog onbekende lagere regelgeving (technische reguleringsnormen) en de invulling van het proportionaliteitsbeginsel. Zowel het pensioenfonds als haar uitbestedingspartijen zullen impact van DORA ondervinden op de onderliggende onderwerpen:

- IT-risicobeheer.
- Incidentenrapportages en communicatie.
- Testen van de digitale operationele veerkracht.
- Beheer van IT-risico's in de keten van uitbesteding.
- Informatie-uitwisseling.

Evaluatie van de diverse risico categorieën

Hieronder geven we per risicotype een definitie, de risicobereidheid van het pensioenfonds en een evaluatie over het afgelopen boekjaar.

Balansrisico

Balansrisico is het risico op lage dekkingsgraden en een daaruit voortvloeiende tekortsituatie. Het balansrisico is samengesteld uit meerdere onderliggende risico's, die daarnaast een onderlinge samenhang kennen (met name renterisico, zakelijke waarden (markt)risico, valutarisico en kredietrisico).

Bij het balansrisico ligt de focus op het risico van een neerwaartse verandering van de dekkingsgraad als gevolg van een verschil in volatiliteit van de hoogte verplichtingen versus de volatiliteit van de waarde van de beleggingen.

Risicobereidheid

De risicohouding wordt periodiek getoetst door middel van een lange termijn analyse van de ontwikkeling van het pensioenfonds waarbij alle beschikbare stuulementen worden meegenomen (een ALM studie). Het bestuur gelooft dat een risicoloos pensioen niet bestaat, en dat er een balans is tussen de pensioenpremie, de hoeveelheid beleggingsrisico, en de indexatieambitie.

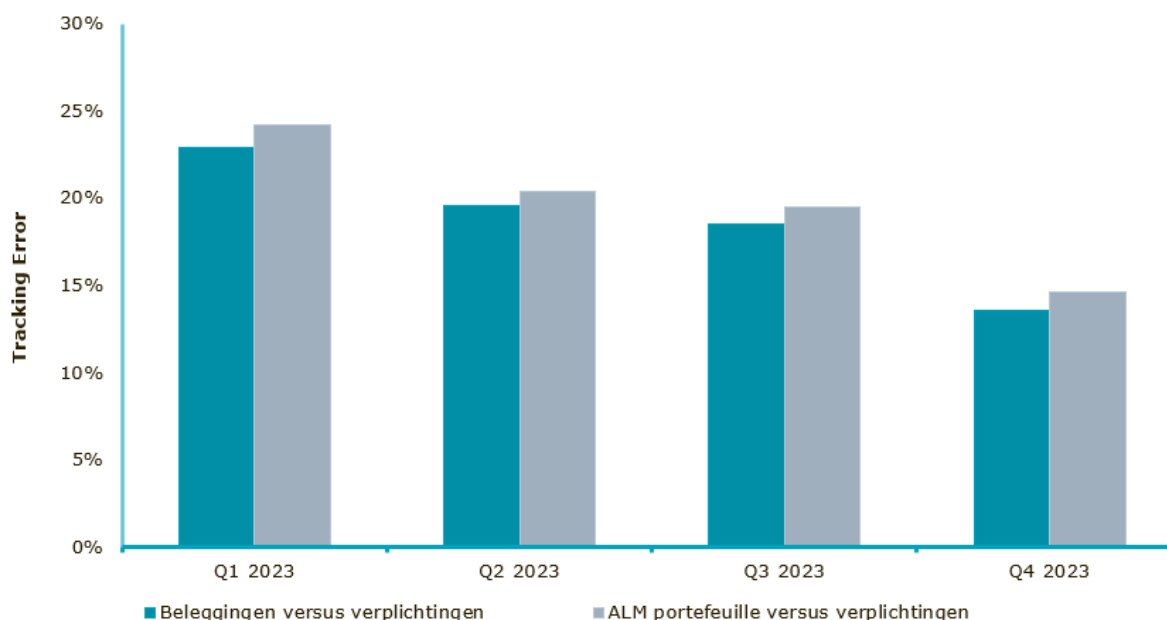
Uitgangspunt bij de risicobereidheid is de keuze van het bestuur voor een optimale ALM portefeuille met een risico overeenkomend met maximaal dat van een portefeuille die voor 50% bestaat uit een matching portefeuille en voor 50% uit een returnportefeuille (wereldwijd gespreide aandelenportefeuille). Deze portefeuille dient als anker voor het totale portefeuille-risico: het risico van de ALM portefeuille mag door de strategische beleggingsportefeuille van het pensioenfonds niet worden overschreden. De gebruikte beoordelingscriteria die gehanteerd zijn bij het vaststellen van balansrisico, matching/renterisico, inflatierisico en marktrisico zijn een verwacht toelagresultaat van minimaal 90% en maximale kans op korting van 10% gehanteerd over 15 jaar.

Evaluatie

In 2023 is de dekkingsgraad op marktwaarde gedaald van 158,0% naar 150,9%. De beleidsdekkingsgraad steeg nog wel, naar 152,5% ultimo 2023. Begin 2023 daalde de dekkingsgraad met name door de toegekende indexatie. In de laatste maanden van het jaar daalde de dekkingsgraad door een rentedaling, waardoor de pensioenverplichtingen in waarde zijn toegenomen.

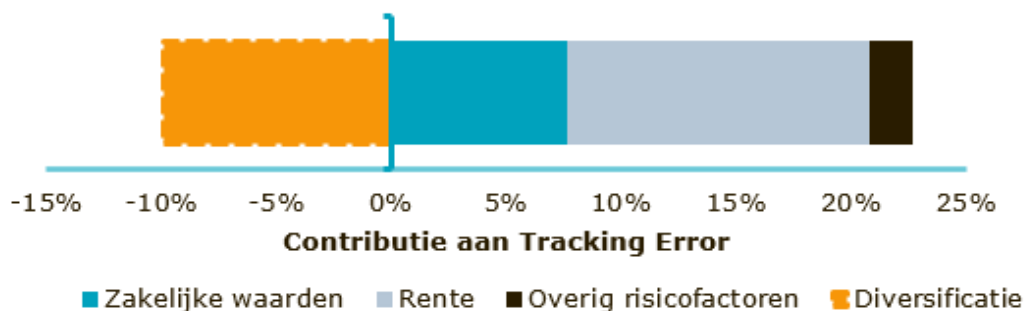
Hieronder tonen we de inschatting van het balansrisico zoals dit door de fiduciair beheerder gemeten wordt. De dekkingsgraadvolatiliteit is gedurende het jaar geleidelijk afgenomen. De daling is onder andere het gevolg van de verhoging van de renteafdekking (eind december), als ook van het effect van verschuiving in scenario's (de risico's en correlaties worden geschat op basis van een 3-jaars gewogen historie).

Dekkingsgraadvolatiliteit beleggingen versus verplichtingen én ALM portefeuille versus verplichtingen

Zakelijke waarden en met name rente zijn de dominante risico factoren, zoals te zien is in onderstaande figuur waarbij de attributie van de tracking error per ultimo 2023 wordt getoond.

Dekkingsgraadvolatiliteit beleggingen versus verplichtingen geattribueerd naar risico factoren

In 2023 is een eerste stap gezet in het verlagen van de dekkingsgraadvolatiliteit, mede in het licht van de verkorte horizon tot het nieuwe pensioenstelsel. De rentehedge is verhoogd van 50% naar 75% in 2023, en zal begin 2024 verder verhoogd worden naar 100%. Verder wordt onderzocht of ook het aandelenrisico verlaagd kan worden, waarmee getracht wordt de dekkingsgraad verder te stabiliseren tot het moment van overgang op het nieuwe pensioenstelsel.

Gedurende het jaar is de dekkingsgraadvolatiliteit van de beleggingen versus de verplichtingen onder de dekkingsgraadvolatiliteit van de ALM portefeuille versus de verplichtingen gebleven. Het ex post dekkingsgraadrisico van het rendementsverschil tussen de feitelijke portefeuille en de verplichtingen bedraagt over de afgelopen 3 jaar 10,0%. Wanneer we dit getal opschalen met de dekkingsgraad geeft dit een indicatie van de dekkingsgraadvolatiliteit. Daarmee ligt de ex-ante inschatting van het balansrisico in lijn met de ex-post realisatie, wat een teken is dat de beheersmaatregelen afdoende hebben gewerkt.

Matching- / renterisico

Het renterisico is het risico op een verandering van de dekkingsgraad van het pensioenfonds als gevolg van een verandering van de rente.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds heeft er strategisch voor gekozen om het renterisico voor 50% af te dekken. De gebruikte beoordelingscriteria die gehanteerd zijn bij het vaststellen van balansrisico, matching/renterisico, inflatierisico en marktrisico zijn een verwacht toeslagresultaat van minimaal 90% en maximale kans op korting van 10% gehanteerd over 15 jaar.

Evaluatie

Het pensioenfonds maakt gebruik van een maatwerk LDI-fonds voor de renteafdekking. Het LDI-fonds bestaat uit obligaties met een laag kredietrisico, aangevuld met renteswaps. Door het gebruik van het LDI-fonds kan de verdeling over de looptijden goed worden afgestemd op het verplichtingenprofiel van het pensioenfonds. Eind 2023 is de streef renteafdekking verhoogd van 50% naar 75%, welke verder verhoogd zal worden naar 100% begin 2024. De renteafdekking ultimo 2023 is 74,4%. Het (deels) afdekken van het renterisico heeft in 2023 een positief effect gehad op de dekkingsgraadontwikkeling (ten opzichte van niet afdekken). De renteafdekking is in 2023 niet buiten de vastgestelde bandbreedtes gekomen, waarmee de risicopositie binnen de risicobereidheid van het pensioenfonds heeft gelegen.

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van een belegging in een vreemde valuta wijzigt als gevolg van de verandering in de waarde van de vreemde valuta ten opzichte van de Euro.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds vindt dat valuta's van ontwikkelde markten op lange termijn ex-ante risico verhogend werken zonder dat hier een verwacht rendement tegenover staat, en dekt derhalve strategisch valutarisico af.

Evaluatie

De valuta-exposure in GBP, JPY, CHF, CAD, AUD en USD wordt strategisch op benchmarkniveau voor 100% afgedekt naar de euro. In de portefeuille worden de exposures naar deze valuta's eveneens met deze percentages afgedekt naar de euro voor zoveel als praktisch mogelijk is.

De valuta afdekking is in 2023 niet buiten de vastgestelde bandbreedtes gekomen. De resulterende bijdrage van valutarisico aan de dekkingsgraadvolatiliteit van het pensioenfonds is vanwege deze hedge miniem, met 0,3% (op een totaal van 13,53%) per ultimo 2023. Hiermee heeft de risicopositie binnen de risicobereidheid van het pensioenfonds gelegen.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat het pensioenfonds niet kan voldoen aan haar korte termijnverplichtingen. Het pensioenfonds kent een aantal bronnen van korte termijn verplichtingen:

- Betaling van de pensioenuitkeringen.
- Onderpandverplichtingen als gevolg van derivaten.
- Capital calls voortkomend uit commitments in het licht van Private Equity beleggingen.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds probeert ten allen tijde te voorkomen dat het een (tijdelijk) kastekort heeft. Liquiditeit op dagbasis is afdoende om met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aan verplichtingen te kunnen voldoen. Tevens vereist het pensioenfonds dat minimaal 70% van de beleggingen binnen een maand liquide te maken is.

Evaluatie

De risicopositie van het pensioenfonds ligt binnen haar risicobereidheid: het pensioenfonds heeft een solide liquiditeitspositie. Het pensioenfonds heeft een positief saldo van ontvangen premies versus pensioenuitkeringen, zodat er continu voldoende liquiditeit is voor het betalen van de pensioenuitkeringen. Daarnaast, belegt het pensioenfonds enkel in beleggingsfondsen, waardoor liquiditeitsmanagement van de beleggingen met name belegd is bij de externe fondsmanagers. Meer dan 90% van de beleggingen van het pensioenfonds kan binnen een week verkocht worden. In 2023 zijn de hedge fonds beleggingen geliquideerd, waarmee de liquiditeitspositie verder versterkt is.

Met het oog op de collateralverplichtingen vanuit de valutaderivaten wordt op portefeuilleniveau minimaal 1% kasgeld aangehouden. Binnen het LDI maatwerkkasfonds wordt minimaal 15% aan kas- en andere korte uitzettingen aangehouden en wordt getoetst of het LDI fonds beschikt over voldoende cash(equivalenten) om een rentestijging van 1%-punt te kunnen opvangen. In Q1 is het strategisch gewicht van de matching portefeuille verlaagd, waarmee de leverage binnen de LDI portefeuille verhoogd is. De resulterende liquiditeitsbuffers worden als ruim voldoende beoordeeld.

Inflatierisico

Het inflatierisico is het risico dat het pensioenfonds als gevolg van (hoge) inflatie niet in staat is (volledig) invulling te geven aan haar indexatieambities. Het pensioenfonds heeft de ambitie om een waardevast pensioen te bieden in reële termen. Om dit te kunnen, moet het pensioenfonds in staat zijn om jaarlijks de pensioenen te indexeren, voor alle groepen. Met name bij oplopende inflatie kan het voor het pensioenfonds moeilijk zijn om voor de volledige inflatie te kunnen indexeren.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijke toeslagambitie van 90% van de inflatie op langere termijn. De gebruikte beoordelingscriteria die gehanteerd zijn bij vaststellen van balansrisico, matching/ renterisico, inflatierisico en marktrisico zijn een verwacht toelagresultaat van minimaal 90% en maximale kans op korting van 10% gehanteerd over 15 jaar.

Evaluatie

De huidige risicopositie ligt binnen de risicobereidheid van het pensioenfonds. In 2023 is een indexatie van 10,0% toegekend, gelijk aan de toeslagmaatstaf. Daarmee zijn deelnemers volledig geïndexeerd. Er was geen ruimte voor inhaaltoeslagverlening. Als gevolg van de hogere dekkingsgraad is de verwachting dat ook in 2024 volledig geïndexeerd kan worden over 2023, inclusief een gedeeltelijke inhaalindexatie.

De cumulatief gemiste toelagen lopen momenteel op tot 6,9% voor actieven en 12,0% voor inactieven. In 2023 heeft het bestuur besloten het inhaalindexatiebeleid aan te passen. Het pensioenfonds heeft afstand genomen van een 10% extra buffer als extra voorwaarde bij toekenning van inhaalindexatie.

In Q2 2023 is de jaarlijkse haalbaarheidstoets opnieuw uitgevoerd. Hierbij is getoetst hoe het verwachte pensioenresultaat zich verhoudt tot de risicobereidheid. Het pensioenresultaat (op fondsniveau) valt boven de vastgestelde ondergrens van 90%. De maximale afwijking in het slechtweerscenario ligt ruimschoots onder de vastgestelde bovengrens.

Marktrisico

Marktrisico is het risico dat de waarde van beleggingen in de portefeuille verandert als gevolg van veranderingen in de marktwaarde van de betreffende beleggingen. Dit risico heeft enkel betrekking op niet-rentedragende beleggingen (rentedragende beleggingen vallen onder 'Renterisico').

Risicobereidheid

Uitgangspunt bij de risicobereidheid is de keuze van het bestuur voor een optimale ALM portefeuille met een risico overeenkomend met maximaal dat van een portefeuille die voor 50% bestaat uit een matching portefeuille en voor 50% uit een returnportefeuille (wereldwijd gespreide aandelenportefeuille). De ALM portefeuille wordt gebruikt als anker voor het maximaal te lopen actieve risico versus de verplichtingen van de strategische en werkelijke beleggingsportefeuille van het pensioenfonds.

Evaluatie

Het pensioenfonds heeft een budget voor actief risico vastgesteld van 3%. Het actieve risico bevindt zich binnen het door het pensioenfonds vastgestelde budget met 2,0% in januari 2024. Ook de gerealiseerde tracking error van de actieve portefeuille is over de afgelopen 3 jaar lager dan het budget: de realisatie van het actieve risico van de portefeuille ten opzichte van de samengestelde benchmark bedroeg over de afgelopen 3 jaar circa 1,3% op basis van de norm gewichten per 1 oktober 2023. Over de hele linie waren de ex-post tracking errors van de individuele beleggingsfondsen beleggingen in lijn met de ex-ante inschatting.

Het gerealiseerde actieve rendement van -0,02% over 2023 is in lijn met het ingeschatte actieve risico. De huidige risicopositie ligt dan ook binnen de risicobereidheid van het pensioenfonds.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds doordat een debiteur niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Kredietrisico heeft alleen betrekking op het vastrentende gedeelte van de portefeuille. Het pensioenfonds zoekt bewust deze risico's op met het oog op de te ontvangen kredietpremie. Tegenpartijrisico is in zekere zin ook kredietrisico, maar hangt samen met het gebruik van derivaten en is daarmee een 'niet-gezocht' risico en benoemen we om die reden apart.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds zoekt bewust kredietrisico's op met het oog op de te ontvangen kredietpremie. Als gevolg van het actief beleid van de gekozen managers zullen actuele exposures afwijken van de benchmark exposures. Het marktrisico van deze afwijkingen wordt meegenomen in het budget voor actief risico beschreven onder 'Marktrisico'.

Evaluatie

De grootste exposures naar individuele partijen loopt het pensioenfonds via haar belegging in het maatwerk LDI fonds: Duitse, Franse en Nederlandse overheden. De exposures naar deze landen worden geaccepteerd met het oog op het beperkte kredietrisico en de samenhang met de afdekking van het renterisico.

Tegenpartijrisico

Tegenpartijrisico is het risico dat een tegenpartij niet aan de verplichtingen kan voldoen. Tegenpartijrisico ontstaat bijvoorbeeld als een derivatencontract door marktbevingen een voor het pensioenfonds een positieve waarde krijgt. Anders dan kredietrisico, wordt tegenpartijrisico niet gezien als een bron van rendement.

Risicobereidheid

Tegenpartijrisico is een 'niet gezocht' risico en wordt waar mogelijk gemitigeerd. Per type tegenpartij (beleggingen, werkgevers, pensioenuitvoerders, custodians, verzekeraars) is een limietenkader opgesteld.

Evaluatie

In 2023 hebben zich geen verliezen voorgedaan wegens materialisatie van tegenpartijrisico. Begin 2023 heeft de fiduciaire manager bij de verschillende fondsmanagers een securities lending uitvraag gedaan. De uitkomsten hiervan zijn getoetst aan het securities lending beleid van het pensioenfonds, inclusief vereisten met betrekking tot beperking van tegenpartijrisico.

Toen problemen van Credit Suisse naar boven kwamen begin 2023, is het pensioenfonds geïnformeerd over gebruik van de verschillende 'zorg' banken als tegenpartij.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat uitkeringen (nu, dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen bij de premiestelling. Onder dit risico is ook het langlevensrisico en het risico van arbeidsongeschiktheid begrepen.

Het pensioenfonds was voor 2023 een gefixeerde premie overeengekomen met de werkgever voor een periode van een jaar. Deze premie bestaat uit een deel dat zuiver wordt aangewend voor de nieuwe opbouw in een jaar (inclusief risicokoopsommen) voor de actieve deelnemers en een deel dat bedoeld is voor overige elementen in de premie zoals uitvoeringskosten, risicopremie voor het inkomen vanaf de DC grens en de buffer voor DC.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds vindt het van belang om prudente verzekeringstechnische grondslagen te hanteren. Het pensioenfonds is bereid om tot 50 basispunten van de technische voorzieningen risico te dragen op overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico in het geval van calamiteit.

Evaluatie

De verzekering van het arbeidsongeschiktheidspensioen is vanaf 2024 door de werkgever direct ondergebracht bij een verzekeraar. Voor het pensioenfonds houdt het niet meer uitvoeren van een arbeidsongeschiktheidsverzekering een vereenvoudiging in. De herverzekeringsovereenkomst is hiervoor aangepast.

ESG risico

Het pensioenfonds onderscheidt twee typen duurzaamheidsrisico's. De eerste type risico's zijn gelieerd aan gebeurtenissen of omstandigheden op ESG-gebied die, indien ze zich voordoen, een werkelijk of mogelijk wezenlijk negatief effect op de waarde van de beleggingen kan veroorzaken. De tweede type risico's zijn reputationeel van aard: het niet naleven van het opgestelde MVB beleid en/of een mismatch tussen het MVB beleid van het pensioenfonds en de verwachtingen bij de deelnemers of andere stakeholders van het pensioenfonds.

Risicobereidheid

De risicobereidheid met betrekking tot ESG risico's is door het pensioenfonds als volgt gedefinieerd:

- Het pensioenfonds wil inzicht hebben in de ESG risico's die gelopen worden, met nadruk op risico's die verband houden met milieu en klimaat.
- Het MVB beleid van het pensioenfonds dient opgevolgd te worden.
- Het is voor het pensioenfonds van belang dat deelnemers op de hoogte zijn van het gevoerde MVB beleid.
- De exposure naar de Robeco uitsluitingen dient waar mogelijk beperkt te worden.

Evaluatie

Het pensioenfonds streeft via het MVB-beleid naar beheersing van duurzaamheidsrisico's door toepassing van een selectiebeleid, waarbij wij van aangestelde vermogensbeheerders verlangen dat:

- Zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de uitsluitingen van het pensioenfonds. Hiermee borgen wij onze normatieve ondergrens en ESG-risico's;
- Een betrokkenheidsbeleid gevoerd wordt en hierover gerapporteerd wordt.
- Duurzaamheidsaspecten in de beleggingsbeslissingen geïntegreerd wordt (ESG-integratie), waarin expliciet ook duurzaamheidsrisico's meegenomen worden.
- Wenselijk dat manager een Net Zero ambitie heeft waarmee klimaat risico's onderkend worden en meegenomen worden in het beleggingsbeleid.

De fiduciair beheerder ziet hierop toe, monitort, en rapporteert hierover aan het pensioenfonds. Tevens neemt de fiduciair beheerder de duurzaamheidsvereisten van het pensioenfonds mee bij de selectie van beheerders.

Vanaf 1 januari 2023 classificeert het pensioenfondsbestuur de huidige CDC regeling als artikel 8 onder SFDR. Dit sluit aan bij het MVB beleid van het pensioenfonds, waarin gesteld wordt dat MVB een belangrijk onderdeel is van de beleggingsovertuigingen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat MVB positief bijdraagt aan het risicorendementsprofiel van de beleggingen van het pensioenfonds en aan de maatschappij.

Eens per jaar wordt door het pensioenfonds een duurzaamheidsrapportage opgesteld, waarin ook expliciet gerapporteerd wordt over duurzaamheidsrisico's die het pensioenfonds loopt.

- Duurzaamheidsrisico's: De duurzaamheidsrisico's worden voor de Robeco beleggingsfondsen ingeschat van zeer laag tot medium.
- Klimaatrisico's: Klimaat ontwikkelingen hebben mogelijk neerwaartse impact op de waarde van de beleggingen hebben met een geaggregeerde Climate VaR van -7,5%. Vertalen we dat terug op een mogelijke impact op een 1-jaars basis dan is dat van beperkte omvang. En een directe daling van de beleggingen met 7,5% is vergelijkbaar met de impact van een rentedaling van 0,5%-0,75% of een daling van aandelen van 10%-15%.

Omgevingsrisico

Omgevingsrisico omvat de risico's en onzekerheden die een belemmering vormen om de strategie te realiseren en invloed hebben op de lange termijn doelstellingen. Het belangrijkste risico dat het pensioenfonds hier onderkent is de afhankelijkheid van de aangesloten ondernemingen. Dit risico is inherent hoog, gegeven het feit dat het pensioenfonds een ondernemingspensioenfonds is en de relatie die het heeft met de aangesloten ondernemingen.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds moet op de hoogte zijn van ontwikkelingen bij haar stakeholders die de (uitvoering van de) pensioenregeling raken, en daar tijdig acties op ondernemen. Er zijn diverse doelen geformuleerd voor dit risico: de sociale partners hebben vertrouwen in het pensioenfonds, het pensioenfonds heeft regelmatig overleg met sociale partners zodat zij op de hoogte is van ontwikkelingen en deelnemers zijn tevreden over de uitvoering van de regeling.

De strategie moet adequaat en tijdig kunnen worden uitgevoerd. Het moet daarbij verder mogelijk zijn om tegen acceptabele kosten en binnen redelijke tijdlijnen wijzigingen aan te brengen in bestaande systemen en processen, als dat noodzakelijk is voor de continue ondersteuning van een veranderende bedrijfsvoering bij het pensioenfonds.

Evaluatie

Eind 2022 is een externe projectmanager aangesteld om het pensioenfonds te begeleiden bij de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Vanuit de tweedelijns functie risicomanagement, worden binnen het project de volgende activiteiten op het gebied van risicomanagement onderscheiden:

- Identificeren, analyseren, mitigeren en monitoren van de kans, impact en ontwikkeling van de verschillende projectrisico's.
- Uitvoeren van een Eigen Risico Beoordeling (ERB).
- Herijken risicomanagement raamwerk voor de 'to be' situatie.

Voor de Wet toekomst pensioenen (Wtp) is een risicoanalyse uitgevoerd, die periodiek geüpdatet wordt. Voor alle geïdentificeerde risico's is een 'kans en impact' beoordeling gemaakt. Er zijn tien risico categorieën geïdentificeerd. Wordt gekeken naar de gemiddelde kans en impact van alle geïdentificeerde risico's die onder deze categorieën vallen, werd ultimo 2023 de hoogste risicoclassificatie gegeven aan de categorieën "Beperkte expertise & capaciteit" en "Uitbestedingsrisico's".

In 2023 is veel aandacht geweest voor de overstap naar een nieuwe pensioenadministrateur. Het pensioenfonds is zich ervan bewust dat keuze voor een nieuwe administrateur kan leiden tot additionele risico's voor invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp). De belangrijkste risico's rondom het keuzetraject zijn in kaart gebracht en worden als aanvaardbaar gezien.

Significante wijziging van het risicoprofiel van de pensioenregeling of uitvoering zijn een trigger voor verplichte actualisering van de eigen risico beoordeling (ERB). Met de materiële wijziging in de uitbesteding van de pensioenuitvoering naar Appel wordt in 2024 een ERB uitgevoerd, waarbij het pensioenfonds ondersteund wordt door Montae.

Voor deelnemers aan de DC regeling die niet gereageerd hebben op het verzoek hun risicoprofiel te updaten, is de asset mix aangepast naar de neutrale life cycle die bij het leeftijdsniveau past. Het pensioenfonds heeft met name bij deelnemers die hun eigen beleggingsmix samen hebben gesteld ('opt out' deelnemers) verzwaarde zorgplicht.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico samenhangend met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering. Het betreft het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen, of onverwachte externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds werkt volgens het uitbestedingsmodel waarbij de meeste taken zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners. Het pensioenfonds voert zelf de facto geen operationele processen uit. Risico's gerelateerd aan uitbesteding zijn uitbesteding- en IT-risico's. Onder het operationeel risico valt ook de deskundigheid en beschikbaarheid van de bestuursleden en het bestuursbureau van het pensioenfonds.

Risicobereidheid

Processen moeten goed worden beheerst, met een juiste balans tussen efficiëntie en effectiviteit. Het pensioenfonds heeft een beperkte risk appetite voor operationele verliezen die worden veroorzaakt door een gebrekkige inrichting van het proces of door ineffectieve uitvoering van controles. Het pensioenfonds leert van zijn fouten en heeft een zeer beperkte eetlust voor herhaalde problemen/incidenten.

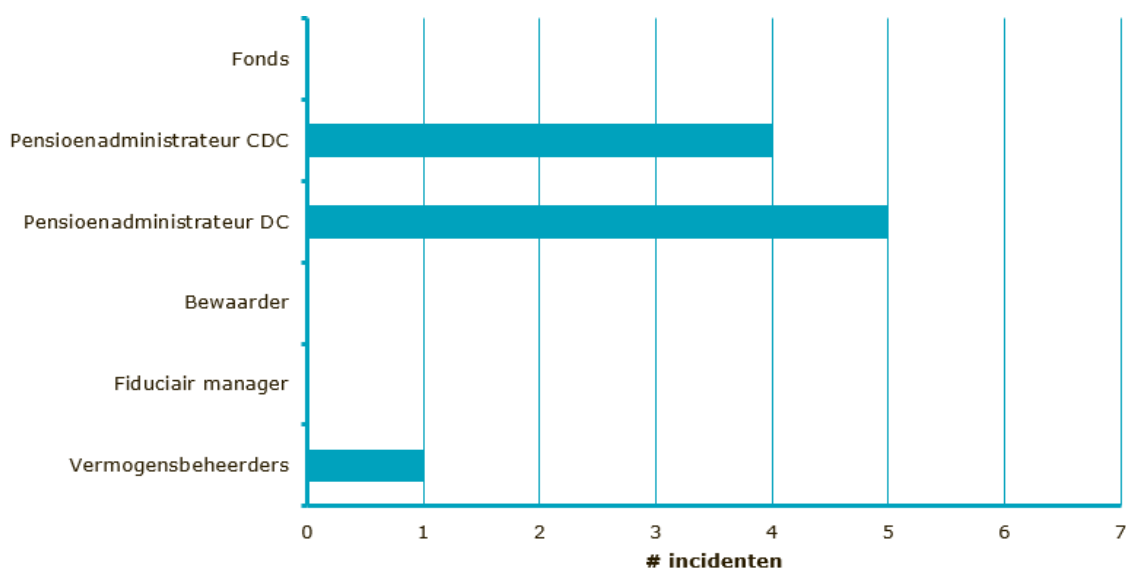
Het pensioenfonds hanteert zeer beperkte tolerantie ten aanzien van operationele incidenten die de privacy van deelnemers/bestuursleden van het pensioenfonds betreffen te minimaliseren. Tevens mag het niet ten koste gaan van de opgebouwde rechten van individuele deelnemers.

Het pensioenfonds tolereert geen operationele incidenten met een financiële impact groter dan 2 basispunten van de technische voorziening per individueel incident, en op jaarbasis van meer dan 10 basispunten.

Evaluatie

Er zijn over 2023 tien nieuwe incidenten toegevoegd aan het incidentenregister. De attributie naar dienstverlener is weergegeven in onderstaande figuur.

Aantal operationele incidenten per dienstverlener in 2023

Van de tien incidenten waren er ultimo 2023 zes gesloten. Waar nodig zijn additionele beheersmaatregelen opgesteld en geïmplementeerd. Van de openstaande incidenten zijn er twee met financiële schade. Deze schade zal vergoed worden door de dienstverlener.

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van aan derden (al dan niet aan de sponsor) uitbestede werkzaamheden niet afdoende gewaarborgd is. In de Pensioenwet zijn voorschriften opgenomen voor de uitbesteding van werkzaamheden door pensioenfondsen. Hiermee moet de beheersbaarheid van uitbestede activiteiten gewaarborgd zijn.

Het pensioenfonds heeft activiteiten uitbesteed aan verschillende uitvoerders. Dit betreft het fiduciair beheer dat wordt uitgevoerd door Goldman Sachs Asset Management en de UOP regeling uitgevoerd door RIAM (advies) en ABN AMRO Pension Services (administratie). Daarnaast is de pensioenadministratie van de CDC regeling uitbesteed aan Achmea Pensioenservices en de beleggingsadministratie aan Northern Trust.

Risicobereidheid

Het bestuur is 'in control' van uitbestede activiteiten en kan hiermee de volledige verantwoordelijkheid nemen voor de beheersing van het door het pensioenfonds gevoerde beleid. Randvoorwaarde om als pensioenfonds 'in control' te kunnen zijn is dat ook de uitvoerder 'in control' is. Daarbij is het uitgangspunt dat de belangen van (gewezen) deelnemers, uitkeringsgerechtigden en overige belanghebbenden geen gevaar mogen lopen doordat het pensioenfonds delen van haar werkzaamheden heeft uitbesteed aan derden.

We verwachten van onze uitbestedingspartners een hoog service- en kwaliteitsniveau, waarbij de interne doelstelling van de partner voor de tevredenheid van het pensioenfonds minimaal op peil is op basis van haar eigen normering.

Evaluatie

De uitbesteding aan ABN AMRO Pension Services (AAPS) vroeg in 2023 extra aandacht. De kwaliteit van dienstverlening voldoet niet aan de kwaliteitseisen van het pensioenfonds. Daarnaast heeft AAPS de dienstverlening opgezegd per 1 juli 2024.

Buiten ABN AMRO Pension Services ligt de huidige risicopositie voor de 'running concern' organisatie binnen de risicobereidheid van het pensioenfonds voor alle uitbesteders. In het Wtp project worden toekomstige uitbestedingsrisico's onderkend en gemonitord.

Het bestuur heeft besloten de bruto DC-regeling onder te brengen bij Appel vanaf medio 2024, waarbij Achmea in dat jaar dan nog de basisadministratie doet. Vanaf 1 januari 2025 wordt ook de CDC basisregeling ondergebracht bij Appel. In opdracht van het pensioenfonds heeft Montae de uitbestedingsrisico's van Appel onderzocht. De analyse op de uitbestedingsrisico's van Appel liet geen onacceptabele risico's zien.

Review van de assurance rapportages over 2022 heeft niet geleid tot noemenswaardige bevindingen. Alle beoordeelde rapporten beschikken over een goedkeurende verklaring van een gerenommeerd accountantsbureau en bevatten daarnaast allemaal tevens dezelfde opbouw qua rapport en de te bespreken onderdelen.

IT-risico

IT risico is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continue of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Dit IT-risico kan bijvoorbeeld optreden als de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegerust op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan sprake zijn van het IT-risico bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld toegang voor niet-geautoriseerde gebruikers);
- de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving);
- de continuïteit (het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur, waaronder applicaties en systemen).

Het pensioenfonds heeft geen eigen IT systemen of processen. De IT-risico's van de uitvoeringsorganisaties vallen onder uitbestedingsrisico. Ten aanzien van de IT-omgeving van de externe uitvoerders steunt het pensioenfonds op de beheersmaatregelen van de diverse dienstverleners.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds vereist dat de IT-strategie en het IT-beleid toegesneden is op de bedrijfsprocessen en de bestaande informatie- en dataverwerking waardoor voldoende ondersteuning wordt geboden aan processen en informatievoorziening, en het pensioenfonds in staat stelt om tijdig te anticiperen op ontwikkelingen.

Het is daarbij cruciaal dat informatie/informatiesystemen/ processen volledig en accuraat zijn, toegankelijk zijn voor geautoriseerde gebruikers en niet toegankelijk zijn voor niet geautoriseerde gebruikers. Het pensioenfonds vereist dat de IT integriteit en data betrouwbaarheid geborgd zijn en de continuïteit van de kritische bedrijfsprocessen niet in gevaar komen als gevolg van het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur.

Evaluatie

Het pensioenfonds heeft een business continuity plan opgesteld om te borgen dat de primaire taken die het pensioenfonds uitvoert doorgang blijven vinden bij calamiteiten.

Tevens is een datakwaliteitsbeleid opgesteld voor pensioenbeheer, vermogensbeheer en het bestuursbureau. Dit biedt een kader voor de eisen waar datakwaliteit aan moet voldoen. Het beleid is één van de inputs voor de datakwaliteits risico analyses en vervolg analyses die in 2023 gestart zijn. Datakwaliteit is een belangrijk aandachtspunt bij het "invaren", waarbij aanspraken omgezet worden naar persoonlijke vermogens, bij de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Daarvoor is het cruciaal dat de data in de pensioenadministratie op orde is.

Begin 2025 wordt DORA van toepassing. De Digital Operational Resilience Act is Europese wetgeving die de weerbaarheid van financiële instellingen tegen operationele verstoringen in de IT moet vergroten en daarmee impact heeft op het risicomanagement van elk pensioenfonds. Veel van de eisen uit DORA komen terug in bestaande richtlijnen, zoals het (nieuwe) DNB-raamwerk voor informatiebeveiliging met de 58 maatregelen. Pensioenfondsen kunnen voortbouwen op de stappen die ze hebben gezet om te voldoen aan dit DNB-raamwerk. Echter, DORA is zowel breder als specifiek en nog niet alle pensioenfondsen hebben het (nieuwe) DNB-raamwerk al geïmplementeerd. In de Integrale Risico Management Commissie is eind 2023 een aanvang gemaakt met de stappen die gezet moeten worden voor het voldoen aan DORA richtlijnen.

Integriteitsrisico

Integriteitsrisico is het risico van aantasting van de reputatie van een pensioenfonds als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers dan wel van de leiding in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door de instelling opgestelde normen. Integriteitsrisico's kunnen zich voordoen bij het pensioenfonds zelf, als ook bij de partijen waar het pensioenfonds activiteiten aan heeft uitbesteed.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds hecht een groot belang aan het handhaven van de goede reputatie van het fonds, en daarmee gepaard gaand een goede beheersing van integriteitsrisico's. Het pensioenfonds wenst het risico te minimaliseren tot een financiële impact op de dekkingsgraad als gevolg van het zich voordoen van integriteitsrisico's op jaarbasis van maximaal 2 basispunten van de technische voorziening. Tevens mag het niet ten koste gaan van de opgebouwde rechten van individuele deelnemers. Het pensioenfonds treft gepaste maatregelen indien er zich integriteit issues voordoen met haar bestuursleden.

Betrokkenen handelen integer in hun dagelijkse bedrijfsvoering en schaden niet opzettelijk de belangen van het pensioenfonds en haar deelnemers. Het pensioenfonds treft gepaste maatregelen indien er zich integriteit issues voordoen met haar bestuursleden. Tevens behandelt het pensioenfonds haar deelnemers eerlijk en gelijk (in gelijke omstandigheden). Het pensioenfonds heeft geen risicobereidheid voor het aanbieden van niet-conforme producten en het leveren van niet-conforme diensten.

Evaluatie

In 2023 hebben zich geen integriteitsincidenten voorgedaan. Ook door de diverse uitbestedingspartijen zijn geen integriteitsincidenten gemeld.

De SIRA (Systematische Integriteits Risico Analyse) is in 2023 geactualiseerd. Door de IRMC is geconcludeerd dat de netto-risico's zich binnen aanvaardbare grenzen bevinden.

Juridisch risico

Juridisch risico is het risico samenhangend met (veranderingen in- en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van haar rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat juridische documenten of contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Risicobereidheid

Het bestuur wenst juridische risico's te minimaliseren. Het pensioenfonds vereist dat de pensioenregeling, fondsdocumenten, communicatie en overeenkomsten de rechtspositie van het pensioenfonds bevorderen en voldoen aan wet- en regelgeving waar het haar 'license to operate' betreft.

Evaluatie

Geen bijzonderheden in 2023.

Compliance en toezicht risico

Compliance en toezicht betreft het risico dat het pensioenfonds zich niet houdt aan wettelijke kaders of (interne) regelgeving en dat als gevolg van onder meer maatregelen van externe toezichthouders de reputatie van het pensioenfonds en betrokken beleidsmakers wordt geschaad.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds wenst dit risico te minimaliseren. Het fondsbeleid, de geschiktheid en gedrag van betrokken personen alsmede door het pensioenfonds uitgevoerde activiteiten moeten voldoen aan eisen van externe toezichthouders (AFM, AP en DNB) en interne regelgeving en gedragsvoorschriften van het pensioenfonds.

Evaluatie

Begin 2023 heeft het pensioenfonds een normoverdragende brief gekregen van de AFM naar aanleiding van de SFDR uitvraag van midden 2022. De in de brief genoemde aandachtspunten zijn opgepakt.

Naar aanleiding van de antwoorden op de DNB uitvraag 'Regievoering Wtp', heeft het pensioenfonds een algemene regiebrief ontvangen met aanvullende vragen over datakwaliteit, operationele wendbaarheid en koppeling vermogensbeheer en pensioenbeheer.

TOEKOMSTPARAGRAAF

Het jaar 2024 staat grotendeels in het teken van de transitie van de DC-regelingen en de bijbehorende (interne) collectieve waardeoverdrachten en van de overdracht van de pensioenadministratie van APS naar Appel. Daarnaast blijft de voorbereiding op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel de hoogste prioriteit behouden. Een implementatieplan zal in 2024 bij DNB ingediend worden. Daarnaast is het pensioenfonds begonnen met de voorbereidingen op de implementatie van DORA (Digital Operational Resilience Act), die begin 2025 gereed moet zijn. Het managen van deze projecten tezamen met de going concern werkzaamheden legt een grote druk op de agenda's van bestuursleden en het bestuursbureau. Met de inhuur van externen wordt het pensioenfonds ondersteund op de projecten, echter de beheersbaarheid van de drukte blijft een aandachtspunt waarvoor het bestuur oog heeft.

Rotterdam, 26 juni 2024

Het bestuur:

Margret Smits

Wilma de Groot

Rutger de Wit

Machiel Zwanenburg

Anton Fiolet

Hendrik Bulle

Roeland Moraal

Marco van Zanten

Willem van Someren Gréve

B VERSLAG RAAD VAN TOEZICHT

VERSLAG RAAD VAN TOEZICHT 2023

1. Inleiding

De Raad van Toezicht (de Raad) heeft in 2023 haar toezichtstaak op goede wijze kunnen uitvoeren. Daarbij heeft de Raad de ruimte gekregen om zowel de reguliere toezichtstaak als de klankbordrol goed in te vullen.

De Raad spreekt haar dank uit aan het bestuur voor de wederom prettige samenwerking, waarbij de Raad goed is gefaciliteerd en alle gremia van het pensioenfonds openstonden voor suggesties ter verbetering van de dienstverlening aan en de pensioenuitkomst van de deelnemers.

2. Werkwijze Raad van Toezicht

Samenstelling

In 2023 is de samenstelling van de Raad gewijzigd door het vertrek per 1 juli 2023 van Reiniera van der Feltz. Zij is opgevolgd door Evalinde Eelens. De overige leden van de Raad zijn Casper Lötgerink en Peter Priester (voorzitter). Peter Priester is herbenoemd voor een vierde periode van twee jaar.

Een aantal leden van de Raad zijn lid van de Vereniging Interne Toezichthouders Pensioenfondsen (VITP). De werkwijze van de Raad is gebaseerd op de Code Pensioenfondsen 2018. Daarbij is de volgende portefeuilleverdeling afgesproken:

- Peter Priester (voorzitter): governance en communicatie;
- Reiniera van der Feltz / Evalinde Eelens: vermogensbeheer;
- Casper Lötgerink : risicomangement en uitbesteding.

Taken

Ook in dit verslagjaar heeft de Raad zich gericht op de toezichtstaken uit art. 5c van de statuten:

- Het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen en de checks en balances binnen de stichting;
- Het beoordelen van de wijze waarop de stichting wordt aangestuurd; en
- Het beoordelen van de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn, zodat adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging zijn gewaarborgd.

Ook heeft de Raad diverse goedkeuringsrechten, zoals bepaald in art. 5c van de statuten. Daarnaast fungeert de Raad als klankbord voor het bestuur over lopende en toekomstige ontwikkelingen. De Raad legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan.

Toezichtthema's

Jaarlijks formuleert de Raad eigen toezichtthema's. Voor 2023 waren dit; naast de ontwikkelingen rond de toekomst van het pensioenfonds; de volgende thema's:

- Beheerste transitie naar het nieuwe pensioenstelsel met aandacht voor:
 - o Adequate regievoering
 - o Governance en risicomangement
 - o Invulling keuzebegeleiding
 - o Het borgen van datakwaliteit volgens de stappen van het kader datakwaliteit van de Pensioenfederatie
- IT risicobeheersing met aandacht voor:
 - o Cyberrisico's
 - o IT beheersing en verandervermogen richting de toekomst in de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel
- Vermogensbeheer
 - o De inrichting van het vermogensbeheer en de koppeling met de pensioenadministratie richting het nieuwe pensioenstelsel
 - o Het beheersen van het risico op korten bij invaren
 - o MVB/SFDR-rapportage intern en extern

Deze toezichtthema's worden hierna bij de respectievelijke hoofdstukken nader toegelicht.

Deskundigheid/geschiktheid

De leden van de Raad dragen zelf zorg voor het verwerven en onderhouden van hun deskundigheid. Alle leden nemen de ervaringen uit hun bestuursactiviteiten danwel hun sleutelfunctierol mee en hebben daarnaast diverse (on-line-) bijeenkomsten over pensioenonderwerpen bijgewoond.

Vergaderingen

De Raad heeft toegang tot de belangrijkste stukken via iBabs en kan andere stukken altijd opvragen bij de directeur van het pensioenfonds. De Raad overlegt, na bestudering van deze stukken, viermaal per jaar onderling om van gedachten te wisselen over de situatie van het pensioenfonds en de te agenderen onderwerpen. Deze tussentijdse overleggen verhogen de effectiviteit van de kwartaalvergaderingen met het bestuur. De Raad komt ieder kwartaal bijeen met een delegatie van het bestuur om de gang van zaken in het pensioenfonds door te nemen. Daarbij vult de Raad specifiek zijn klankbordrol in waarbij het bestuur de gelegenheid krijgt specifieke onderwerpen aan de Raad voor te leggen.

De Raad woont de bestuursvergadering bij waarin het jaarverslag wordt vastgesteld en is zo mogelijk aanwezig bij de themadagen van het bestuur. Daarnaast zijn in 2023 door de respectievelijke leden van de Raad vergaderingen bijgewoond van het bestuur, de Beleggingscommissie en van de Integrale risicomanagementcommissie. De Raad streeft ernaar ten minste eens per jaar ieder van de bestuursleden separaat te spreken. Via email en telefonisch is er frequent contact met de voorzitter en de directeur van het pensioenfonds.

Daarnaast heeft de Raad gesproken met de accountant, de certificerend actuaaris, de projectleider Wtp, alsmede met de belangrijkste overige dienstverleners. Ook spreekt de Raad regulier met de sleutelfunctiehouders Risk en Internal Audit.

3. Bevindingen en aanbevelingen

Het algemene beeld van de Raad over het pensioenfonds is positief. In dit hoofdstuk komen de specifieke bevindingen en eventuele aanbevelingen van de Raad aan de orde. Aandachtspunten voor het pensioenfonds in 2023 waren onder meer de voorbereidingen op het nieuwe pensioenstelsel en de wijzigingen bij de pensioenadministrateurs.

GOVERNANCE

Bestuur

De Raad heeft de voorgenomen benoeming van een nieuwe voorzitter van het bestuur en de benoeming van een nieuw plaatsvervangend bestuurslid namens de werknemers goedgekeurd. Met het bestuur is inmiddels afgesproken dat bij herbenoemingen van bestuursleden de Raad altijd om goedkeuring wordt gevraagd. De Raad heeft de herbenoeming van het plaatsvervangend bestuurslid namens de werknemers goedgekeurd.

Het bestuur heeft de suggestie van de Raad om te gaan werken met een integraal jaarplan overgenomen. Beoogd wordt hiermee meer grip te hebben op de activiteiten van bestuur en commissies.

Bestuursbureau

De Raad constateert dat het bestuursbureau op adequate wijze ondersteuning verleent aan de gremia van het pensioenfonds. Met het voor de Raad beschikbaar zijn van de vergaderstukken van het bestuur kan de Raad het doorlopen bestuurlijke proces nog beter volgen.

Verantwoordingsorgaan (VO)

De Raad heeft twee keer per jaar overleg met het VO. De Raad ziet dat het VO bewust is van z'n formele rol en een grote betrokkenheid kent.

In het kader van de voorbereidingen op het nieuwe pensioenstelsel hebben de voorzitters van de Raad en het VO periodiek overleg zodat beide gremia goed aangesloten zijn bij dit proces en kan de voortgang goed gemonitord worden.

Externe toezichthouders

In de relaties met de externe toezichthouders zijn geen bijzondere signalen naar voren gekomen.

Kosten

Het bestuur is zich nog steeds bewust van een goede kostenbeheersing, wat o.a. zichtbaar is bij de keuze van de nieuwe pensioenuitvoerder.

Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen stelt dat de Raad rapporteert over de naleving ervan door het bestuur, waarbij aan de hand van de acht thema's van de Code teruggekoppeld wordt op welke wijze de Code binnen het pensioenfonds wordt nageleefd en toegepast.

De Raad heeft kennisgenomen van de door het bestuur opgestelde en aangepaste checklist waarmee inzichtelijk is gemaakt welke punten in het jaarverslag horen te komen. De toelichting van het bestuur op de excepties ten opzichte van de Code is voor de Raad voldoende.

De Raad vraagt voor het komende jaar aandacht voor de gewijzigde Code en hoe het bestuur daar invulling aan zal geven.

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

In 2023 is door het bestuur, in samenspraak met sociale partners, voortvarend gewerkt aan de uitwerking van het flexibele contract en het invaren, oorspronkelijk beoogd per 1-1-2025. Door de overgang naar een nieuwe pensioenuitvoerder schuift deze datum met een jaar op naar 1-1-2026. De Raad heeft de voortgang van het Wtp-project kritisch gevolgd. Daarbij heeft de Raad periodiek overleg met de externe projectleider gevoerd en heeft de Raad samen met het bestuur en het VO een aantal kennissessies over de Wtp bijgewoond.

De Raad heeft geconstateerd dat vanuit de werkgever een eigen planning wordt doorlopen. Dit vergt de nodige onderlinge afstemming, maar heeft niet geleid tot onoverkomelijke problemen.

De Raad was kritisch op de ambitieuze planning van het bestuur en heeft aandacht gevraagd voor het tijdig laten uitvoeren van een risicopreferentieonderzoek. Uiteindelijk is dit onderzoek tijdig uitgevoerd zodat de uitkomsten meegenomen konden worden in het verdere traject.

VERMOGENSBEHEER

Lopende zaken in 2023

Na de acquisitie van NN Investment Partners (NN IP) door Goldman Sachs Asset management (GSAM) heeft gedurende het jaar 2023 een integratie plaatsgevonden binnen de nieuwe moederorganisatie. Belangrijke aanpassingen omvatten de versterking van het ESG-team aan de adviserende zijde en de migratie naar het GSAM-beoordelingssysteem voor Altis. Het pensioenfonds is hiervan op de hoogte gebracht.

De strategische wijzigingen in de beleggingsportefeuille, zoals de verschuiving van aandelen in ontwikkelde markten naar hoogrentende obligaties, zijn zorgvuldig doorlopen door de beleggingscommissie en het bestuur vóór de implementatie op 1 april 2023. Ondanks een initiële positieve kijk van de beleggingscommissie op de categorie hedgefondsen, is na uitgebreide discussies besloten om deze categorie toch af te bouwen vanwege beperkte implementatiemogelijkheden. Hierbij zijn, naar mening van de Raad, de nodige afwegingen gemaakt. De hedgefund-allocaatie is pro-rata herverdeeld over de overige returncategorieën (inclusief credits en hypotheek).

Een opmerkelijke ontwikkeling in de beleggingsportefeuille betreft het besluit van het bestuur om af te wijken van het advies van de fiduciaire manager en de beleggingscommissie met betrekking tot een specifiek aandelenfonds, en in plaats daarvan te kiezen voor een Robeco aandelenfonds. Het is van belang op te merken dat het betreffende Robeco-aandelenfonds ook op de shortlist stond van zowel GSAM als de beleggingscommissie, zij het niet op de eerste plaats. Dit besluit van het bestuur heeft geleid tot een grondige analyse van de mandaten van de verschillende organen binnen het pensioenfonds. De Raad is van mening dat deze kwestie in de toekomst extra aandacht verdient en geeft in overweging aanpassingen door te voeren in de opdrachtformulering voor de fiduciaire manager en de beleggingscommissie.

Met betrekking tot governance in het vermogensbeheer vraagt de Raad aandacht voor het belang van onafhankelijkheid en tegenwicht. Dit is zowel relevant bij externe adviseurs welke betrokken zijn bij het pensioenfonds, zoals de fiduciair manager, als bij interne organen van het pensioenfonds, zoals de beleggingscommissie.

Toezichtsthema's voor 2023

Voor het jaar 2023 waren voor vermogensbeheer vooraf drie toezichtsthema's benoemd, die hieronder worden behandeld.

De inrichting van het vermogensbeheer en de koppeling met de pensioenadministratie richting het nieuwe pensioenstelsel

Het afgelopen jaar lag de focus van de inrichting van het vermogensbeheer voor het nieuwe pensioenstelsel voornamelijk op het beleggingsbeleid zelf, wat naar de mening van de Raad zorgvuldig is gebeurd. In de eerste helft van het jaar is de eerste fase van het ALM-onderzoek naar levenscycli besproken, waarbij ook verschillende levenscycliopties zijn vertaald naar diverse risicoprofielen en doelgroepen. Zowel convexe als lineaire benaderingen zijn overwogen bij het onderzoeken van de levenscyclusmogelijkheden. Er is nauwlettend gekeken naar de balans tussen risico's en verwacht rendement, waarbij zowel theoretische als empirische modelgegevens zijn geëvalueerd. Het bestuur heeft gevoeligheidsanalyses uitgevoerd in verschillende scenario's, wat heeft bijgedragen aan een beter begrip van de impact van de renteafdekking. In het vierde kwartaal is een algemene notitie over het beleggingsbeleid na de transitie naar de Wtp besproken.

Voor het jaar 2024 adviseert de Raad om naast het beleggingsinhoudelijke deel ook naar de operationele gevolgen van de transitie naar de Wtp te kijken. Het gebruik van verschillende uitbestedingspartijen in de vermogensbeheerketen kan hierbij uitdagingen met zich meebrengen, die zorgvuldig en tijdig moeten worden aangepakt.

Beheersen van risico op korten bij invaren

Het bestuur heeft aangegeven dat het streven naar een dekkingsgraad van rond de 135% wenselijk is, om de doelstellingen van het pensioenfonds te waarborgen, zowel voorafgaand aan als tijdens het invaren zelf. Om deze beschermingsdoelstelling te realiseren, is op een grondige wijze onderzocht waarom en in welke situaties het bestuur een dergelijke constructie nodig acht. Op basis hiervan is een discussie gevoerd over welke instrumenten het meest geschikt zijn.

Het bestuur heeft vervolgens besloten om de renteafdekking te verhogen naar 100%, vanaf een initiële dekking van 50%, en heeft dit in twee stappen geïmplementeerd. De eerste stap, een verhoging van 25 procentpunt, is op 21 december jl. uitgevoerd, gevolgd door een tweede verhoging naar 100% in januari van dit jaar.

De Raad is positief over de wijze waarop het bestuur hiermee is omgegaan, waarbij het streven naar een dekkingsgraad van rond de 135% als een verstandige en evenwichtige benadering wordt beschouwd.

MVB/SFDR-rapportage intern en extern

In 2023 heeft de Raad weinig waargenomen met betrekking tot de totstandkoming van SFDR-rapportages. Er is echter wel aandacht besteed aan de SFDR-classificatie tijdens de beoordeling van de manager. Met de verplichting tot rapportage die in 2024 van kracht wordt, verwacht de Raad meer op dit gebied te zien. GSAM heeft aangegeven dat ze kunnen voorzien in SFDR-rapportage voor het pensioenfonds, waar de Raad positief tegenover staat en dit toejuicht.

RISICOMANAGEMENT/UITBESTEDING

Met betrekking tot risicomanagement en uitbesteding is in 2023 veel aandacht uitgegaan aan het Wtp-project en daarbij tevens naar het vinden van een passende administrateur die de administratie op korte termijn, maar ook gedurende en na de transitie goed uit kan voeren voor het pensioenfonds. In het kader van de Wtp wordt ook periodiek de Wtp-risicoanalyse herijkt. Deze risicoanalyse is eind 2023 in de IRMC-vergadering vastgesteld; een lid van de Raad was toehoorder bij deze vergadering. De op dat moment meest significante risico's zijn in deze risicoanalyse besproken. De uitdaging binnen het Wtp-project blijft wel om de verschillende stappen tijdig te doorlopen, zeker gegeven het feit dat niet in alle gevallen de regels helemaal helder zijn en concreet zijn uitgewerkt. Gegeven het feit dat het pensioenfonds voor de transitie naar de Wtp eerst nog voor beide regelingen de transitie naar een nieuwe pensioenuitvoerder gaat maken, vergroot dit het belang van het beheersbaar halen van de gemaakte planning nog verder. In navolging van het pensioenfonds ziet de Raad dat gegeven de planning de transities haalbaar zijn, maar benadrukt tevens dat de planning uitdagend is, met veel onderlinge afhankelijkheden.

Omdat ABN AMRO Pension Services, verantwoordelijk voor de uitvoering van de DC-regeling, zou stoppen met de uitvoering van de regeling, is besloten de uitvoering van alle huidige pensioenregelingen eerder elders onder te brengen. Na een gedegen RFP-traject is gekozen voor Appel Pensioenuitvoering, die in staat is om de huidige regelingen uit te voeren, en daarnaast op een kostenverantwoorde wijze het flexibele contract uit kan voeren. Een belangrijk aspect hierbij was tevens de toekomstbestendigheid van het IT-platform en het verandervermogen van de nieuwe pensioenadministrateur. De DC-regeling gaat in de loop van 2024 over, de basisregeling per 1-1-2025. De overgang naar het nieuwe pensioencontract is vanuit het Wtp-project voorzien per 1-1-2026. De overgang naar een nieuwe pensioenuitvoerder is mede ingegeven vanwege onzekerheid bij Achmea Pensioenservices over de invoering van een nieuw IT-systeem en de hoge kosten die hiervoor bij de klanten in rekening zouden worden gebracht.

Een belangrijk element bij zowel Wtp als de overgang naar de nieuwe administrateur is datakwaliteit. Voorafgaand aan de transitie gaat het pensioenfonds met Achmea aan de slag in de rol van consultant om de datakwaliteit te toetsen en daarmee de datakwaliteit voor de overgang naar de nieuwe pensioenuitvoerder op orde te hebben. Tevens is een datakwaliteitsonderzoek bij AAPS opgestart. De Raad benadrukt het belang van de toetsing op de datakwaliteit en specifiek hierbij de tijdigheid gegeven de op handen zijnde transitie naar een nieuwe pensioenuitvoerder.

Op het gebied van de IT-risico's zijn in 2023 een aantal stappen gezet. Zo heeft het pensioenfonds een Business Continuity Plan opgesteld om te borgen dat de primaire taken die het pensioenfonds uitvoert doorgang blijven vinden bij calamiteiten. Daarnaast heeft het pensioenfonds, in het kader van het beheersen van cyberrisico's, een start gemaakt met een project om DORA (Digital Operations Resilience Act) aan te pakken. Ten behoeve van de IRMC is geïnventariseerd welke gebieden er vanuit de nieuwe DORA wetgeving verder door het fonds opgepakt moeten worden. De Raad heeft in de specifieke IRMC-vergadering geconcludeerd dat de IRMC dit project proactief oppakt om de risico's op het gebied van IT en non-compliance met de nieuwe regelgeving te mitigeren.

COMMUNICATIE

De Raad heeft aandacht gevraagd voor een tijdige invulling door de pensioenuitvoerder van de keuzebegeleiding van de deelnemers van het pensioenfonds.

De Raad constateert dat de communicatie naar deelnemers over de wijziging van het pensioencontract adequaat is geweest.

TEN SLOTTE

In 2024 zal de Raad zich met name richten op de ontwikkelingen rond de toekomst van het fonds. Daarbij zijn de volgende toezichtthema's bepaald:

- Beheerste overgang naar de nieuwe pensioenuitvoerder met aandacht voor:
 - o adequate regievoering
 - o governance en risicomanagement

- Wtp-transitie met aandacht voor:
 - o adequate regievoering
 - o governance en risicomanagement
 - o het borgen van de datakwaliteit
 - o het beleggingsbeleid, inclusief afdekkingsbeleid, in aanloop naar de transitie.
 - o de inrichting van het vermogensbeheer en de koppeling met de pensioenadministratie
- Vermogensbeheer
 - o ESG, in het bijzonder SFDR en de ESG risico-cyclus
 - o de governance en het risicomanagement in de vermogensbeheerportefeuille

Evalinde Eelens, Casper Lötgerink, Peter Priester (voorzitter),
21 maart 2024

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur dankt de RvT voor haar constructieve bijdrage en positieve oordeel over 2023. De voortgang ten aanzien van de aanbevelingen bespreekt het bestuur in de periodieke overleggen met de RvT. De overgang naar een nieuwe uitvoerder en naar het nieuwe pensioenstelsel zijn grote projecten in 2024 en 2025, waar veel aandacht aan geschonken zal worden. Het bestuur zorgt voor een adequate informatievoorziening over de voortgang aan de RvT en faciliteert de RvT zoveel mogelijk bij de instemmingsaanvragen.

C VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN 2023

1. Over het Verantwoordingsorgaan

Samenstelling en werkwijze van het Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan (VO) bestaat uit 6 leden en was gedurende 2023 als volgt samengesteld:

Namens gepensioneerden	Anne Zuidema Peter Reinders
Namens actieve deelnemers	Tjeerd Borrie (tot maart 2023) ¹ Arnout van Rijn (vanaf maart 2023) Mart Postma (voorzitter)
Namens werkgever	Anneriet van Rijn-Kruijssen Nico Becx (vice-voorzitter)

¹ Arnout van Rijn is via een verkiezing gekozen als lid namens de werknemers als opvolger van Tjeerd Borrie.

Taken en bevoegdheden

Het bestuur van het pensioenfonds legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de wijze waarop het beleid is uitgevoerd.

Het VO heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van bestuursvergadering verslagen, het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. Gedurende het jaar wordt er regelmatig overlegd met het bestuur van het pensioenfonds. Het VO sluit ook aan bij de themabijeenkomsten zoals die door het bestuur van het pensioenfonds gedurende het jaar worden georganiseerd.

Verder adviseert het VO het bestuur gevraagd of uit eigen beweging ten minste over in de statuten opgenomen onderwerpen, waaronder het vaststellen en wijzigen van:

- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het wijzigen van het beleid ten aanzien van het VO en het wijzigen van het reglement van het VO;
- de vorm, inrichting en samenstelling (inclusief profielschetsen) van de Raad van Toezicht;
- de bindende voordracht van leden van de Raad van Toezicht;
- het vaststellen en wijzigen van de vergoedingsregeling voor bestuursleden;
- het beleid inzake beloningen;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van de stichting of de overname van verplichtingen door de stichting; liquidatie, fusie of splitsing van de stichting;
- sluiten, wijziging of beëindigen van de uitvoeringsovereenkomst;
- omzetten van de stichting in een andere rechtsvorm;
- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

Het bestuur geeft de hoogste prioriteit voor de voorbereiding van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. In dit impactvolle traject, ligt ook een belangrijke verantwoordelijkheid bij het VO, om te monitoren dat dit op een voldoende beheerste wijze gaat en onder andere te borgen dat op een robuuste wijze invulling wordt gegeven aan evenwichtige belangenafweging voor de deelnemers (actieven), gewezen deelnemers (slapers) en pensioengerechtigden.

VO-leden nemen onder andere deel aan externe webinars en conferenties die op dit gebied worden georganiseerd, bijvoorbeeld vanuit de Pensioenfederatie.

Activiteiten en bronnen voor oordeelsvorming

Het VO heeft gedurende het jaar 2023 viermaal formeel overleg gevoerd met een vertegenwoordiger van het bestuur en/of directie van het pensioenbureau. Voorafgaand aan dit overleg worden relevante notities besproken, zoals de notulen van de vergaderingen van het bestuur en de beleggingscommissie.

Met de Raad van Toezicht heeft het VO ook periodiek overleg. De voorzitters van de Raad van Toezicht (RvT) en het VO hebben daarnaast regelmatig afstemming, onder andere om de agenda's van de overleggen gezamenlijk vast te stellen, of afstemming te hebben voor het bestuursverslag, maar ook specifiek op bepaalde projecten, zoals het nieuwe pensioenakkoord. Het oordeel van de Raad van Toezicht gedurende het jaar, inclusief haar input voor het bestuursverslag 2023, is voor het VO een belangrijke bron van informatie in haar oordeelsvorming.

Aandachtsgebieden 2023

Speerpunten met aandachtsgebieden waren in 2023:

- Nieuwe pensioenstelsel
- Verantwoord beleggen
- Strategisch beleggingsbeleid
- Communicatie

2. Uitgebrachte adviezen

Het VO heeft in 2023 de volgende adviezen uitgebracht:

Advies		Datum advies	Strekking advies	Datum aanvraag
Bindend advies, benoeming Evalinde Eelens als lid van de Raad van Toezicht	*1*	15 mei 2023	Positief	4 januari 2023
Advies i.v.m. collectieve waardeoverdracht prepensioenregeling	*2*	11 januari 2024	Positief	29 november 2023

1

Aangezien er per 1 juli 2023 een positie zou vrijkomen in de RvT, werd het proces opgestart om een vervanger aan te stellen, wat een bindend advies van het VO betreft. In eerste instantie, heeft het VO een advies gegeven op het functieprofiel en nadat deze geformaliseerd werd, is er een sollicitatiecommissie ingesteld, met twee vertegenwoordigers vanuit het VO gecomplementeerd met een vertegenwoordiger vanuit zowel de RvT en het bestuursbureau. Er zijn gesprekken geweest met meerdere kandidaten en met ondersteuning van een competentiematrix, heeft het VO besloten een bindend voordracht te doen voor Evalinde Eelens.

2

Het VO was door het bestuur via een formele adviesaanvraag verzocht advies uit te brengen op de voorgenomen interne collectieve waardeoverdracht van de prepensioenregeling. ABN AMRO Pension Services (AAPS) stopt met haar dienstverlening aan Pensioenfonds Robeco. Het bestuur heeft onderzoek gedaan in de markt naar alternatieven voor de uitvoering van de prepensioenregeling. Er zijn geen partijen die deze dienstverlening kunnen of willen overnemen. Ook de toekomstige administrateur van het pensioenfonds (Appel Pensioenuitvoering BV) voert geen prepensioenregelingen uit. Het bestuur ziet daarom als enig alternatief om de prepensioenregelingen via een interne collectieve waardeoverdracht (ICWO) over te dragen naar de bruto DC-regeling (die in de toekomst door Appel uitgevoerd zal worden). Anneriet van Rijn - Kruijsen namens de werkgever in het VO, heeft aan stepping-down gedaan, aangezien ze binnen haar reguliere functie ook inhoudelijk betrokken is bij dit dossier.

Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht (RvT) legt verantwoording af aan het VO. Het VO heeft minimaal twee keer per jaar overleg met de RvT en daarnaast heeft het VO toegang tot de notulen van de RvT en het uitgebreide verslag Raad van de Toezicht 2023. Gedurende het jaar hebben de voorzitters van de RvT en het VO intensiever contact gehad over de aanstaande overgang van het pensioenfonds naar het nieuwe pensioenstelsel.

In 2023 heeft het VO een selectieprocedure opgestart, ter vervanging Reiniera van der Feltz in de RvT, aangezien per 1 juli 2023 haar termijn zou aflopen. Evalinde Eelens is na een bindende voordracht door het VO, benoemd door het bestuur.

Er is duidelijk een complementariteit in aandachtsgebieden tussen het VO en de RvT. De RvT heeft onder andere de focus op een beheerste transitie naar het nieuwe pensioenstelsel met diverse aandachtsgebieden (o.a., adequate regievoering, borgen datakwaliteit, invulling keuzebegeleiding) en aandacht voor IT risicobeheersing.

De leden van de RvT hebben daarnaast ook functies bij andere pensioenfondsen, en zijn daardoor ook erg nuttig omdat ze hun praktische ervaringen kunnen delen.

Het VO is positief over het functioneren van de Raad van Toezicht; professioneel, deskundig, met een constructieve kritische houding richting het bestuur.

3. Oordeel en de bevindingen over het beleid 2023

Wederom dit jaar, is het VO positief over het functioneren van het bestuur. 2023 is een uitdagend jaar geweest voor het bestuur.

Naast de reguliere verantwoordelijkheden, kwam het nieuws dat ABN Amro Pension Services (AAPS) haar dienstverlening gaat beëindigen, waardoor het bestuur genoodzaakt werd op de korte termijn een alternatief te vinden voor de diverse pensioenregelingen die AAPS ondersteunde. Daarnaast vergen de voorbereidingen voor het nieuwe pensioenakkoord veel voorbereiding, analyse en afstemming met diverse stakeholders.

De aanpak van het bestuur wordt door het VO gezien als transparant, waar de insteek van het bestuur is het VO vroegtijdig te informeren over ontwikkelingen en continu open te staan voor hoor- en wederhoor.

Hieronder een aantal zaken die er in 2023 uitsprongen:

Nieuwe pensioenuitvoerder en nieuw pensioenstelsel

Dit kwam onder andere naar voren bij de veranderingen volgend uit de aanstaande beëindiging dienstverlening AAPS en de voorbereidingen voor het nieuwe pensioenstelsel. Die is gevonden in Appel Pensioenuitvoering BV (Appel) die medio 2024 de deelnemersadministratie van de bruto UOP-regeling gaat uitvoeren

Duidelijk is dat het bestuur wil meewerken aan een situatie waarbij de relevante context voldoende duidelijk is voor de betrokkenen, met het streven om het latere besluitvormingsproces zo effectief mogelijk te laten zijn.

Het bestuur bereidt zich voor op een overgang naar het nieuwe stelsel, met als beoogde ingangsdatum 1 januari 2026.

De Wet toekomst pensioenen (Wtp) - het nieuwe pensioenstelsel - is een veelomvattend, impactvol dossier voor het Bestuur. Het bestuur heeft onder andere kennisdeelsessies georganiseerd, geleid door externe consultants. Daarnaast is er een constructieve overlegstructuur met de werkgever en de ondernemingsraad. De overgang naar het nieuwe pensioenstelsel zal de komende periode veel tijd en energie van het bestuur zal vergen, om dit op een gecontroleerde wijze te doen. Van belang is onder andere het borgen van een adequate belangenafweging van de impact van keuzes op de diverse deelnemersgroepen binnen het pensioenfonds en daarnaast de deelnemers gedurende het traject via toegespitste communicatie geïnformeerd te houden.

Uiteindelijk zullen straks diverse zaken VO advies-plichtig zijn, onder andere de overgang van de pensioenaanspraken in de bestaande pensioenregeling naar de nieuwe regeling (invaren).

Het VO, de RvT en het bestuur (incl. projectcoördinator nieuwe pensioenstelsel) hebben gedurende het jaar, frequent afstemming over het nieuwe pensioenstelsel.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het pensioenfonds heeft voor de achterban op haar vernieuwde website, op een toegankelijke wijze een pagina gewijd aan Maatschappelijk verantwoord beleggen. Hier wordt onder andere ingegaan op de ambitie, de wijze van implementatie, rapportages en hoe om wordt gegaan met het Europese toezichtkader SFDR (*).

(*) De Verordening met betrekking tot informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector is sinds 2021 van toepassing. Deze Verordening is beter bekend als de Sustainable Finance Disclosure Regulation.

In 2023 heeft het pensioenfonds zich, conform een eerder uitgesproken ambitie, zich her-geclassificeerd van artikel 6 naar artikel 8, met de daar bijbehorende rapportageverplichtingen.

In het beleid, wordt ook uitgesproken, de ambitie te hebben om te handelen in lijn met de net zero ambitie van Robeco (de sponsor). Een belangrijke onderdeel hiervan is het de-carboniseren van de CDC return portefeuille, waarbij gestreefd wordt naar een reductie van 30% per 2025 en 50% per 2030, ten opzichte van 2019.

Concept Jaarverslag 2023 - Stichting Pensioenfonds Robeco

Cijfers

- Volledige indexatie van de inflatie van 10% toegekend op 1 februari 2023.
- In 2023 is de dekkingsgraad op marktwaarde gedaald van 158,0% naar 150,9%. Begin 2023 daalde de dekkingsgraad door de toegekende indexatie.
- In 2023 haalde de CDC-portefeuille een totaal rendement 9,71% (benchmark 11,3%).

- Voor de actieven werd het opbouwpercentage voor 2023 vastgesteld op 1,621% en voor 2024 op het fiscaal maximale opbouwpercentage van 1,738%. Richting de actieven is actief gecommuniceerd om uit te leggen dat de jaarlijkse pensioenopbouw niet altijd het hetzelfde hoeft te zijn, want deze is afhankelijk van de hoogte van de premie en de rente aan het begin van een kalenderjaar. Het pensioenfonds heeft op verzoek van de sociale partners een premiehedge uitgevoerd, met het oog op het opbouwpercentage minder afhankelijk te maken van rentebewegingen.
- De vermogensbeheerkosten van het pensioenfonds bedragen 0,39% van het gemiddeld belegd vermogen. Deze kosten zijn de afgelopen jaren vrij constant.
- De totale pensioenuitvoeringskosten (zonder Wtp kosten) per normdeelnemer zijn 0,13% (2022: 0,11%) t.o.v. het gemiddeld belegd vermogen. De uitvoeringskosten per normdeelnemer zijn € 845 per jaar (2022: € 783). Het blijft van belang dit naar de toekomst toe te blijven monitoren, zeker voor een kleinere pensioenregeling.

Klachten

- In totaal vijftien klachten ontvangen via Achmea Pensioenservices, AAPS en van pensioengerechtigden. Per klacht wordt inzichtelijk gemaakt, hoe deze opgevolgd zijn.

Communicatie

Vertegenwoordigers van het VO hebben gedurende het jaar regelmatig overleg gevoerd met de communicatiecommissie vanuit het bestuur over de communicatie met als vertrekpunt het Communicatie Jaarplan. In 2023 is er vanuit het pensioenfonds omtrent diverse onderwerpen gecommuniceerd met richting deelnemers.

De website van het pensioenfonds is vernieuwd, er is ook dit jaar weer een verkort jaarverslag opgesteld dat makkelijker leesbaar is voor deelnemers. Een ander belangrijk onderwerp was de communicatie rondom het risicopreferentie-onderzoek onder deelnemers dat is gehouden dit jaar. Dat heeft bijgedragen aan een hoge respons, hetgeen van belang is omdat de resultaten belangrijke informatie opleveren voor de invoering van het nieuwe pensioenstelsel (Wtp). Qua communicatie zijn de eerste voorbereidende stappen gezet om deelnemers (actieven, slapers en pensioengerechtigden) te informeren over toekomstige wijzigingen vanwege Wtp. Het VO zal de komende tijd actief de stappen volgen welke moeten worden gezet door het pensioenfonds in het kader van het (verplichte) Communicatieplan, als onderdeel van het Implementatieplan, dat gaat over de communicatie naar deelnemers over de invoering van het nieuwe pensioenstelsel (Wtp).

4. Aanbeveling aan het bestuur

- Het nieuwe pensioenstelsel blijft ook in 2024 een belangrijk dossier. Hier is het van belang, transparant te blijven over de tijdslijnen en gedurende het proces het VO wederom (zoals ook in 2023) actief mee te nemen, zeker voor de (verzwaard) advies-plichtige onderwerpen.
- Voor het bestuur is in haar reguliere functioneren een afgewogen belangenafweging bij haar keuzes al verankerd, maar zeker met een dossier als invaren naar het nieuwe pensioenstelsel, is het cruciaal om dit op een gestructureerde wijze te beargumenteren en te documenteren.
- Een goede, begrijpelijke en tijdige communicatie naar alle deelnemers over de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel en de bijbehorende wijzigingen is van essentieel belang.

Aandachtsgebieden 2024

Het VO heeft de volgende aandachtsgebieden vastgesteld voor 2024:

1. Verantwoord beleggen
2. Strategisch beleggingsbeleid
3. Communicatie

Deze onderwerpen zullen door een afvaardiging van het Verantwoordingsorgaan met de dossierhouders in het bestuur inhoudelijk worden besproken en per onderwerp zal het VO aangeven waar zij, uiteraard binnen haar rol, specifiek aandacht voor heeft. Het voltallige VO zal in 2024 veel aandacht moeten geven aan het nieuwe pensioenstelsel, en op een constructieve en effectieve wijze haar rol te kunnen pakken.

Het Verantwoordingsorgaan,
mei 2024

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur dankt het VO voor de professionele wijze waarop invulling wordt gegeven aan haar taken. Het bestuur beseft dat er veel gevraagd wordt aan het VO op het gebied van collectieve waardeoverdrachten, de overgang naar een nieuwe uitvoerder en het nieuwe pensioenstelsel. Ook in 2024 zal het bestuur de tijdslijnen zo goed mogelijk bewaken, zodat het VO voldoende tijd krijgt voor een zorgvuldige behandeling. De aanbevelingen van het VO neemt het bestuur ter harte. Met name de communicatie over de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel zal intensief contact tussen het VO en het bestuur vergen.

JAARREKENING

1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x € 1.000)

	2023	2022
ACTIVA		
Beleggingen voor risico pensioenfonds (1)	821.105	741.642
Beleggingen voor risico deelnemers (2)	76.009	68.038
Vorderingen en overlopende activa (3)	795	492
Overige activa (4)	4.080	4.822
	<u>901.989</u>	<u>814.994</u>
PASSIVA		
Stichtingskapitaal en reserves (5)		
Algemene reserve	301.916	297.402
Reserve "Premiedepot"	1.928	245
	<u>303.844</u>	<u>297.647</u>
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds (6)	516.574	444.318
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (7)	76.009	68.038
Overige schulden en overlopende passiva (8)		
Derivaten	963	477
Overige schulden en overlopende passiva	4.599	4.514
	<u>5.562</u>	<u>4.991</u>
	<u>901.989</u>	<u>814.994</u>

(*) De nummering verwijst naar de toelichting

2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2023	2022
BATEN			
Premiebijdragen van werkgever en werknemers	(9)	14.216	19.761
Premiebijdragen voor risico deelnemers	(10)	1.851	1.514
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfondsen	(11)	74.617	-185.575
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(12)	8.036	-8.939
Overige baten	(13)	7	2
		98.727	-173.237
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(14)	11.013	9.686
Uitvoeringskosten	(15)	1.231	1.047
Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen	(16)		
Pensioenopbouw		10.490	19.290
Toeslagen		44.299	13.235
Rentetoevoeging		15.923	-3.333
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-11.004	-9.685
Toevoegingen voor uitvoeringskosten		-39	246
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		3.266	2.591
Wijziging marktrente		11.625	-243.281
Wijziging actuariële uitgangspunten		-1.429	3.920
Overige wijzigingen		-875	-3.222
		72.256	-220.239
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(17)	7.971	-8.738
Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfondsen	(18)	-3.289	-2.463
Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers	(19)	1.916	1.313
Herverzekeringen	(20)	1.432	515
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		92.530	-218.879
Saldo van baten en lasten		6.197	45.642

	2023	2022
Bestemming van het saldo van baten en lasten		
Mutatie reserve "premiedepot"	1.683	-1.411
Mutatie algemene reserve	4.514	47.053
	<u>6.197</u>	<u>45.642</u>

3 KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode. (x € 1.000)

	2023	2022
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen risico pensioenfonds	14.035	19.132
Ontvangen premiebijdragen voor risico deelnemers	1.851	1.514
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	3.393	2.710
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico deelnemers	216	469
Betaalde pensioenuitkeringen	-10.907	-9.653
Betaalde/ontvangen herverzekeringen	-1.432	-516
Betaalde waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	-158	-301
Betaalde waardeoverdrachten voor risico deelnemers	-2.072	-1.904
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.121	-965
Overige baten en lasten	7	2
	3.812	10.488
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	222.480	153.508
Betaald inzake aankopen beleggingen	-229.123	-191.889
Directe beleggingsopbrengsten	9.764	9.404
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	-5.579	18.536
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.096	-1.668
	-4.554	-12.109
Mutatie liquide middelen	-742	-1.621

Samenstelling geldmiddelen

		2023	2022
Liquide middelen per 1 januari	(4)	4.822	6.443
Mutatie liquide middelen		-742	-1.621
Liquide middelen per 31 december	(4)	<u>4.080</u>	<u>4.822</u>

4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds Robeco, statutair gevestigd te Rotterdam - Weena 850 (KVK-nummer 41126139), is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van Robeco Nederland B.V. en OCE Nederland B.V.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Het bestuur heeft op 26 juni 2024 de jaarrekening opgemaakt.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Vergelijking met voorgaand verslagjaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van de toegepaste stelsel- en schattingswijzigingen zoals opgenomen in de desbetreffende paragrafen.

Marktrente versus Ultimate Forward Rate (UFR)

September 2012 heeft DNB de rentetermijnstructuur aangepast, door de introductie van de Ultimate Forward Rate (UFR). Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen (vanaf 50 jaar) een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Robeco heeft in 2012 besloten de UFR methodiek niet over te nemen en de jaarrekening op te stellen en de dekkingsgraad te blijven berekenen op basis van de marktrente.

Het bestuur is van mening dat met de UFR pensioenverplichtingen niet op werkelijke waarde wordt gewaardeerd.

- Het is onwenselijk om rendement dat nog niet gerealiseerd is door het pensioenfonds, wel al "in te boeken" bij de berekeningen van de verplichtingen.
- De waarde in het economisch verkeer (marktwaarde) is van toepassing bij het overdragen van pensioenverplichtingen naar een andere pensioenuitvoerder.

De rentetermijnstructuur is bepaald door de swap bid koersen om te zetten naar DNB zero.

Door het toepassen van de marktrente in plaats van de UFR is het saldo van baten en lasten € 2.135 positiever in 2023 (2022: € 24.259 hoger resultaat).

De maandelijkse dekkingsgraadrapportage aan DNB is op basis van de UFR.

Schattingswijziging grondslagen

Vanaf boekjaar 2022 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2022 zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). De algemene sterftেকansen die volgen uit de Prognosetafel AG2022 (2022: AG2022) worden voor het pensioenfonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte.

Voor deze correctiefactoren wordt sinds ultimo 2023 gebruik gemaakt van Mercer ervaringssterfte ES2023 Hoog (Ultimo 2022: Mercer ES2019).

De nieuwe correctiefactoren hebben geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichting van € 1,429 miljoen. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als "Wijzigingen actuariële uitgangspunten" in het verslagjaar verantwoord.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders aangegeven.

Beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op marktwaarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd op de geamortiseerde kostprijs, tenzij anders is vermeld.

Voor zover noodzakelijk, wordt op activa een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Opname in de balans en staat van baten en lasten

Een actief is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een verplichting is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een actief of verplichting is niet (meer) in de balans opgenomen:

- Als door een transactie (nagenoeg) alle toekomstige economische voordelen en (nagenoeg) alle risico's van een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen.
- Vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Hierdoor kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties", die zowel een actief als een passief kan zijn.

Baten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermeerdering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Lasten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermindering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een actief en een verplichting zijn gesaldeerd (netto) opgenomen, als er sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen én de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De hiermee samenhangende rentebaten en rentelasten zijn eveneens gesaldeerd opgenomen.

Reële waarde

Activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde, tenzij anders is aangegeven.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening volgens Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt, die van invloed zijn op de grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa, verplichtingen, baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren, die -gegeven de omstandigheden- als redelijk zijn beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen, die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen zijn opgenomen:

- in het verslagjaar waarin de schatting is herzien, als de herziening alleen voor dat verslagjaar gevolgen heeft, of
- in het verslagjaar van herziening en toekomstige verslagjaren, als de herziening gevolgen heeft voor zowel het verslagjaar als toekomstige verslagjaren.

Securities lending

De beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds belegt nemen deel aan een securities lending programma, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities lending contract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor beleggingen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d., zijn als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar de rapporteringsvaluta euro tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

	31-12-2023	31-12-2022
US dollar	1,105	1,067
Britse pond	0,867	0,887
Japanse yen	155,734	140,818
Australische dollar	1,619	1,574
Canadese dollar	1,457	1,446
Zwitserse frank	0,930	0,987

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen.

Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Aandelen

- Beursgenoteerde aandelen en beursgenoteerde (participaties in) aandelen(fondsen) zijn gewaardeerd tegen de beurswaarde per balansdatum.
- Niet-beursgenoteerde (participaties in) aandelen(fondsen) zijn gewaardeerd op basis van de intrinsieke waarde.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden zijn gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum, inclusief opgelopen rente:

- Voor beursgenoteerde vastrentende waarden en beursgenoteerde (participaties in) vastrentende waarden(fondsen) is dit de beurswaarde per balansdatum.
- Voor niet-beursgenoteerde (participaties in) vastrentende waarden(fondsen) is dit de intrinsieke waarde.

Derivaten

Derivaten zijn gewaardeerd tegen genoteerde marktprijzen of door middel van waarderingsmodellen en -technieken.

Derivaten met een negatieve waarde zijn in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva opgenomen.

Overige beleggingen

Onder overige beleggingen worden opgenomen die beleggingen die niet als een van de hiervoor opgesomde beleggingen geclassificeerd kunnen worden. Tevens worden onder overige beleggingen opgenomen nog af te wikkelen beleggingstransacties en liquide middelen die beheerd worden door de vermogensbeheerder.

De af te handelen transacties worden gewaardeerd tegen marktwaarde, de liquide middelen tegen nominale waarde.

Overige mutaties

Mutaties van liquide middelen onder beheer bij de vermogensbeheerder zijn op nominale waarde opgenomen.

Beleggingen voor risico deelnemers

Beleggingen voor rekening en risico deelnemers zijn middelen die aangehouden worden op rekeningen ten behoeve van deelnemers die zelf het beleggingsrisico dragen in het kader van de beschikbare premiereregeling.

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen die voor rekening van het pensioenfonds worden aangehouden.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa zijn liquide middelen opgenomen, voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden zijn. Liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties zijn opgenomen onder beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemene reserve

De algemene reserve houdt rekening met de financiële positie en de aard en omvang van de risico's die het pensioenfonds loopt. De algemene reserve is bedoeld voor het opvangen van de verzekeringstechnische risico's en beleggingsrisico's. Het jaarresultaat zal, na de mutatie van de reserve 'premi depot', toegevoegd of onttrokken worden aan de algemene reserve.

Reserve 'premi depot'

Vanaf 2014 is er sprake van een reserve 'premi depot'. Dit is een bekleemde reserve die niet meegenomen wordt in de berekening van de dekkingsgraad. De reserve 'premi depot' is een bestemmingsreserve en biedt bescherming tegen het risico op onvolledige opbouw voor actieve deelnemers.

Sinds 1 januari 2014 is er sprake van een vaste pensioenpremie. Wanneer de jaarpremie lager is dan de kostendekkende premie (in 2022 exclusief vereist eigen vermogen), en daarbij ontoereikend kan zijn om voor de actieve deelnemers de volledige opbouw te financieren, wordt er premie onttrokken aan de reserve 'premi depot'. Wanneer in een jaar de ontvangen premie hoger is dan de kostendekkende premie dan wordt het meerdere aan de reserve 'premi depot' gedoteerd.

De werkgever heeft in 2014 bij de start van het premi depot een eenmalige storting gedaan. Er geldt geen minimum of maximum voor deze reserve.

Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op marktwaarde. De voorziening pensioenverplichtingen is gelijk aan de contante waarde van de per balansdatum gefinancierde pensioenaanspraken, volgens de opgebouwde rechtenmethode. Dit wil zeggen dat de gefinancierde aanspraken overeenkomen met de per balansdatum onvoorwaardelijke verplichtingen. De contante waarde is berekend op basis van navolgende actuariële grondslagen:

- Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen.
- Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.
- Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

In 2023 hadden volgens het fondsbeleid de partnerfrequentie, de opslag op de voorziening voor latent wezenpensioen en de opslag ouderdomspensioen geëvalueerd moeten worden. Deze periodieke herziening is 1 jaar uitgesteld.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Rekenrente

De gehanteerde rentemijnstructuur is de marktrente waarbij geen rekening is gehouden met de UFR. De rentetermijnstructuur is bepaald door de swap bid koersen om te zetten naar DNB zero.

Overlevingsgrondslagen

Volgens de Prognosetafel AG2022 startkolom 2024 met leeftijd- en geslachtsafhankelijke correctiefactoren conform Mercer ervaringssterfte ES2023 Hoog (2022: AG2022 met startkolom 2023 + Mercer-model 2019 Hoog).

Partnerschap

Voor alle niet-pensioengerechtigden wordt het onbepaald partnersysteem gehanteerd, met gehuwdheidsfrequentie conform de AG8085 (waarnemingsperiode 1980-1985).

Voor pensioengerechtigden wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem (feitelijke burgerlijke stand).

Leeftijdverschil man-vrouw

De partner van de mannelijke deelnemer wordt 3 jaar jonger verondersteld.

De partner van de vrouwelijke deelnemer wordt 3 jaar ouder verondersteld.

Leeftijdsbepaling

De leeftijdsbepaling geschiedt op basis van de eerste dag van de geboortemaand en in gehele maanden nauwkeurig.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Opslag voor excassokosten: 3,0% van de voorziening. Deze opslag is gebaseerd op een door het bestuur veronderstelde benodigde periode tussen de 2 en 5 jaar om de verplichtingen over te dragen naar een ander pensioenuitvoerder, gevolgd door liquidatie van het pensioenfonds, in het geval dat geen premiebedragen meer worden ontvangen.

Wezenpensioen

Aangenomen wordt dat het wezenpensioen moet worden uitgekeerd tot de 27-jarige leeftijd en voor ingegaan wezenpensioen wordt geen sterfte verondersteld.

Voor niet-ingegaan wezenpensioen wordt een opslag van 2,0% op de technische voorziening voor uitgesteld nabestaandenpensioen voor deelnemers en gewezen deelnemers gehanteerd.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten (schadereserve)

Het pensioenfonds houdt een voorziening voor arbeidsongeschikten aan waarbij geen rekening wordt gehouden met revalidatie.

IBNR

In 2009 is een IBNR (incurred but not reported) voorziening gevormd ten behoeve van arbeidsongeschiktheidsrisico's. Deze voorziening heeft betrekking op het arbeidsongeschiktheidspensioen en niet op de premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Het arbeidsongeschiktheidspensioen wordt per 1 januari 2024 rechtstreeks bij een verzekeraar verzekerd door de werkgever. Het inlooperisico, voor deelnemers die in 2022 of 2023 ziek zijn geworden, is door het pensioenfonds ingekocht bij deze nieuwe verzekeraar. Hierdoor kan de IBNR eind 2023 op € 0 gesteld worden.

Opslag vanwege de uitkeringsduur van het ouderdomspensioen

Opslag voor levenslange ouderdomspensioen is 0,4% van de voorziening ouderdomspensioen.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De waardering van de voorziening voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Daarna tegen de geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten).

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Baten en lasten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn sterk gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten zijn opgenomen in het resultaat.

Premiebijdragen van werkgever en werknemers

Onder premiebijdragen van werkgever en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Premiebijdragen voor risico deelnemers

Dit zijn bijdragen van werkgever en deelnemers in het kader van de beschikbare premieregeling.

Beleggingsresultaten

Directe beleggingsopbrengsten

Directe beleggingsopbrengsten zijn rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten, e.d. Dividend is verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Indirecte beleggingsopbrengsten zijn gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten:

- Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen.
- Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen.
- Verkoopkosten zijn verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Overige baten

Overige baten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen zijn de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Uitvoeringskosten

Pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie voorzieningen pensioenverplichtingen voor risico van deelnemers is bepaald door de mutatie in de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds en risico deelnemers

Dit is het saldo van overgenomen en overgedragen pensioenaanspraken.

Herverzekeringen

De risico's, voortvloeiend uit overlijdens- en arbeidsongeschiktheidstoezeggingen, zijn herverzekerd bij elipsLife. De herverzekering van het arbeidsongeschiktheidskapitaal betreft het excedent arbeidsongeschiktheidspensioen. Het pensioenfonds heeft het risico voor toekomstige pensioenopbouw bij arbeidsongeschikte deelnemers verzekerd bij elipsLife en belast deze premie grotendeels door aan de werkgever.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode:

- Alle ontvangsten en uitgaven zijn hierbij als zodanig gepresenteerd.
- Er is onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

Pensioenfonds Robeco belegt in beleggingsfondsen. Met het oog op transparantie is de toelichting op beleggingen gebaseerd op de beleggingen in de portefeuilles van deze beleggingsfondsen. Toelichtingen in de paragraaf "Risicobeheer en derivaten" kunnen afwijken van de balansposten ("look through").

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2023	313.801	351.888	11.902	63.574	741.165
Aankopen	102.807	113.203	10.043	21	226.074
Verkopen	-116.840	-30.459	-20.877	-52.232	-220.408
Overige mutaties	2.087	-1.735	-	5.227	5.579
Waardemutaties	33.145	28.221	3.581	2.785	67.732
Stand per 31 december 2023	<u>335.000</u>	<u>461.118</u>	<u>4.649</u>	<u>19.375</u>	<u>820.142</u>
Bij: Derivaten met een negatieve waarde					963
					<u>821.105</u>

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2022	423.252	425.946	-3.839	69.282	914.641
Aankopen	7.538	119.105	51.056	11.570	189.269
Verkopen	-78.815	-56.945	-15.094	-872	-151.726
Overige mutaties	-1.206	-1.644	-	-15.686	-18.536
Waardemutaties	-36.968	-134.574	-20.221	-720	-192.483
Stand per 31 december 2022	<u>313.801</u>	<u>351.888</u>	<u>11.902</u>	<u>63.574</u>	<u>741.165</u>
Bij: Derivaten met een negatieve waarde					477
					<u>741.642</u>

Derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva.

De overige mutaties hebben betrekking op mutaties liquide middelen onder beheer bij de vermogensbeheerder, de mutaties in de lopende intrest en de mutatie van de beleggingsdebiteuren en beleggingscrediteuren.

PREMIEDEPOT

De beleggingen risico pensioenfonds bevatten ultimo 2023 € 1.928 (2022: € 245) aan beleggingen in het kader van het premiedepot. Dit bedrag is in 2023 als volgt ontstaan:

	Beleggingen voor premiedepot
Stand per 31 december 2021 / 1 januari 2022	1.656
Premietekort 2022	-861
Indirect beleggingsresultaat 2022	-550
Direct beleggingsresultaat 2022	-
Directe beleggingskosten 2022	-
Stand per 31 december 2022 / 1 januari 2023	245
Premietekort 2023	-236
Indirect beleggingsresultaat 2023	1.919
Direct beleggingsresultaat 2023	-
Directe beleggingskosten 2023	-
Stand per 31 december 2023	1.928

Het indirect beleggingsresultaat is inclusief het resultaat op de premiehedge.

Het premiedepot heeft een duidelijk ander (verplichtingen)profiel dan de pensioenverplichtingen van het pensioenfonds. Het gevoerde beleggingsbeleid voor het premiedepot wijkt daarom ook af van het algemeen gevoerde beleggingsbeleid. Het premiedepot is begin 2023 belegd geweest in Geldmarkt-fondsen.

Het verloopoverzicht beleggingen voor risico pensioenfonds kan als volgt uitgesplitst worden:

	Beleggingen voor premiedepot	Beleggingen voor risico pensioenfonds	Totale beleggingen
Stand per 1 januari 2023	245	740.920	741.165
Aankopen	-	226.074	226.074
Verkopen	-838	-219.570	-220.408
Overige mutaties	-1.326	6.905	5.579
Waardemutaties	1.919	65.813	67.732
Stand per 31 december 2023	-	820.142	820.142
Vordering / schuld	1.928	-1.928	-
Totaal beleggingen	1.928	818.214	820.142
Stand per 1 januari 2022	1.656	912.985	914.641
Aankopen	445	188.824	189.269
Verkopen	-872	-150.854	-151.726
Overige mutaties	159	-18.695	-18.536
Waardemutaties	-550	-191.933	-192.483
Stand per 31 december 2022	838	740.327	741.165
Schuld / vordering	-593	593	-
Totaal beleggingen	245	740.920	741.165

De schuld op 31 december 2022 van € 593 van de beleggingspool voor het premiedepot aan de beleggingen voor risico pensioenfondsen is in 2023 vereffend.

In de loop van 2024 zal er vanuit de beleggingen risico pensioenfondsen € 1.928 onttrokken worden en toegewezen aan de beleggingen voor risico premiedepot. Hiermee is de vordering/schuld verhouding, die op 31 december 2023 ontstaan is, vereffend.

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Bij het bepalen van de reële waarde van beursgenoteerde beleggingen en beursgenoteerde (participaties in) beleggingsfondsen maakt het pensioenfonds gebruik van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

- De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrent. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- Intrinsieke waarde: de marktwaarde ontleent aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers. Deze rapportages worden door een onafhankelijke accountant gecontroleerd. Wanneer de periode van deze rapportages niet synchroon loopt met het boekjaar van het pensioenfonds, wordt er jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt.

Waarderingsystematiek op basis van Richtlijn 290

	Genoteerde marktprijzen	Contante waarde berekening	Intrinsieke waarde	Verloopoverzicht totaal
Per 31 december 2023				
Aandelen	334.195	-	805	335.000
Vastrentende waarden	461.118	-	-	461.118
Derivaten	-	4.649	-	4.649
Overige beleggingen	19.375	-	-	19.375
Totaal	814.688	4.649	805	820.142

	Genoteerde marktprijzen	Contante waarde berekening	Intrinsieke waarde	Verloopoverzicht totaal
Per 31 december 2022				
Aandelen	312.716	-	1.085	313.801
Vastrentende waarden	351.888	-	-	351.888
Derivaten	-	11.902	-	11.902
Overige beleggingen	20.837	-	42.737	63.574
Totaal	685.441	11.902	43.822	741.165

Aandelen

De aandelen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Specificatie naar soort:				
Stafford Global Private Equity III	805	0,2	1.085	0,4
Robeco QI Inst. Global Devel. Enhanced Index	133.847	40,0	181.521	57,9
Robeco QI Inst. Conservative Equity Fonds	65.183	19,5	92.008	29,2
Robeco Sustainable Global Stars Equities fund	98.188	29,3	-	-
Robeco Emerging Markets Conservative Equity	13.043	3,9	22.480	7,2
Robeco QI Inst. Emerg.Markets Enhanced Index	23.934	7,1	16.707	5,3
	<u>335.000</u>	<u>100,0</u>	<u>313.801</u>	<u>100,0</u>

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Specificatie naar soort:				
Robeco Customized LDI Fund II	183.617	39,8	146.642	41,6
Robeco Euro Credit Bonds	63.383	13,8	54.150	15,4
Aberdeen Standard Euro Corporate Bond SRI Fund	63.784	13,8	54.080	15,4
Robeco Global High Yield Fonds	55.089	12,0	29.390	8,4
PIMCO Emerging Debt Fonds	55.069	11,9	29.086	8,3
Aberdeen Standard - Euro Corporate Bond	-	-	59	-
ASR Hypothekenfonds	40.176	8,7	38.481	10,9
	<u>461.118</u>	<u>100,0</u>	<u>351.888</u>	<u>100,0</u>

Het bestuur heeft beleidsregels opgesteld ten aanzien van securities lending, die worden toegepast bij de selectie en monitoring van beleggingsfondsen (aandelen en vastrentende waarden). Het beleid omschrijft de vereisten waaraan securities lending moet voldoen, zoals de omvang, spreiding, liquiditeit en kwaliteit van het ontvangen onderpand, de kredietwaardigheid van de tegenpartij, het risicomanagement en de maximale vergoeding die de partij ontvangt voor het uitvoeren van het securities lending programma. Eind 2023 voldeden alle in de portefeuille opgenomen beleggingsfondsen aan het vastgestelde beleid.

Derivaten

	31-12-2023	31-12-2022
Specificatie naar soort:		
Valutaderivaten	<u>4.649</u>	<u>11.902</u>

Negatieve derivatenposities worden opgenomen onder de kortlopende schulden.

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt tevens gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt, dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de volgende financiële instrumenten:

- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.

Binnen de institutionele beleggingsfondsen wordt er ook gebruik gemaakt van:

- Renteswaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.
- Credit Default Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij één van beide contractpartijen de verplichting aangaat tot het vergoeden van het verlies op een (mandje van) obligatie(s) indien (één van de) emittent (en) van de obligatie(s) het geleende geld niet kan terugbetalen ('default'). De andere contractpartij betaalt gedurende de looptijd van het contract een vaste vergoeding.
- Futures: dit betreft gestandaardiseerde beursgenoteerde contracten waarvan de waarde kan worden afgeleid uit de prijs van een onderliggende waarde (bijvoorbeeld staatsobligaties of aandelen indices). Op de einddatum van het contract verplicht de (ver)koper zich om de onderliggende waarde te (ver)kopen tegen een vooraf vastgestelde prijs, of het prijsverschil direct af te rekenen.

De derivatenposities per 31 december 2023:

Valutaderivaten

Type contract	Activa	Passiva
AUD-EUR	9	-
CAD-EUR	18	-
CHF-EUR	-	7
GBP-EUR	12	-
JPY-EUR	36	-
USD-EUR	19	-
EUR-AUD	-	138
EUR-CAD	50	126
EUR-CHF	8	222
EUR-GBP	8	59
EUR-JPY	-	387
EUR-USD	5.452	24
	<u>5.612</u>	<u>963</u>

De derivatenposities per 31 december 2022:

Valutaderivaten

Type contract	Activa	Passiva
AUD-EUR	-	4
CAD-EUR	-	3
CHF-EUR	-	9
GBP-EUR	-	5
JPY-EUR	-	2
USD-EUR	31	-
EUR-AUD	144	-
EUR-CAD	533	-
EUR-CHF	87	15
EUR-GBP	255	-
EUR-JPY	1	406
EUR-USD	11.328	33
	<u>12.379</u>	<u>477</u>

Overige beleggingen

De overige beleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2023	31-12-2022
Specificatie naar soort:		
Liquide middelen vermogensbeheer	24.718	31.874
Dividendbelasting	654	643
Beleggingsdebiteuren/-crediteuren	-5.997	-11.680
Hedge funds: GMO - Systematic Global Macro	-	22.994
Hedge funds: Aberdeen Standard Inv - Globale Absolute Return Strategies Fund	-	19.743
	<u>19.375</u>	<u>63.574</u>

Beleggingsdebiteuren/-crediteuren bestaat uit het saldo tussen vorderingen en verplichtingen uit hoofde van cash collateral; te vorderen € 1.110 (2022: € 160) en verschuldigd € 7.107 (2022: € 11.840).

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	31-12-2023	31-12-2022
Beleggingen inzake Uitgebreid Ouderdompensioen	59.924	52.764
Beleggingen inzake Prepensioen	11.280	11.328
Beleggingen inzake Netto Pensioensparen	4.805	3.946
	<u>76.009</u>	<u>68.038</u>

Verloopoverzicht totaal

	2023	2022
Stand per 1 januari	68.038	76.776
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	3.049	2.620
Onttrekkingen	-2.072	-1.782
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	6.994	-9.576
Stand per 31 december	<u>76.009</u>	<u>68.038</u>

Het directe beleggingsresultaat is opgenomen onder premie en stortingen omdat dit meteen geïnvesteerd wordt. In het kasstroomoverzicht zijn deze directe beleggingsresultaten terug te vinden bij aankopen en bij directe beleggingsopbrengsten.

In de toelichting bij de staat van baten en lasten zijn de diverse componenten (premie, inkomende en uitgaande waardeoverdrachten en beleggingsresultaten) terug te vinden.

De beleggingen voor risico deelnemer zijn volgt gespecificeerd:

	31-12-2023	31-12-2022
Vastgoed beleggingen (indirect)	1.263	1.557
Aandelen	44.144	41.999
Vastrentende waarden	22.691	15.717
Commodities	488	498
Overige beleggingen	7.423	8.267
	<u>76.009</u>	<u>68.038</u>

De beleggingen voor risico deelnemers kunnen verdeeld worden in beleggingen inzake Uitgebreid Ouderdomspensioen (UOP), beleggingen inzake Prepensioen en beleggingen inzake Netto Pensioensparen.

Beleggingen inzake Uitgebreid Ouderdomspensioen (UOP)

	2023	2022
Stand per 1 januari	52.764	58.975
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	2.513	2.106
Onttrekkingen	-941	-657
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	5.588	-7.660
Stand per 31 december	<u>59.924</u>	<u>52.764</u>

Beleggingen inzake Prepensioen

	2023	2022
Stand per 1 januari	11.328	13.618
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	112	86
Onttrekkingen	-1.125	-1.114
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	965	-1.262
Stand per 31 december	<u>11.280</u>	<u>11.328</u>

Beleggingen inzake Netto Pensioensparen

	2023	2022
Stand per 1 januari	3.946	4.183
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	424	428
Onttrekkingen	-6	-11
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	441	-654
Stand per 31 december	<u>4.805</u>	<u>3.946</u>

3. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2023	31-12-2022
Te vorderen van sponsor	286	163
Te vorderen van vermogensbeheerder	462	321
Herverzekering	1	1
Overige vorderingen en overlopende activa	46	7
	<u>795</u>	<u>492</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4. Overige activa

	31-12-2023	31-12-2022
Liquide middelen	<u>4.080</u>	<u>4.822</u>

Onder de liquide middelen worden die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen opgenomen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn en niet het karakter van beleggingen hebben.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Algemene reserve	Reserve "Premiedepot"	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2023	297.402	245	297.647
Uit bestemming saldo van baten en lasten	4.514	1.683	6.197
Stand per 31 december 2023	<u>301.916</u>	<u>1.928</u>	<u>303.844</u>
	Algemene reserve	Reserve "Premiedepot"	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2022	250.349	1.656	252.005
Uit bestemming saldo van baten en lasten	47.053	-1.411	45.642
Stand per 31 december 2022	<u>297.402</u>	<u>245</u>	<u>297.647</u>

Het stichtingskapitaal bedraagt € 45.000 (in gehele euro's) = 0,045 en is daarom niet opgenomen in het bovenstaand overzicht.

De reserve 'premiedepot' is een bestemmingsreserve (beklemd reserve).

Het pensioenfonds beheert het premiedepot waarbij de volgende uitgangspunten overeengekomen zijn:

- Het premiedepot kan enkel worden gebruikt voor aanvulling van de opbouw van actieve deelnemers.
- Onttrekking uit het premiedepot vindt plaats wanneer de zuivere kostendekkende premie boven het voor opbouw beschikbare deel van de gefixeerde premie ligt.
- Ontvangen jaarpremie die hoger is dan de kostendekkende premie wordt toegevoegd aan het premiedepot. In de jaarpremie is een component van 2,75% (2022: 2%) van de pensioengrondslag opgenomen die het pensioenfonds ontvangt ter dekking van overige elementen zoals uitvoeringskosten en risicoverzekeringspremies. Met de werkgever is afgesproken dat een overschot of tekort op deze component niet verrekend wordt met het premiedepot. Een resultaat op deze component wordt ook niet verrekend met de werkgever omdat de financiering van de premie is gebaseerd op CDC.
- Het premiedepot wordt niet meegeteld bij de bepaling van de dekkingsgraad.

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	894.499	151,0	809.758	158,1
Af: technische voorzieningen	592.583	100,0	512.356	100,0
Eigen vermogen	301.916	51,0	297.402	58,1
Af: vereist eigen vermogen	102.900	17,4	121.395	23,7
Vrij vermogen	199.016	33,6	176.007	34,4
Minimaal vereist eigen vermogen	22.515	3,8	19.470	3,8
Actuele dekkinggraad		150,9		158,0
Beleidsdekkinggraad		152,5		146,2
Vereiste dekkinggraad		117,4		123,7

Het pensioenfonds hanteert 3,8% (2022: 3,8%) van de technische voorziening als minimaal vereist eigen vermogen. Het bovenstaand minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen zijn berekend volgens de bestuursuitgangspunten. Bij beiden is de technische voorziening het totaal van de technische voorzieningen risico pensioenfonds en risico deelnemers. En beiden zijn gebaseerd op de technische voorzieningen berekend met de marktrente en niet met de UFR.

Op basis van de beleidsdekkinggraad, volgens bestuursuitgangspunten, bevindt het pensioenfonds zich ultimo 2023 in een solvabele situatie. Volgens de DNB normen is er eind 2023 een toereikende solvabiliteit.

Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaardmodel.

Berekening dekkinggraad

De dekkinggraad is de verhouding tussen het totaal belegd vermogen (inclusief belegd vermogen risico deelnemers) en het saldo van de vorderingen en schulden ten opzichte van de totale technische voorziening (inclusief technische voorziening voor risico deelnemers).

Het verloop van de actuele dekkinggraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2023	2022
	%	%
Dekkinggraad per 1 januari	158,0	133,8
Premie	-0,8	0,1
Uitkeringen	1,3	1,2
Toeslagverlening	-12,6	-2,3
Verandering van de rentetermijnstructuur	-3,5	58,8
Rendement op beleggingen	8,4	-27,1
Wijziging grondslagen	0,4	-1,1
Overig en kruiseffecten	-0,3	-5,4
Dekkinggraad per 31 december	150,9	158,0

6. Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Verloop technische voorzieningen

	Voorziening pensioen- verplichtingen
Stand per 1 januari 2023	444.318
Mutatie technische voorzieningen	72.256
Stand per 31 december 2023	516.574
	Voorziening pensioen- verplichtingen
Stand per 1 januari 2022	664.557
Mutatie technische voorzieningen	-220.239
Stand per 31 december 2022	444.318

Bij het vaststellen van de technische voorzieningen is de marktrente gehanteerd waarbij geen rekening is gehouden met de UFR.

Mutatie technische voorzieningen

	2023	2022
Pensioenopbouw	10.490	19.290
Toeslagen	44.299	13.235
Rentetoevoeging	15.923	-3.333
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-11.004	-9.685
Toevoegingen voor uitvoeringskosten	-39	246
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	3.266	2.591
Wijziging marktrente	11.625	-243.281
Wijziging actuariële uitgangspunten	-1.429	3.920
Overige wijzigingen	-875	-3.222
	72.256	-220.239

Voor de toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting in de staat van baten en lasten.

De voorziening pensioenverplichtingen is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

	31-12-2023		31-12-2022	
	Aantal		Aantal	
Deelnemers	784	169.843	793	153.636
Gewezen deelnemers	1.896	220.410	1.823	186.197
Pensioengerechtigden	359	123.537	333	100.989
IBNR	-	-	-	1.168
Schadereserve	-	1.164	-	948
Opslag levenslang ouderdomspensioen	-	1.620	-	1.380
	<u>3.039</u>	<u>516.574</u>	<u>2.949</u>	<u>444.318</u>

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand. Dit betekent dat alle opgebouwde aanspraken zijn opgenomen in de technische voorzieningen.

Sinds 2017 wordt de IBNR (incurred but not reported) berekend als de som van de premie arbeidsongeschiktheids-pensioen van de laatste twee boekjaren. De premie arbeidsongeschiktheidspensioen is gelijk aan de bruto herverzekeringspremie voor het arbeidsongeschiktheidspensioen met een korting van 30%. Ultimo 2023 is de IBNR vastgesteld op € 0 (2022: € 1.168).

De schadereserve is gebaseerd op de contante waarde van de nog op te bouwen aanspraken van arbeidsongeschikte deelnemers.

De opslag levenslang ouderdomspensioen is 0,4% van de technische voorzieningen voor het ouderdomspensioen voor deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling is een middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. De deelnemer heeft de mogelijkheid om het pensioen eerder, of in overleg met de werkgever, later in te laten gaan.

De pensioengrondslag is gelijk aan 13 maal het vaste maandsalaris, vermeerderd met de vakantietoeslag tot een gemaximeerd bedrag en onder aftrek van een franchise. De franchise wordt jaarlijks vastgesteld.

Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen.

Deelname aan de regeling is verplicht voor alle werknemers van Robeco Nederland B.V. en OCE Nederland B.V. vanaf de leeftijd van 21 jaar.

Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin rechten van alle deelnemers (actieven, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden) worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een uitkeringsovereenkomst.

In 2023 was het pensioenreglement als volgt:

- De opbouw is 1,621% middelloon. De toeslagverlening van het middelloon is voorwaardelijk en afhankelijk van het vermogen van het pensioenfonds. De toeslagambitie is 90%.
De opbouw wordt verlaagd als de premiebijdrage en een onttrekking uit het premiedepot ontoereikend is voor de pensioenopbouw.
- Eigen bijdrage van 6% van de pensioengrondslag (2022: 6%) met een maximum van 25% van de premie.
- Het maximum salaris is € 87.302 (2023), boven dit maximum geldt een beschikbare premie die echter ook als loon kan worden uitbetaald.
- De beschikbare premie voor het excedent stuk is leeftijdsafhankelijk.
- Voor het salaris boven € 128.810 (2023) kan een leeftijdsafhankelijke premie netto gespaard worden.

Toeslagverlening

Het pensioenfonds heeft de ambitie de opgebouwde aanspraken te verhogen met de prijsindex.

Het bestuur verwacht dat, over een langere periode gemeten, gemiddeld 90% van deze ambitie kan worden gerealiseerd. Of de verhoging wordt verleend, is afhankelijk van de financiële situatie van het pensioenfonds per jaareinde. Indien uit de berekening van de dekkingsgraad blijkt dat de gewenste beleggingsbuffer aanwezig is, zal naar verwachting volledige toeslagverlening plaats vinden.

De beslissing over toeslagverlening wordt genomen in de januari vergadering. De aanpassing gaat in op 1 februari daaropvolgend.

Voor actieve deelnemers gaat vanaf 2015 de salarisaanpassing in per 1 april in plaats van per 1 januari.

Het bestuur heeft in de vergadering van januari 2023 besloten dat in 2023 een toeslag wordt toegekend aan alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden van 10,00%. Dit is zowel voor actieven als voor niet-actieven een 100% indexering.

Het bestuur heeft in de vergadering van januari 2024 besloten dat in 2024 een toeslag wordt toegekend aan alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden van 3,80%. Dit is zowel voor actieven als voor niet-actieven een 100% indexering.

Deze toeslag is geen onderdeel van de technische voorziening per 31 december 2023.

Inhaaltoeslagen

Het bestuur heeft nadere kaders voor inhaaltoeslagen vastgelegd, waarbij is besloten dat middelen specifiek kunnen worden aangewend om alle deelnemers te compenseren.

Het bestuur heeft in de vergadering van januari 2024 besloten om gemiddeld 2,00% inhaaltoeslag toe te kennen.

7. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2023	2022
Stand per 1 januari	68.038	76.776
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	3.049	2.620
Onttrekkingen	-2.072	-1.782
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	6.994	-9.576
Stand per 31 december	<u>76.009</u>	<u>68.038</u>

De voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers is te splitsen in een voorziening Uitgebreid Ouderdomspensioen, een voorziening Prepensioen en een voorziening Netto Pensioensparen.

Het pensioenfonds kent een vrijwillige aanvullende pensioenregeling. De deelnemer kan hierin sparen voor een aanvullend pensioen. De deelnemer kan bijdragen storten voor zover de deelnemer hiervoor "fiscale ruimte" heeft. De werknemer kan er voor kiezen extra stortingen te doen in de vrijwillige aanvullende pensioenregeling ten laste van zijn bruto en/of netto loon.

De werkgever stelt een premie beschikbaar over het excedentsalaris. De werknemer kan deze premie aanwenden voor de vrijwillige aanvullende pensioenregeling, dan wel er voor kiezen het bedrag toe te laten voegen aan zijn bruto en/of netto loon.

8. Overige schulden en overlopende passiva

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Derivaten	963	477
Afdracht loonheffing en premies	304	258
Waardeoverdrachten	65	59
Te betalen kosten	503	473
Overige schulden en overlopende passiva	178	118
Vooruit ontvangen pensioenpremie	3.549	3.606
	<u>5.562</u>	<u>4.991</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

	31-12-2023	31-12-2022
Technische voorziening	592.583	512.356
Buffers:		
S1 Renterisico	-	34.107
S2 Risico zakelijke waarden	86.983	91.527
S3 Valutarisico	18.563	15.502
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	20.310	14.529
S6 Verzekeringstechnisch risico	19.389	17.484
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	11.079	14.686
Diversificatie effect	-53.424	-66.440
Totaal S (vereiste buffers)	102.900	121.395
Vereist pensioenvermogen	695.483	633.751
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	894.499	809.758
Surplus/Surplus	199.016	176.007

De voorziening pensioenverplichtingen ultimo 2023 (en 2022) is niet volgens de Pensioenwet en de FTK-grondslagen berekend, maar op basis van markttrente zonder toepassing van de UFR (en het driemaandsgemiddelde).

Met de toepassing van de UFR volgens de richtlijnen van DNB is de voorziening pensioenverplichtingen (inclusief technische voorziening risico deelnemers) € 592.497 (2022: € 510.135), het minimaal vereist eigen vermogen € 22.515 (2022: € 19.385) en het vereist eigen vermogen € 102.886 (2022: € 120.501).

Volgens deze wettelijke maatstaven heeft het pensioenfonds een toereikende solvabiliteit op 31 december 2023.

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen voor risico van het pensioenfonds wordt uitgegaan van de strategische asset mix in de evenwichtssituatie.

Voor het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaardmodel zoals dat beschikbaar is gesteld door DNB. Hoewel er sprake is van een actief beleggingsbeleid voor zowel vastrentende als zakelijke waarden is er voor het bestuur geen aanleiding om daarom af te wijken van het standaardmodel. Het actieve beleid beperkt zich voor de meeste beleggingen tot een van te voren vastgestelde Tracking error (maximale afwijking ten opzichte van de gekozen benchmark) en er wordt geen gebruik gemaakt van illiquide beleggingen die het risico van de portefeuille materieel kunnen verhogen.

De meeste beleggingen worden gedaan in beleggingsfondsen die dagelijks verhandelbaar zijn.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- herverzekeringsbeleid
- toeslagbeleid

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM studies. Een ALM studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

De beleggingsinformatie in de risicotabellen is opgenomen op basis van het doorkijk-principe en kunnen daarom afwijken van de cijfers opgenomen in de toelichting op de balans.

Marktrisico's (S1 - S4)

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat het renterisico, prijs(koers)risico en valutarisico.

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis bewaakt in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall-marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duration van de beleggingen korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de marktrentestructuur) daalt. Hierdoor zal de dekkingsgraad stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

De hoogte van de voorzieningen is bepaald door toepassing van de marktrente. De UFR is niet toegepast.

De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer. Het pensioenfonds streeft een rente afdekking na van 75,0% van de verplichtingen (2022: 50,0%). De werkelijke renteafdekking ultimo 2023 is 74,4% (2022: 50,5%).

	31-12-2023		31-12-2022	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden (exclusief derivaten)	461.118	5,8	351.888	5,3
Totaal belegd vermogen	820.143	10,3	741.165	6,9
Technische voorziening	592.583	20,9	512.356	21,6

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	94.471	21,7	65.982	19,9
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	105.413	24,2	85.606	25,9
Resterende looptijd > 5 jaar	235.993	54,1	179.380	54,2
	<u>435.877</u>	<u>100,0</u>	<u>330.968</u>	<u>100,0</u>

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of te wel het prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

	31-12-2023		31-12-2022	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar sector:				
Energie	14.085	4,3	13.336	4,3
Basismaterialen	12.831	3,9	8.963	2,9
Industrie & dienstverlening	27.501	8,2	29.872	9,4
Consumenten producten	58.707	17,8	66.032	21,2
Farmacie & gezondheidszorg	39.223	11,9	46.288	14,9
Financiële dienstverlening	54.385	16,5	60.250	19,3
Informatie technologie	86.179	26,1	45.803	14,7
Telecom	28.372	8,6	30.733	9,9
Nutsbedrijven	6.393	1,9	7.679	2,5
Private equity	1.211	0,4	1.558	0,5
Overig	1.221	0,4	1.213	0,4
	<u>330.108</u>	<u>100,0</u>	<u>311.727</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2023		31-12-2022	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar regio:				
Nederland	5.409	1,6	7.124	2,3
Europa	58.188	17,6	47.899	15,4
Noord-Amerika	198.196	60,0	176.218	56,5
Wereldwijd	16.030	4,9	15.587	5,0
Pacific	27.684	8,4	40.800	13,1
Azië	23.390	7,1	22.541	7,2
Emerging Markets	1.211	0,4	1.558	0,5
	<u>330.108</u>	<u>100,0</u>	<u>311.727</u>	<u>100,0</u>

S3 Valutarisico

Het pensioenfonds heeft het beleid om het valutarisico volledig af te dekken. Hierbij wordt niet per afzonderlijke positie een afdekking ingeregeld, maar beoordeling vindt plaats op totaalniveau, echter zonder rekening te houden met de beleggingen voor rekening en risico deelnemers.

De portefeuille wordt in principe - voor zover de valuta-exposure in USD, GBP, JPY, CHF, CAD en AUD nog niet is afgedekt binnen de fondsen - deze zoveel als praktisch mogelijk voor 100% afgedekt naar de euro op basis van benchmark gewichten.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven.

	Positie voor afdekking 2022	Valuta- derivaten 2022	Nettopositie na afdekking 2023	Nettopositie na afdekking 2022
EUR	411.182	267.278	678.460	633.868
GBP	15.173	-11.731	3.442	-3.854
JPY	19.190	-18.046	1.144	9.487
USD	246.939	-209.292	37.647	11.302
AUD	5.637	-6.099	-462	933
CAD	7.204	-9.512	-2.308	4.304
CHF	9.163	-7.949	1.214	3.705
SEK	3.002	-	3.002	4.592
NOK	2.705	-	2.705	5.727
KRW	3.995	-	3.995	3.589
HKD	7.602	-	7.602	10.023
TWD	6.429	-	6.429	5.947
SGD	2.004	-	2.004	3.422
BRL	8.159	-	8.159	4.560
ZAR	5.963	-	5.963	3.902
Overige	61.146	-	61.146	39.658
	<u>815.493</u>	<u>4.649</u>	<u>820.142</u>	<u>741.165</u>

S5 Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert.

Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het pensioenfonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

	31-12-2023		31-12-2022	
	In %		In %	
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Nederlandse overheidsinstellingen	71.177	16,3	64.471	19,5
Buitenlandse overheidsinstellingen	148.415	34,1	93.634	28,3
Financiële Instellingen	77.420	17,8	63.448	19,2
Handels- en industriële bedrijven	96.006	22,0	66.327	20,0
Andere instellingen	42.859	9,8	43.088	13,0
	<u>435.877</u>	<u>100,0</u>	<u>330.968</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2023		31-12-2022	
	In %		In %	
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Mature markets	401.920	92,2	313.158	94,6
Opkomende markten	33.957	7,8	17.810	5,4
	<u>435.877</u>	<u>100,0</u>	<u>330.968</u>	<u>100,0</u>

De kredietwaardigheid van de debiteuren is als volgt opgebouwd:

	31-12-2023		31-12-2022	
	In %		In %	
AAA	195.543	44,9	169.693	51,3
AA	33.236	7,6	17.012	5,1
A	53.643	12,3	47.383	14,3
BBB	87.127	20,0	61.593	18,6
Lager dan BBB	61.650	14,1	34.090	10,3
Geen rating	4.678	1,1	1.197	0,4
	<u>435.877</u>	<u>100,0</u>	<u>330.968</u>	<u>100,0</u>

Bij de rating heeft Northern Trust gebruikt gemaakt van Moody's.

S6 Actuariële risico's

Langlevenrisico

Het langlevenrisico is het belangrijkste actuariële (verzekeringstechnische) risico. Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van de Prognosetafel AG2022 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ("schadereserve"). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het pensioenfonds heeft het excedent arbeidsongeschiktheidspensioen, het risico op premievrijstelling bij invaliditeit (PVI) en het overlijdensrisico herverzekerd bij elipsLife. De herverzekeringsovereenkomst is aangegaan voor de periode van 1 januari 2023 tot en met 31 december 2025. Met de herverzekeraar zijn geen resultaatdelingen overeengekomen. De premie is gebaseerd op geslachts- en leeftijdsafhankelijke herverzekeringstarieven.

PVI: in geval van arbeidsongeschiktheid van een deelnemer keert elipsLife het verzekerde bedrag uit. Dit bedrag dient ter financiering van de toekomstige pensioenopbouw van een arbeidsongeschikte deelnemer.

Toeslagrisico

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om de pensioenen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagtoezegging van de deelnemers (actief en inactief) en pensioengerechtigden voorwaardelijk is.

Het pensioenfonds heeft in de ABTN vastgelegd dat de hoogte van de beleidsdekkingsgraad bepalend is voor de toeslagruimte. Door de wijziging van regeling; van een eindloon naar een middelloonregeling per 1 januari 2011, is het voorwaardelijk toeslagbesluit ook relevant voor de actieve deelnemers.

Ultimo 2022 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 146,2%. Gegeven deze dekkingsgraad heeft het bestuur besloten om per 1 februari 2023 een indexatie van 10,0% toe te kennen.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het pensioenfonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies verkocht kunnen worden om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

Dit betreft de volgende posten:

	31-12-2023	31-12-2022
Duitse staatsobligaties	50.073	31.263
Franse staatsobligaties	25.475	-
Nederlandse staatsobligaties	67.899	61.485
United States Department Of The Treasury	-	20.600

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het pensioenfonds beheerd door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden bewaakt in de SLA.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Het pensioenfonds gebruikt derivaten hoofdzakelijk om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken. Een van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen.

Zie ook: toelichting op de balans - activa bij derivaten.

S10 Actief beheerrisico

Het actief beheerrisico heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nageleefde portefeuille. De mate van actief beheer is bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de portefeuille vastgestelde benchmark.

De tracking error ultimo 2023 is 1,60 % (2022: 1,16%).

Naast de tracking error moet bij de vaststelling van het VEV voor actief beheer ook rekening worden gehouden met de total expense ratio. Verder wordt het VEV voor actief beheer alleen aangehouden over de aandelen.

Het pensioenfonds heeft S7, S8 en S9 gelijkgesteld aan 0 gezien het beleid van het pensioenfonds.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het pensioenfonds en de aangesloten ondernemingen en haar bestuurders.

Transacties met bestuurders

Bedragen in Euro's.

De bestuurders, in dienst bij de werkgever, ontvangen geen beloning van het pensioenfonds. Het bestuurslid en zijn plaatsvervanger, die namens de pensioengerechtigden optreden, ontvangen ieder een vergoeding van € 8.800 op jaarbasis. Pensioengerechtigde vertegenwoordigers in het Verantwoordingsorgaan ontvangen ieder een vergoeding van € 2.200 op jaarbasis.

Er zijn geen leningen verstrekt aan en er zijn geen vorderingen op (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Betreffende de uitvoeringsovereenkomst tussen pensioenfonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling wordt verwezen naar de uitvoeringsovereenkomst.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Bedragen in Euro's.

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst met Achmea Pensioenservices. Sinds begin 2020 is deze overeenkomst doorlopend en jaarlijks opzegbaar. Deze uitbestedingovereenkomst is opgezegd in 2023 en eindigt 31 december 2024.

De totale verplichting voor reguliere werkzaamheden voor de resterende looptijd bedraagt circa € 544.000 inclusief BTW.

Het pensioenfonds heeft de herverzekeringsovereenkomst met elipsLife voor het excedent arbeidsongeschiktheidspensioen opgezegd per 1 januari 2024. Vanaf 2024 loopt deze herverzekering via de werkgever.

De herverzekeringsovereenkomst met elipsLife voor het overlijdensrisico en de premievrijstelling bij invaliditeit (PVI) loopt tot en met 31 december 2025. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt circa € 801.000. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt circa € 1.602.000.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Toeslagverlening

Op basis van de financiële positie en de verwachting dat de toeslagverlening duurzaam kan worden doorgevoerd, heeft het bestuur in januari 2024 besloten een toeslag toe te kennen in 2024 van 3,80% voor alle deelnemers en een inhaaltoeslag van gemiddeld 2,00%.

Beleggingen risico deelnemers

- Bij DNB is een verzoek ingediend om de Beleggingen inzake Prepensioen via een interne collectieve waardeoverdracht om te zetten naar Beleggingen inzake Uitgebreid Ouderdomspensioen.
- Bij DNB is een verzoek ingediend om de Beleggingen inzake Netto Pensioensparen via een collectieve waardeoverdracht onder te brengen bij a.s.r.

Op het moment van vaststelling van dit jaarrapport was nog geen akkoord van DNB ontvangen op bovenstaande verzoeken.

- Vanwege de beëindiging van de werkzaamheden van ABN AMRO Pension Services wordt medio 2024 de administratie van het Uitgebreid Ouderdomspensioen ondergebracht bij Appel.

Risicoreductie in verband met invaren in Wtp

Om het risico, dat de dekkingsgraad hard daalt tot het moment van invaren in Wtp, te beperken heeft het pensioenfonds begin 2024 de renteafdekking verhoogd naar 100% van de verplichtingen. In april 2024 heeft het pensioenfonds ook een putoptie gekocht om het risico van een aandelendaling te beperken.

6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

9. Premiebijdragen van werkgever en werknemers

	2023	2022
Werkgeversgedeelte pensioenpremie	11.267	16.754
Werknemersgedeelte pensioenpremies	2.775	2.672
Premiebijdrage PVI-premies	139	302
Bijdrage kosten netto regeling	35	33
	<u>14.216</u>	<u>19.761</u>

De werkgevers hebben de uitvoeringsovereenkomst in 2022 verlengd voor een periode van 2 jaar (tot en met 31 december 2024).

De premiebijdrage van actieve deelnemers is 6% (2022: 6%).

De uiteindelijke premie is vastgesteld op 31,0% van de pensioengrondslag (2022: 43,4%).

In de periode van deze uitvoeringsovereenkomst kan het voorkomen dat de werkelijke premie hoger of lager is dan de wettelijk vereiste kostendeekkende premie. Het verschil tussen de werkelijke premie en de kostendeekkende premie (in 2022 exclusief vereist eigen vermogen) komt ten gunste of ten laste van de reserve 'premi depot'. In 2023 is het premietekort € 236 (2022: € 861 premietekort), hetgeen onttrokken is aan het premie depot.

Bij de premie voor de herverzekering premievrijstelling bij invaliditeit vergoeden de werkgevers de premie voor de bruto basis regeling en de premie voor de netto DC regeling. De bijdrage van de werkgevers is opgenomen in de resultatenrekening als een premiebijdrage werkgevers en de kosten zijn opgenomen bij 20. Herverzekeringen, in 2023 waren de kosten € 184 (2022: € 365) en de bijdrage € 139 (2022: € 302).

De werkgevers vergoeden ook de administratiekosten voor de netto regeling. De bijdrage van € 35 (2022: € 33) staat onder premies en de lasten onder 15. Uitvoeringskosten.

De kostendeekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2023	2022
Kostendeekkende premie	16.136	26.296
Gedempte kostendeekkende premie	-	17.978
Feitelijke premie	16.067	21.275

De feitelijke en kostendeekkende premie zijn inclusief de premiebijdrage risico deelnemers € 1.851 (2022: € 1.514).

De kostendeekkende premie volgens de richtlijnen DNB bedraagt € 15.866.

Het pensioenfonds heeft in 2023 geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de gedempte kostendeekkende premie toe te passen.

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2023	2022
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	12.632	21.341
Uitvoeringskosten	636	756
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	2.868	4.199
	<u>16.136</u>	<u>26.296</u>

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2023	2022
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	12.632	21.341
Uitvoeringskosten	636	756
Premiemarge	2.799	-822
	<u>16.067</u>	<u>21.275</u>

De samenstelling van de gedempte kostendekkende premies is als volgt (x € 1.000)":

	2023	2022
Actuarieel benodigde koopsom	-	14.410
Opslag voor uitvoeringskosten	-	756
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	-	2.812
	<u>-</u>	<u>17.978</u>

10. Premiebijdragen voor risico deelnemers

	2023	2022
Periodieke premies	<u>1.851</u>	<u>1.514</u>

11. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds

2023	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Aandelen	7.568	33.145	-760	39.953
Vastrentende waarden	809	28.221	-956	28.074
Derivaten	-	3.581	-	3.581
Overige beleggingen	275	2.785	-159	2.901
Overige opbrengsten/lasten	108	-	-	108
	<u>8.760</u>	<u>67.732</u>	<u>-1.875</u>	<u>74.617</u>

Het beleggingsresultaat van de beleggingen met betrekking tot het premiedepot is opgenomen onder de beleggingsresultaten risico pensioenfonds. In 2023 was er geen directe beleggingsopbrengst (2022: € 0), een indirecte beleggingsopbrengst van € 1.919 positief (2022: € 550 negatief) en geen directe kosten vermogensbeheer (2022: € 0), opgenomen onder de beleggingscategorie overige beleggingen.

Ontvangen en betaalde rente betreffende rente van de rekening-courant, waardeoverdrachten, verzekeringsmaatschappijen e.d. worden opgenomen onder overige opbrengsten/lasten bij directe beleggingsopbrengsten.

In tegenstelling tot de in het bestuursverslag opgenomen paragraaf "kostentransparantie" zijn hier alleen de kosten van vermogensbeheer opgenomen die het pensioenfonds op factuurbasis heeft betaald. Deze kosten bestaan onder andere uit kosten vermogensbeheerder, beheerskosten, bewaarloon, kosten beleggingscommissie en advieskosten. De transactiekosten op factuurbasis zijn € 0 (2022: € 0).

2022	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
Aandelen	8.804	-36.968	-838	-29.002
Vastrentende waarden	-	-134.574	-889	-135.463
Derivaten	-	-20.221	-	-20.221
Overige beleggingen	-40	-720	-125	-885
Overige opbrengsten/lasten	-4	-	-	-4
	<u>8.760</u>	<u>-192.483</u>	<u>-1.852</u>	<u>-185.575</u>

12. Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

2023	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
Beleggingsresultaten risico deelnemers	<u>1.042</u>	<u>6.994</u>	<u>-</u>	<u>8.036</u>

2022	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
Beleggingsresultaten risico deelnemers	<u>637</u>	<u>-9.576</u>	<u>-</u>	<u>-8.939</u>

13. Overige baten

	2023	2022
Incidentele baten	<u>7</u>	<u>2</u>

14. Pensioenuitkeringen

	2023	2022
Ouderdomspensioen	8.676	7.600
Partnerpensioen	2.057	1.832
Wezenpensioen	70	61
Arbeidsongeschiktheidspensioen	209	192
	<u>11.012</u>	<u>9.685</u>
Netto nabestaanden uitkeringen	1	1
	<u>11.013</u>	<u>9.686</u>

De toeslag op de uitkeringen per 1 februari 2023, zoals vastgesteld door het bestuur, bedraagt 10% (2022: 2%) en een inhaaltoeslag van 0% (2022: 0%).

De post Afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 594,89 (2022: € 520,35) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig artikel 66 van de Pensioenwet. (Bedragen in hele euro's).

15. Uitvoeringskosten

	2023	2022
Administratiekosten	554	505
Controle en advieskosten	187	172
Kosten bestuur, Raad van Toezicht en Verantwoordingsorgaan	98	90
Communicatiekosten	54	58
Overige kosten	73	57
	<u>966</u>	<u>882</u>
Kosten voorbereiding Wtp	265	165
	<u>1.231</u>	<u>1.047</u>

Algemene stijging van de kosten door "hogere" indexeringen.

De stijging van de administratiekosten in 2023 komt, naast indexering, door wettelijke projecten.

De controlekosten zijn hoger dan in 2022, vanwege extra werkzaamheden bij de controle van het boekjaar 2022, die niet gereserveerd waren.

Stijging van de overige kosten worden voornamelijk veroorzaakt door hogere bijdragen DNB en AFM.

Kosten voorbereiding Wtp betreft projectcoördinatie, adviezen en transitie bij de pensioenuitvoerder.

Ingevolge artikel 382a Titel 9 Boek 2 Burgerlijk Wetboek wordt gemeld dat de honoraria betaald aan accountantskosten als volgt zijn samengesteld:

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Verloopoverzicht totaal
2023			
Controle van de jaarrekening en DNB staten	65	-	65
Andere niet-controle diensten	-	-	-
Controle vorig boekjaar	10	-	10
Advisering over risicobeheersing	-	-	-
	<u>75</u>	<u>-</u>	<u>75</u>

De controlewerkzaamheden zijn voor de verslagjaren 2023 en 2022 uitgevoerd door Pricewaterhouse Coopers Accountants N.V.

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Verloopoverzicht totaal
2022			
Controle van de jaarrekening en DNB staten	69	-	69
Andere niet-controle diensten	-	-	-
Controle vorig boekjaar	3	-	3
Advisering over risicobeheersing	-	-	-
	<u>72</u>	<u>-</u>	<u>72</u>

Personeelsleden

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever.

Bezoldiging bestuurders en Raad van Toezicht

- Bestuursleden namens de pensioengerechtigden ontvangen een vergoeding van € 8.800 per jaar (2022: € 8.000), deze bedragen zijn eventueel te vermeerderen met omzetbelasting. De overige bestuursleden ontvangen geen bezoldiging.
- Leden namens de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan ontvangen een vergoeding van € 2.200 per jaar (2022: € 2.000). De overige leden van het Verantwoordingsorgaan ontvangen geen bezoldiging.
- De leden van de Raad van Toezicht ontvangen ieder een vergoeding van € 16.500 per jaar (2022: € 15.000) en de voorzitter van de Raad van Toezicht ontvangt een vergoeding van € 19.250 op jaarbasis (2022: € 17.500), deze bedragen zijn eventueel te vermeerderen met omzetbelasting.

Ten laste van 2023: voor pensioengerechtigde bestuursleden € 17.600, voor pensioengerechtigde VO-leden € 4.400 en voor de RvT € 44.000. (Bedragen zijn in hele euro's.)

16. Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

	2023	2022
Pensioenopbouw	10.490	19.290
Toeslagen	44.299	13.235
Rentetoevoeging	15.923	-3.333
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-11.004	-9.685
Toevoegingen voor uitvoeringskosten	-39	246
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	3.266	2.591
Wijziging markttrente	11.625	-243.281
Wijziging actuariële uitgangspunten	-1.429	3.920
Overige wijzigingen	-875	-3.222
	<u>72.256</u>	<u>-220.239</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling (van de individuele werknemer).

De pensioenopbouw van de actieve deelnemers vindt deels plaats op basis van middelloon en deels op basis van DC.

Toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de consumentenprijsindex. Deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagverlening bestaat en dat het niet zeker is of / en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening zal plaats vinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan in principe worden ingehaald.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met de markttrente van 3,264% positief (2022: 0,486% negatief).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Toevoegingen voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de rentetermijnstructuur. De gehanteerde rentetermijnstructuur 2023 is de markttrente waarbij geen rekening is gehouden met de UFR. De rentetermijnstructuur is bepaald door de swap bid koersen om te zetten naar DNB zero.

Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging markttrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Vanaf boekjaar 2022 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2022.

Vanaf boekjaar 2023 zijn de correctiefactoren in verband met ervaringssterfte aangepast en wordt er gebruik gemaakt van Mercer ES2023 Hoog.

Overige wijzigingen

	2023	2022
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	213	-2.462
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-1.129	-802
Resultaat op mutaties	26	42
Resultaat op overige technische grondslagen	15	-
	<u>-875</u>	<u>-3.222</u>

In bovenstaande tabel is een positief getal een last en een negatief getal een baat.

17. Mutatie voorziening pensioen-verplichtingen voor risico deelnemers

	2023	2022
Mutatie boekjaar	<u>7.971</u>	<u>-8.738</u>

18. Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds

	2023	2022
Inkomende waardeoverdrachten	-3.323	-2.436
Inkomende waardeoverdrachten klein pensioen	-124	-215
Uitgaande waardeoverdrachten	158	188
	<u>-3.289</u>	<u>-2.463</u>

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenfonds of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

De ontvangsten koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

	2023	2022
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
- toevoeging aan de technische voorzieningen	-3.400	-2.782
- onttrekking aan de technische voorzieningen	134	191
	<u>-3.266</u>	<u>-2.591</u>

	2023	2022
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- overgenomen pensioenverplichting	47	-131
- overgedragen pensioenverplichting	-24	3
	<u>23</u>	<u>-128</u>

19. Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers

	2023	2022
Inkomende waardeoverdrachten	-156	-469
Uitgaande waardeoverdrachten	2.072	1.782
	<u>1.916</u>	<u>1.313</u>

20. Herverzekeringen

	2023	2022
Premies voor pensioenverzekering	801	517
Inkoop inloopriscio AO	633	-
Periodieke uitkeringen	-2	-2
	<u>1.432</u>	<u>515</u>

De vergoeding van de herverzekeringspremie premievrijstelling bij invaliditeit door werkgevers is opgenomen in de resultatenrekening als een premiebijdrage van werkgevers, zie bij 9. Premiebijdragen. De kosten zijn opgenomen bij de herverzekeringen. In 2023 waren de kosten € 184 (2022: € 365) en de bijdrage € 139 (2022: € 302).

Tot en met 2022 was het excedent arbeidsongeschiktheidspensioen en het overlijdensrisico herverzekerd bij Zwitserleven met een stoploss verzekering. Vanaf 1 januari 2023 is dit volledig verzekerd bij elipsLife, vandaar de premiestijging.

Vanaf 1 januari 2024 heeft de werkgever het arbeidsongeschiktheidspensioen verzekerd bij Nationale Nederlanden. De verzekering via het pensioenfonds bij elipsLife is per 31 december 2023 beëindigd. Het inloopriscio, voor deelnemers die in 2022 of 2023 ziek zijn geworden, is door het pensioenfonds bij Nationale Nederlanden ingekocht.

De Zwitserleven stop loss herverzekering voor het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico die liep van 2020 tot en met 2022 heeft eind 2023 een gecumuleerde schade van € 420 met een gecumuleerd eigen behoud van € 5.923. De stop loss herverzekering voor het arbeidsongeschiktheidsrisico heeft een uitloop van 24 maanden. Dit is de periode tussen de 1ste ziektedag (in het verzekeringsjaar) en de datum van arbeidsongeschiktheid. Eind 2024 wordt duidelijk of er een uitkering zal plaats vinden over ziektegevallen uit de periode 2020 tot en met 2022.

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting. Het pensioenfonds is een onderneming in de zin van de wet op de omzetbelasting. De afdracht omzetbelasting, sinds 2014, is opgenomen onder kosten van vermogensbeheer bij beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Bestemming saldo van baten en lasten

Het bestuur heeft besloten om het positief saldo baten en lasten van € 6.197 als volgt te verdelen:

- toevoegen aan de Algemene Reserve € 4.514,
- toevoegen aan de Reserve 'Premiedepot' € 1.683.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Robeco heeft de jaarrekening 2023 vastgesteld in de vergadering van 26 juni 2024.

Het bestuur:

Margret Smits

Wilma de Groot

Rutger de Wit

Machiel Zwanenburg

Anton Fiolet

Hendrik Bulle

Roeland Moraal

Marco van Zanten

Willem van Someren Gréve

OVERIGE GEGEVENS

7 ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Robeco te Rotterdam is aan Aon Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2023.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Robeco, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Aon Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 5.900.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 295.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Op grond van overgangsrecht gelden genoemde artikelen, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Robeco is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende.

Rotterdam, 26 juni 2024

Drs. M. van de Velde, AAG
verbonden aan Aon Nederland cv

8 CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Robeco

Verklaring over de jaarrekening 2023

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds Robeco ('de stichting') een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichting op 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek ('BW').

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarrapport opgenomen jaarrekening 2023 van Stichting Pensioenfonds Robeco te Rotterdam gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2023;
- de staat van baten en lasten over 2023; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Robeco zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot fraude en continuïteit, en de aangelegenheden daaruit, bepaald in de context van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. De informatie ter ondersteuning van ons oordeel, zoals onze bevindingen en observaties ten aanzien van de controleaanpak frauderisico's en de controleaanpak continuïteit, moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Controleaanpak frauderisico's

Wij hebben risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude geïdentificeerd en ingeschat. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in Stichting Pensioenfonds Robeco en haar omgeving en de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop het bestuur toezicht uitoefent en de uitkomsten daarvan. Wij verwijzen naar de risicoparagraaf van het bestuursverslag, waarin het bestuur de conclusies omtrent haar frauderisicoanalyse heeft opgenomen.

Wij hebben ten aanzien van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude de opzet en implementatie van de interne beheersing geëvalueerd, waaronder de jaarlijks geactualiseerde Systematische Integriteit Risico Analyse (SIRA), de gedragscode, klokkenluidersregeling, incidentenregistratie en voor zover wij dat noodzakelijk achtten voor onze controle, de werking getoetst van deze interne beheersmaatregelen.

Wij hebben om inlichtingen gevraagd bij de leden van het bestuur of zij op de hoogte zijn van feitelijke, vermeende of vermoede fraude. Hieruit volgden geen signalen van feitelijke, vermeende of vermoede fraude die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van frauderisico's.

De door ons geïdentificeerde frauderisico's en uitgevoerde specifieke werkzaamheden zijn als volgt:

Geïdentificeerde frauderisico's	Onze controlewerkzaamheden en observaties
<p>Doorbreken van de interne beheersingsmaatregelen</p> <p>Volgens de controlestandaarden is het risico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt in alle entiteiten aanwezig.</p> <p>Inherent bevindt het management van een entiteit zich in een unieke positie om fraude te plegen, omdat het in staat is de administratieve vastleggingen te manipuleren en frauduleuze financiële overzichten op te stellen door interne beheersingsmaatregelen te doorbreken die anderszins effectief lijken te werken. Daarom besteden wij bij al onze controles aandacht aan het risico van het doorbreken van maatregelen van interne beheersing door het management of het bestuur in:</p> <ul style="list-style-type: none"> • journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn gemaakt; • schattingen; • significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsuitoefening. 	<p>Wij hebben de opzet en implementatie geëvalueerd van de maatregelen van interne beheersing in de processen voor het genereren en verwerken van journaalposten. Wij hebben getoetst of de journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn aangebracht aanvaardbaar zijn.</p> <p>Wij zijn alert geweest op mogelijk significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsvoering van de stichting of die in een ander opzicht ongebruikelijk lijken in het licht van zowel ons inzicht in de stichting en de omgeving als andere tijdens de controle verkregen informatie.</p> <p>Daarnaast hebben wij de opzet en implementatie geëvalueerd van de maatregelen van interne beheersing voor het maken van schattingen. Ten aanzien van de belangrijkste schattingen, zijnde de waardering van de (niet-beursgenoteerde) beleggingen en de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen ten aanzien van de fondsspecifieke elementen, hebben wij de volgende werkzaamheden uitgevoerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De werking van de controlemaatregelen bij de serviceorganisaties geëvalueerd. • Het valideren van de aan beleggingen toegekende waarderingen aan de hand van de vanuit de fondsmanagers verkregen informatie omtrent de net asset value. • Het uitvoeren van retrospectieve werkzaamheden om de kwaliteit van het schattingsproces omtrent de beleggingen die zijn gewaardeerd op basis van net asset value te toetsen. • Evaluatie van de gehanteerde actuariële grondslagen aan de hand van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

Geïdentificeerde frauderisico's**Onze controlewerkzaamheden en observaties**

- Gegevensgerichte testwerkzaamheden op de fondsspecifieke ervaringssterfte en de opslag voor toekomstige administratie en excassokosten, zoals het testen van de onderliggende brondocumentatie door aansluiting met gecontroleerde (historische) informatie en/of externe informatiebronnen.
- Evaluatie van de uitkomsten van de actuariële analyse over 2023, waaronder de grondslagen, en bespreking van deze analyse met het fonds en de certificerend actuaaris.

In het kader van onze verantwoordelijkheid als accountant van het fonds hebben wij de certificerend actuaaris instructies gestuurd. De certificerend actuaaris heeft bij de technische voorzieningen mede aan de hand van de administratieve basisgegevens ('pensioenaanspraken') een actuariële verklaring afgegeven. Waarbij een belangrijk deel van de bepaling van de technische voorziening is gebaseerd op algemeen aanvaarde actuariële veronderstellingen.

- Wij hebben kennisgenomen van het certificeringsrapport en de afgegeven actuariële verklaring, en dit met het fonds en de certificerend actuaaris besproken.
- De certificerend actuaaris heeft in zijn verklaring aangegeven dat de stichting voldoet aan de relevante artikelen van de Pensioenwet.
- Wij hebben naar aanleiding van onze controle en de uitkomsten daarvan, de beleggingen en voorziening pensioenverplichting beoordeeld op aanwijzingen van tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude. Wij hebben dergelijke aanwijzingen niet geïdentificeerd.
- Wij hebben kennisgenomen van de toelichtingen op de technische voorzieningen en beleggingen en deze getoetst aan de (toelichtings)vereisten uit de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van het doorbreken van de interne beheersing door het bestuur.

Wij hebben in onze controle een element van onvoorspelbaarheid ingebouwd. Daarnaast hebben we kennisgenomen van correspondentie met toezichthouders en zijn wij tijdens de controle alert gebleven op indicaties voor fraude. Wij hebben kennisgenomen van de beschikbare informatie, waaronder de door het fonds opgestelde SIRA (Systematische Integrale Risico Analyse) en om inlichtingen verzocht bij het management en het bestuur. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die een aanwijzing vormen voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving. Indien daar sprake van was, hebben wij onze evaluatie van het risico van fraude en de gevolgen daarvan voor onze controlewerkzaamheden opnieuw geëvalueerd.

Controleaanpak continuïteit

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt uitgaande van de continuïteit van het geheel van de bedrijfsactiviteiten van het fonds voor de voorzienbare toekomst. Onze werkzaamheden om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten onder andere het verkrijgen van controle-informatie omtrent het continuïteitsrisico en de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling bij de vaststelling van bedragen en in de financiële overzichten opgenomen toelichtingen.

Op basis van de verkregen controle-informatie hebben wij vastgesteld of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het fonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten.

Pensioenfondsen zijn op grond van de wetgeving gehouden om een adequate vermogensdekking, het vereist eigen vermogen, aan te houden. Het vereist eigen vermogen wordt op basis van het financieel toetsingskader bepaald. Als de dekkinggraad van een pensioenfonds lager is dan het vereist eigen vermogen, moet een herstelplan worden opgesteld waaruit blijkt hoe het fonds het eigen vermogen op het vereiste niveau brengt. Als het fonds niet kan voldoen aan het herstel zullen aanvullende maatregelen moeten worden getroffen. Daar waar nodig zullen de rechten van de (gewezen) deelnemers moeten worden aangepast zodat weer aan het vereist eigen vermogen wordt voldaan.

Zoals vermeld in de jaarrekening opgenomen toelichting 5. 'Stichtingskapitaal en reserves' beschikt het fonds op balansdatum over een vermogen van €303.844.000, waaruit blijkt dat het fonds voldoende solvabel is. Het bestuur heeft de continuïteitsbeoordeling voor ten minste twaalf maanden vanaf de datum van opmaken van de jaarrekening uitgevoerd en geen gebeurtenissen of omstandigheden geïdentificeerd die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de stichting om haar continuïteit te handhaven (hierna: continuïteitsrisico's). Wij verwijzen naar de risicoparagraaf van het bestuursverslag, waarin het bestuur haar continuïteitsbeoordeling heeft opgenomen.

Onze werkzaamheden om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten onder andere:

- Overwegen of de continuïteitsbeoordeling van het bestuur alle relevante informatie bevat waarvan wij als gevolg van onze controle kennis hebben gekregen.
- Inwinnen van inlichtingen bij het bestuur over zijn kennis van continuïteitsrisico's na de periode van de door het bestuur verrichte continuïteitsbeoordeling.

Wij zijn van mening dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is en, op basis van de verkregen controle-informatie, er geen onzekerheid van materieel belang met betrekking tot gebeurtenissen of omstandigheden bestaat die gerede twijfel kan doen ontstaan over de mogelijkheid van de stichting om haar continuïteit te handhaven.

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen andere informatie

Het jaarrapport omvat ook andere informatie. Dat betreft alle informatie in het jaarrapport anders dan de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze doelstellingen zijn een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten en een controleverklaring uit te brengen waarin ons oordeel is opgenomen. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid en is geen garantie dat een controle die overeenkomstig de controlestandaarden is uitgevoerd altijd een afwijking van materieel belang ontdekt wanneer hier sprake van is.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Rotterdam, 26 juni 2024
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

drs. E. Briennesse RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2023 van Stichting Pensioenfonds Robeco

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Ook op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

BIJLAGEN

1 VERLOOPSTAAT DEELNEMERS

	2023		2022	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Deelnemers				
Stand vorig boekjaar		793		728
Nieuwe toetredingen	100		114	
Ontslag met premievrije aanspraak	-105		-43	
Ingang pensioen	-4		-2	
Revalidering	-		-1	
Overlijden	-		-3	
		-9		65
Stand einde boekjaar		784		793
Gewezen deelnemers				
Stand vorig boekjaar		1.823		1.808
Ingang pensioen	-21		-18	
Revalidering	-		1	
Overlijden	-4		-3	
Ontslag met premievrije aanspraak	105		43	
Waardeoverdrachten	-8		-6	
Overige oorzaken	1		-2	
		73		15
Stand einde boekjaar		1.896		1.823
Pensioengerechtigden				
Stand vorig boekjaar		333		310
Ingang pensioen	25		20	
Overlijden	-8		-9	
Toekenning nabestaandenpensioen	11		15	
Overige oorzaken	-2		-3	
		26		23
Stand einde boekjaar		359		333
		3.039		2.949

Productnaam: Stichting Pensioenfonds Robeco

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 213800J3UN6H95035922

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S kenmerken)

Had dit financiële product een duurzamebeleggingsdoelstelling?	Had dit financiële product een duurzamebeleggingsdoelstelling?
<p>☒ ☒ ☐ Ja</p>	<p>☒ ☐ ☒ Nee</p>
<p>☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: ___%</p> <p style="margin-left: 20px;">☐ in economische activiteiten die volgens de EU-toxonomie als ecologisch duurzaam gelden</p> <p style="margin-left: 20px;">☐ ☒ in economische activiteiten volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden</p> <p>☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ___%</p>	<p>☐ Het product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken. Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het een minimum van ___% duurzame beleggingen</p> <p style="margin-left: 20px;">☐ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden</p> <p style="margin-left: 20px;">☐ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden</p> <p style="margin-left: 20px;">☐ met een sociale doelstelling</p> <p>☒ Het product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd.</p>

De **EU-taxonomie** is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Het pensioenfonds heeft een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid uitgevoerd, waarbij het de volgende beleidsinstrumenten heeft ingezet:

1. Een uitsluitingenbeleid, waarbij onderneming die betrokken zijn bij productie van controversiële wapens of op structurele en grove wijze de principes van het Global Compact, de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen of de UN Guiding Principles schenden. Tevens worden landen uitgesloten waartegen een wapenembargo is uitgevaardigd;
2. Het voeren van een betrokkenheidsbeleid door als actief aandeelhouder ondernemingsbeleid te verduurzamen;
3. Het integreren van duurzaamheidsaspecten in de beleggingsbeslissing (ESG-integratie);

4. Het expliciet meenemen van ESG risico's in het risicomanagement raamwerk;
5. De ondertekening van de UN-Principles for Responsible Investing (PRI) ondertekend. Daarnaast verwachten we dat de door ons geselecteerde managers ook PRI signatory zijn danwel kunnen aantonen vergelijkbare uitgangspunten op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen te omarmen.

Het pensioenfonds heeft de ambitie om te handelen in lijn met de 'net zero' ambitie van onze sponsor. Een onderdeel hiervan is het decarboniseren van de (CDC) return portefeuille.

Het pensioenfonds heeft geen referentiebenchmark aangewezen -in de zin van de SFDR wetgeving- om te bepalen of de pensioenregeling als geheel is afgestemd op de sociale en milieukeurmerken die volgens het MVB-beleid worden nagestreefd.

● **Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?**

We meten de verwezenlijking van deze duurzaamheidskenmerken door de volgende duurzaamheidsindicatoren te gebruiken.

We screenen de portefeuille op het aantal bedrijven dat:

1. zich schuldig maakt aan schending van internationale normen (PAI 10)
2. betrokken is bij de productie van controversiële wapens (PAI 14).

Daarnaast meten en monitoren we

3. de gemiddelde CO₂-voetafdruk van de beleggingen in ondernemingen (PAI2)

<i>Indicator</i>	<i>Waarde 2023</i>	<i>Meetgrootheid</i>
PAI 10 - schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en ontwikkeling (OESO)	0,3%	Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn geweest bij schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen.
PAI 14 - Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoonsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens)	0,2%	Aandeel beleggingen in ondernemingen die zijn betrokken bij productie of verkoop van controversiële wapens.
PAI 2 - Koolstofvoetafdruk	237	Dit zijn de CO ₂ -emissies (scope 1, 2 en 3) van de ondernemingen voor het deel waar het pensioenfonds in belegd is, in tonnen per 1 mln belegd vermogen.

Duurzaamheidsindicatoren meten hoe de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt.

● **...en in vergelijking tot voorafgaande perioden?**

Er is niet gerapporteerd over eerdere referentieperiodes.

● **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?**

Het pensioenfonds had geen doelstelling voor duurzame beleggingen in de zin van de artikel 2(17) SFDR.

● **Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?**

n.v.t.

— **Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?**

n.v.t.

— **Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten?**

n.v.t.

In de EU-taxonomie is het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” vastgesteld. Dit houdt in dat op taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie, en dat een en ander vergezeld gaat van specifieke EUcriteria.

Het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen evenmin ernstige afbreuk doen aan ecologische of sociale doelstellingen.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Het pensioenfonds heeft in het beleggingsbeleid rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren. Binnen het beleid staan de navolgende ongunstige effecten centraal:

1. Broeikasgasvoetafdruk (PAI 2) van ondernemingen waarin is belegd, via ESG-integratie technieken en het betrokkenheidsbeleid;
2. Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerkingen Ontwikkeling (OESO) (PAI 10), via het uitsluitingsbeleid en betrokkenheidsbeleid;
3. Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoneelsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens) (PAI 14), via het uitsluitingsbeleid.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, verspreiding van de eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: van 1 januari 2023 tot 31 december 2023

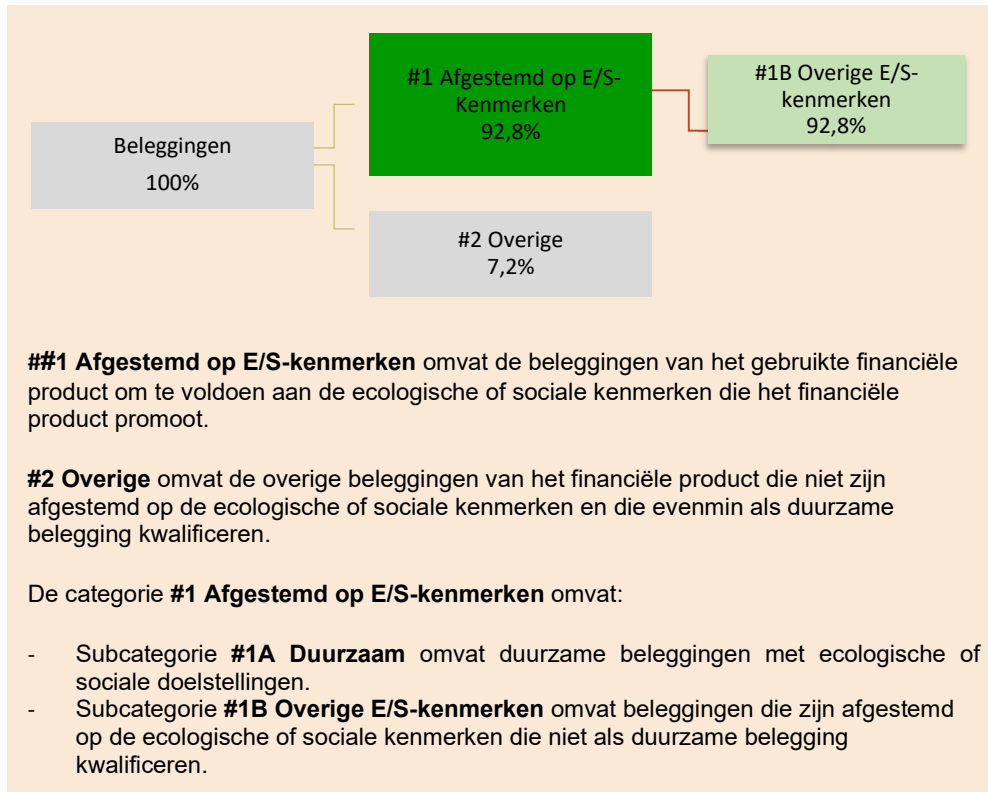
Grootste beleggingen	Sector	%	Land
Nederland	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	8.3	NL
Duitsland	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	6.1	DE
Frankrijk	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	3.1	FR
Microsoft Corporation	INFORMATION AND COMMUNICATION	1.5	US
Apple Inc.	MANUFACTURING	1.3	US
Alphabet Inc.	INFORMATION AND COMMUNICATION	1.0	US
Republic Of South Africa	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	0.8	SA
Kreditanstalt Für Wiederaufbau	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.8	DE
Amazon.com, Inc.	WHOLESALE & RETAIL TRADE & REPAIR OF MOTOR VEHICLES	0.8	US
Land Niedersachsen, Vertr. Durch Das Niedersächsische Finanzministerium	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	0.7	DE
European Investment Bank	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.7	EU
Bng Bank N.v.	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.7	NL
Nvidia Corporation	MANUFACTURING	0.6	US
Ubs Group Ag	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.6	SW
Republic Of Indonesia	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	0.6	IN

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

● Hoe zag de activa-allocatie eruit?

De activa-allocatie beschrijft het aandeel beleggingen in specifieke activa.

● In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	Activa %
ACCOMMODATION AND FOOD SERVICE ACTIVITIES	0.5
ACTIVITIES OF EXTRATERRITORIAL ORGANISATIONS AND BODIES	0.5
ADMINISTRATIVE AND SUPPORT SERVICE ACTIVITIES	0.9
AGRICULTURE, FORESTRY AND FISHING	0.0
ARTS, ENTERTAINMENT AND RECREATION	0.1
CONSTRUCTION	0.8
EDUCATION	0.0
ELECTRICITY, GAS, STEAM AND AIR CONDITIONING SUPPLY	1.8
FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	21.1
HUMAN HEALTH AND SOCIAL WORK ACTIVITIES	0.4
INFORMATION AND COMMUNICATION	9.7
MANUFACTURING	19.0
MINING AND QUARRYING	1.3
OTHER SERVICE ACTIVITIES	0.0
PROFESSIONAL, SCIENTIFIC AND TECHNICAL ACTIVITIES	0.6

PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE COMPULSORY SOCIAL	23.5
REAL ESTATE ACTIVITIES	1.3
TRANSPORTATION AND STORAGE	1.1
WATER SUPPLY; SEWERAGE, WASTE MANAGEMENT & REMED ACTIVIES	0.1
WHOLESALE & RETAIL TRADE & REPAIR OF MOTOR VEHICLES	4.5

In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie

Het pensioenfonds heeft zich gedurende de referentieperiode niet gecommitteerd om te beleggen in duurzame beleggingen met op de EU Taxonomie afgestemde milieudoelstellingen en tijdens de rapportageperiode waren er onvoldoende betrouwbare gegevens beschikbaar om dit te meten.

- Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen?
 - Ja
 - In fossiel gas
 - In kernenergie
 - Nee

De onderstaande grafieken geven in het groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.*

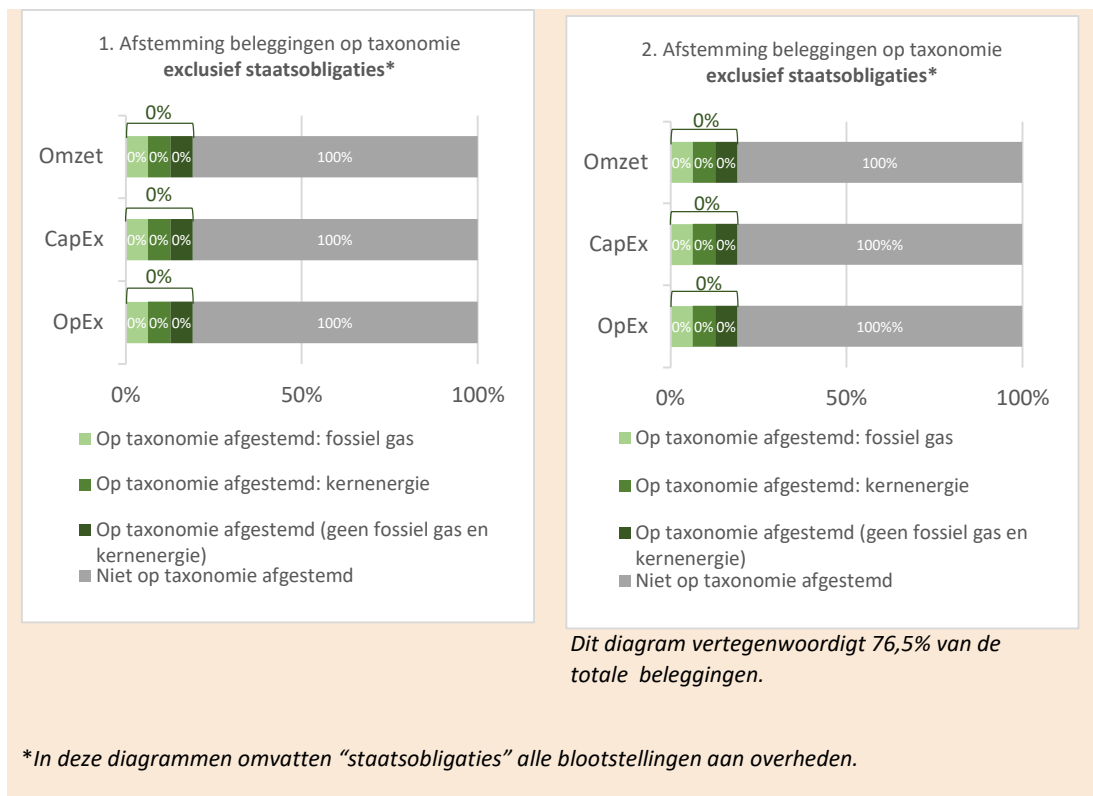
Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

- de **omzet** die het aandeel van de opbrengsten uit groene activiteiten van onderneming waarin is belegd, weergeeft;
- de **kapitaaluitgaven** (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie;
- de **operationele uitgaven** (OpEx) die de groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd, weergeven.

Om te bepalen of aan de EU-taxonomie wordt voldaan, bevatten de criteria voor **fossiel gas** emissiegrenswaarden en de omschakeling naar hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor **kernenergie** bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling.

Transitieactiviteiten zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissieniveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

● **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?**

N.v.t.

● **Hoe verhiel het percentage op de EU-taxonomie afgestemde zich tot eerdere referentieperiodes**

Er is niet gerapporteerd over eerdere referentieperiodes.

Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?

N.v.t.

Welke beleggingen zijn opgenomen in "overige"? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

De 'overige' beleggingen (#2) betreffen de fondsbeleggingen in obligaties van opkomende landen in lokale valuta en Private Equity. Deze categorieën zijn opgenomen met het oog op het verbeteren van het risico/rendementsprofiel van de beleggingsportefeuille. Er zijn

 zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die **geen rekening houden met de criteria** voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852.

geen ecologische of sociale minimumwaarborgen vastgelegd. Deze beleggingscategorieën hebben een beperkt gewicht in de totale beleggingsportefeuille

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen?

Om te kunnen voldoen aan de duurzaamheidskenmerken implementeerde het fonds een Verantwoord Beleggingsbeleid, wat te vinden is op onze website. Binnen het MVB-beleid heeft het pensioenfonds de volgende elementen ingezet:

- Uitsluitingsbeleid voor ondernemingen en landen die maatschappelijk ongewenst gedrag vertonen of betrokken zijn bij maatschappelijk ongewenste activiteiten;
- het voeren van een actief aandeelhoudersbeleid, door vermogensbeheerders te selecteren die aantoonbaar een betrokkenheidsbeleid voeren en hierover rapporteren;
- ESG-integratie in het managersselectietraject of binnen het beleggingsproces van de vermogensbeheerder;
- ESG-risicobeheer, waarbij een beoordeling wordt gemaakt worden van risico's die met klimaatverandering, het gebruik van hulpbronnen en het milieu verband houden als ook sociale risico's en risico's in verband met de waardevermindering van activa als gevolg van veranderde regelgeving;
- De ondertekening van de UN-Principles for Responsible Investing (PRI). Ook verwachten we dat de door ons geselecteerde managers PRI signatory zijn danwel kunnen aantonen vergelijkbare uitgangspunten op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen te omarmen.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Het pensioenfonds heeft geen referentiebenchmark aangewezen – in de zin van de SFDR-wetgeving – om te bepalen of de pensioenregeling als geheel is afgestemd op de sociale en milieukenmerken die volgens het MVB-beleid worden nagestreefd

Referentiebenchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat product promoot.